

**T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMİŞ EDEBÎ
METİNLERDE ANLAM VE BİÇİM
KIRILMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Nagihan ŞENYILDIZ

**Danışman
Doç. Dr. Faruk GÜRBÜZ**

Erzincan 2013

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma,Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Doç Dr. Faruk GÜRBÜZ

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Cem Şems TÜMER

Jüri : Yrd. Doç. Dr. M. Abdullah ARSLAN

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 24/01/2016

Enstitü Müdürü

TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMİŞ EDEBÎ METİNLERDE ANLAM VE BİÇİM KIRILMALARI

Nagihan ŞENYILDIZ

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2014

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Faruk Gürbüz

ÖZET

Türkçeye çevrilmiş edebî metinlerdeki anlam ve biçim kırılmalarını konu alan bu çalışmanın amacı Türkçeye çevrilmiş edebî metin çevirileri sırasında dil içi ve diller arasında doğan çeviri sorunlarını ve bu sorunları en aza indirmek için neler yapılabileceğini ortaya koymaktır.

Türkçeye çevrilmiş edebî metinlerde dil içi çeviriyi incelemek için Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk Mesnevisi; diller arası çeviride çevirisinde Kur'an-ı Kerim'den Fatiha Suresi çevirileri, Shakespeare'in 18. Sone'si ile atasözü ve deyimler, örnek metinler olarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda çevirilerdeki farklılıklar ve sorunlar sıralanmıştır. Metnin aslına hangi hususlarda sadık kalınırken hangi hususlarda çeviride özgürlüğün tercih edildiği incelenmiştir.

Sonuç olarak çevirmenlerin metinlerin özünü ve biçimini değiştirmeden Türkçeye aktarmaya çalıştıkları görülmüştür. Ayrıca kaynak metinlerin edebî olması dolayısıyla sanatsal işlevlerinin korunmaya çalışıldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çeviri sorunları, edebî metinler, diller arası çeviri, dil içi çeviri.

SEMANTIC AND STYLISTIC DEVIATIONS IN LITERARY TEXTS TRANSLATED INTO TURKISH

Nagihan ŞENYILDIZ

Erzincan University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish

M.A. Thesis, January 2014

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Faruk GÜRBÜZ

ABSTRACT

Subject of this study is semantic and stylistic deviations in literary texts translated into Turkish. The aim of this study is to review the problems of both intralingual translation and interlingual translation, which occur during the process of translation through the literary texts translated into Turkish, and what can be done to minimize the probability of these possible issues.

In order to examine the interaction between languages through literary texts translated into Turkish, for interlingual translation proverbs and idioms through Shakespeare's Sonnet 18, for intralingual translation Fuzûlî's *Su Kasidesi (Eulogy of Water)* and Şeyh Galip's *Hüsn ü Aşk (Beauty and Love)*, and for the translation of sacred texts Koran have been taken as example texts. At the end of the review, the differences between the translations and issues have been determined. In what respects it was attempted to stay true to the original text, and in what respects freedom in translation took place have been examined.

Consequently, it has been determined that the translators aimed to stay true to the original versions of the texts while translating them into Turkish. Additionally, due to the literary value of the texts, it has been concluded that artistic functions of them were aimed to remain the same.

Key Words: Translation issues, literary texts, interlingual translation, intralingual translation.

ÖNSÖZ

“Türkçeye Çevrilmiş Edebî Metinlerdeki Anlam ve Biçim Kırılmaları” başlıklı tez çalışmamın hazırlığı boyunca tezimin yöneticiliğini üstlenen, ilmi ve hoşgörüsüyle yolumu açan Sayın Hocam Doç. Dr. Faruk GÜRBÜZ’e teşekkür ederim. İlgisi, katkı ve destekleriyle ve bana farklı bakış açıları kazandıran eleştirileriyle beni yüreklendiren başta kardeşim Alperen KOCABEY olmak üzere sevgili aileme çok teşekkür ederim.

Nagihan ŞENYILDIZ

Erzincan, 2014

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
I.GİRİŞ.....	1
I.1. Çeviri	5
I. 1. 1. Kaynak Metin	6
I. 1. 2. Erek Metin	7
I.2. Edebî Metin Çevirisi.....	8
I. 3. Kutsal Metin Çevirisi.....	11
II. ÇEVİRİDE BAĞLILIK VE SERBESTLİK TEREDDÜDÜ	13
III. TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMİŞ EDEBÎ METİNLERDE ANLAM KIRILMALARI.....	21
III. 1. Sözcükte	21
III. 1. 1. Dil İçi	23
III. 1. 2. Diller Arası.....	24
III. 2. Üslupta	30
III. 2. 1. Dil İçi	32
III. 2. 2. Diller Arası.....	35
III. 3. Dönemler Arası	37
III. 3. 1. Dil İçi	37
III. 3. 2. Diller Arası.....	39
III. 4. Kültürde	44
III. 4. 1. Dil İçi	47
III. 4. 2. Diller Arası.....	49
IV. TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMİŞ EDEBÎ METİNLERDE BİÇİM KIRILMALARI.....	55
IV. 1. Metnin Bütünlüğünde	55
IV. 1. 1. Dil İçi	55

IV. 1. 2. Diller Arası.....	56
IV. 2. Söz Diziminde.....	60
IV. 2. 1. Dil İçi	61
IV. 2. 2. Diller Arası.....	63
IV. 3. Türde	66
IV. 3. 1. Dil İçi	68
IV. 3. 2. Diller Arası.....	76
IV. 4. Biçimde.....	81
IV. 4. 1. Dil İçi	82
IV. 4. 2. Diller Arası.....	92
IV. 5. Noktalamada	97
IV. 5. 1. Dil İçi	98
IV. 5. 2. Diller Arası.....	99
V. SONUÇ VE ÖNERİLER	102
KAYNAKLAR	105

I.GİRİŞ

Toplumların birbiriyle etkileşiminde ilk ihtiyaç ortak bir iletişim vasıtası olmuştur. En güzel iletişim vasıtası şüphesiz dildir. Farklı dili konuşan insanları buluşturmak da bu toplumların dillerini bilen kişilere düşmüştür.

Çeviri bir buluşma noktasıdır. Farklı dilleri, kültürleri, dünyaları ve insanları buluşturan eşsiz bir vasıtaadır. Farklılıkların buluşma noktası gibi görünen çeviri aslında aynılıkların buluşma noktasıdır. İnsana ait olan evrensel duyguların nasıl her yerde aynı yaşandığını, yalnız olmadığımızı gösteren ve bizi daha güçlü kılan bir buluşma noktasıdır.

Bu çalışmanın amacı, Türkçeye çevrilmiş edebî metinlerle diller arasında oluşan etkileşimi karşılaştırarak çeviri sırasında iki dilin farklılığından doğan anlam ve biçim kırılmalarını ve bu kırılmaları en aza indirmek için neler yapılabileceğini ortaya koymaktır.

Türkçeye çevrilmiş edebî metinlerdeki anlam ve biçim kırılmalarını tespit etmek için; dil içi çeviride Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk Mesnevisi, diller arası çeviride Shakespeare'ın 18. Sone'siyle, atasözü ve deyimler, kutsal metin çevirisinde Kur'ân-ı Kerim'den Fatıha Suresi çevirileri örnek metinler olarak incelenecektir. Seçilen metinler dili iyi işlenmiş ve çevirisi bir kereden fazla yapılmış metinlerdir.

Çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmamız, kaynak sözcükleri erek sözcüklerle karşılaştırarak yapılan anlamsal incelemenin ardından metinlerin biçimsel olarak da incelendiği yönetime göre yapılmıştır. Bu yöntemde karşılaştırmalı çeviri incelemesi yapılmıştır. İncelemenin yapıldığı eserler kasti örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Kaynak taraması sonucunda Su Kasidesi'nin üç ve Hüsn ü Aşk Mesnevisi'nin üç, 18. Sone'nin dört, Fatıha Suresi'nin altı çevirisi incelenerek kırılmalar ortaya konacaktır.

Çeviri bütün alanları ağırlayacak kadar kapsayıcıdır. Bütün bilimlerin gelişmesinde ve yayılmasında çeviri rol almaktadır. Rasyonel bilimlerde hayli etkin olan çeviri, insanı merkeze alan bilimlerin de vazgeçilmezi haline gelmiştir.

Çevirinin tarihsel geçmişi ise Babil söylencesine yani ortak dil ve ortak kültüre sahip olan insanların Babil Kulesini inşasına kadar dayanmaktadır. Tanrının bu kuleyi yapan insanları cezalandırması ve var olan dil birliğini bozması ile farklı dil ve kültürlerin ortaya çıktığı inancı, dilsel çeşitliliği ve bariyerleri ortaya çıkarmıştır. Bu bakımdan da bu çeşitliliği ve dilsel bariyerleri aşmak ve gerekli bilgi alışverişini sağlamak için çeviri olgusu doğmuştur. Yani çeviri bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve hâlâ da bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkmaya devam etmektedir. Çeviri ediminin insanlık tarihi kadar eski olması, insanın sosyokültürel bir varlık olarak içinde yaşadığı dünyayı daha iyi anlayabilmek için kendi kültür, düşünce ve yaşayış biçiminden farklı olanlarla iletişim kurma gereksinimiyle ilintilidir.¹

Din ve edebiyat çeviriye en çok ihtiyaç duyulan alanların başında gelmektedir. Çünkü bu iki alan insanların ruhunu besleyen, onları ayakta tutan vazgeçilmez iki maneviyat ögesidir. Farklı dilleri konuşan toplumların aynı dinde buluşması kutsal metin çevirilerini gündeme getirirken sanatın evrenselliği sayesinde de edebî metin çevirileri gündeme gelmiştir. Çeviriye duyulan ihtiyaç hemen beraberinde, çeviride uygulanacak en uygun yöntemin hangisi olacağı, seçilen yöntemlerin olumlu ve olumsuz taraflarını da tartışmaya sunmuştur.

Çeviri işi, kolay bir iş sanılmamalıdır. Onu küçümseyenler aldanırlar. Çeviriyi küçümsemek, bu alanda, en iyi yazarları bile başarısız kılabilir. Çünkü çeviri yapanlar sürekli yeni yeni sorunlar karşısında kalırlar. Üstelik bunları çözmek için başvurabileceği hazır kurallar ve usûller yoktur. Her yeni sorunun çözümü, yeni sorun getirdiği için daha önceki çeviriler de işe yaramaz.

¹ Faruk Yücel, *Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edimi*, Dost Kitabevi, 2007, s. 11.

Onun içindir ki her yeni çeviri, çevirmenin olgunlaşmasını, biraz daha mükemmelleşmesini sağlar.²

İşte bu sözleri bir yazar ve çevirmen olan Yaşar Nabi Nayır'dan duymaktayız. Çeviri yaparken kullanılacak kuralların olmayışından yakınmanın yanı sıra çeviri işinin zorluğu da dile getirilmiştir. Bu zorluğu Cemil Meriç de şöyle ifade etmektedir:

“Evet, tercüme sanatların en gücü: başka bir iklimde başka bir çağda doğan düşüncenin kendi toprağımızda dirilmesi.”³

Çevirmen işini yaparken sadece düşünmekle kalmaz. Tek taraflı bakmaya da hakkı yoktur. Çok yönlü bakmak, çok yönlü düşünmek zorundadır. Kaynak dili yansıtırken erek dili ziyan etmemeli, erek dili işlerken de kaynak kültürü ezip geçmemelidir. Çevirmen dilleri iyi bilmeli, toplumları iyi tanımalı, kendini okuyucunun da yazarın da yerine koyabilmeli, benzetmelerden faydalanabilmeli, doğru karar verebilmeli, sabırlı olmalı, işini iyi yapmak için gayretli olmalı, sanatçı bir kimliğe sahip olmalı ve dillere, kültürlere haksızlık etmeyecek karakterde olmalıdır.

Çok yönlü düşünüp çok yönlü görmek zorunda olan çevirmenin yöntemini etkileyen değişkenlerin en önemlilerinden biri metnin türüdür. Biz çalışmamızda edebî metinleri ele aldığımız için çevirmenden üretken olmasını beklemekteyiz. Kaynak metnin düşüncesini ve mesajını verirken okuyucuyu edebî zevkten mahrum etmemesi de vazifeleri arasındadır. Çevirmenin işi öylesine zordur ki işini yaparken ondan, yazara ve kaynak metne ait özellikleri yansıtması beklenmektedir. Yeni bir metin yazmak çeviri yapmaktan şüphesiz daha kolaydır. Bu sebeptendir ki metin yazma kabiliyeti olan herkes çeviri yapamaz. Çeviri işi çok daha kapsamlı ve karışık bir vazifedir.

Çalışmamızda Türkçeye çevrilmiş edebî metinlerin çevirisi sırasında karşılaşılan sorunları ve bu sorunların çözümünde neler yapılabileceğini incelenmiş bulunmaktayız. Edebî metinleri dil içi ve diller arası olmak üzere iki boyutta inceledik.

² Mustafa Özcan, “Yaşar Nabi Nayır’ın Çeviriye Dair Görüşleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, Güz 2004, s. 17.

³ Cemil Meriç, *Bu Ülke*, 30. bs., İstanbul 2008, s. 119.

Dil içi eviride Fuzûlî'nin Su Kasidesi'nin Hasibe Mazıoğlu, Haluk İpekten ve Metin Akar tarafından yapılan çevirilerini, Şeyh Galip'in Hüsni ü AŞk Mesnevisi'nin Orhan Okay, Faruk Gurbüz ve Abdalbaki Gölpinarlı tarafından yapılan çevirilerini inceleme metinleri olarak ele almış bulunmaktayız. Diller arası eviride İngilizce ve Arapçadan Türkçeye çevrilmiş metinler üzerinde çalıŐtık. İngilizceden Shakespeare'den 18. Sone'nin Saadet-Bülent Bozkurt, Talat Sait Halman ve Oğuz Baykara tarafından yapılmış çevirileri ve atasözü ve deyimlerinden örnekler incele-nirken Arapçadan kutsal metin çevirisi incelemesine de giren Kur'an-ı Kerim'den Fatıha Suresi'nin Muhammed Bin Hamza, Faruk Gurbüz, Elmalılı Hamdi Yazır, Mehmet Akif Ersoy, Süleyman Ateş ve Yaşar Nuri Öztürk tarafından yapılmış çevirileri üzerinde çalıŐmıŐ bulunmaktayız.

evirideki anlam kırılmalarını sözcükte, üslupta, dönemde, kültürde; biçim kırılmalarını ise metnin bütünlüğünde, söz diziminde, türde, biçimde, noktalamada kırılmalar başlıkları altında çalıŐtık.

I.1. Çeviri

Çeviri kavramı için birçok tanımlama yapılmıştır. Her tanımda çevirinin sahip olduğu farklı bir özelliği görebiliriz.

Akşit Göktürk “Çeviri, genellikle sanıldığından çok daha karmaşık, açıklanması güç bir olgudur. Bu nedenle dilden dile kuru bir bilgi aktarımı olarak nitelenmesi yanlış, en azından yetersiz olur.”⁴ derken Cemil Meriç çeviriyi “Tercüme bir fetihtir, yalnız dili değil, düşünce ve hassasiyetin girift dünyasını da zenginleştiren bir fetih.”⁵ diye tanımlar.

Terim olarak da dilden dile çevirmek, bir lafzı, sözü veya kelamı bir dilden diğerine aktarmak, çevirmek; anlamı bir dilden diğerine taşımak; bir dili diğer bir dille ifade etmek, yorumlamak anlamlarına gelen bu sözcük, bir kelamı, hedef dilde kaynak dildeki anlamını taşıyacak şekilde ifade etmek olarak tanımlanabilir.⁶

Çeviri sözcüğü için Özlem Berk şunları aktarmaktadır: “Çeviri (translation) için Antik Yunan’da Haber Tanrısı Hermes’ten kaynaklandığı düşünülen ve bilinmeyen ‘haber getirme-yorumlama’ anlamı taşıyan hermeneo sözcüğünün yanı sıra metafero sözcüğünün kullanıldığı ve bu sözcüklerin zaman içerisinde daha geniş anlamlar taşıyan Latince transferre sözcüğüyle yer değiştirdiği görülür.”⁷

Çeviri bizi ait olduğumuz millî kültürden alıp evrensel kültürle tanıştırmaktadır. Çeviri sayesinde bizim gibi düşünen insanlar yerine farklı düşünen, yaşayan, gören insanlarla muhatap olmaktadır. Farklılıklar ise bizi hakikate götürmektedir. “Çeviri, bir kültürden diğerlerine ve başka kültürlerden kendi kültürümüze doğru iki yönlü bir süreçtir. Bir başka deyişle karşılıklı alışveriş sürecidir.”⁸ Bilimde, teknikte gerçekleşen bir gelişme bize yabancı kalmamakta, çeviri sayesinde yanı başımızda can bulmaktadır.

⁴ Akşit Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, 8. bs., İstanbul 2010, s. 103.

⁵ Meriç, *Bu Ülke*, s. 120.

⁶ Abdülcelil Bilgin, “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 33, Erzurum 2010, s. 172.

⁷ Özlem Berk, *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*, Multilingual, İstanbul 2005, s.16.

⁸ Dinçay Köksal, *Çeviri Eğitimi: Kuram ve Uygulama*, 2. bs., Nobel Basımevi, Ankara 2008, s. 6.

Çeviri birleştircidir, buluşturucudur. “Çeviri, değişik kültür ve zamanlarda farklı biçimlerde tanımlanan çok anlamlı ve çok geniş kapsamlı bir kavramdır.”⁹ Zamanlar, kültürler, bilimler arasında duygu ve bilgi aktarımını sağlamaktadır. Uzakları yakınlaştırır. İnsan her yerde beşerî ihtiyaçları ve hissiyatıyla insandır. Aynı duyguları yaşar, farklı ifade eder. Bu ifadenin tanınır hâle gelmesini sağlayan çeviridir.

Çeviri ve dilin gelişimi doğru orantılıdır. Dil geliştikçe çeviri, çeviri geliştikçe dil gelişir. Çevirmen hem kaynak dile hem erek dile hizmet etmektedir. İşini hakkıyla yapan çevirmen dile katkı sağlayıp dili yaşatırken, işinin hakkını veremeyen kişi ise dili ziyan etmektedir.

“Her tercüme eser bizce bir metamorfizmadır. Tercüme edilen her eser, bu yönüyle kendisini edilgin bir obje gibi hissettirir. Mütercimi yönlendirip sınırlandırmasına, birtakım prensipler doğrultusunda çeviri yapmaya zorlamasına bakıldığında, onun reaksiyonel bir tabiata sahip olduğu görülür.”¹⁰

Eruz çeviriyi suya benzeterek, “Su boşaltıldığı kabın formunu alır ve içeriği içenin beklentisi doğrultusunda değişir, kâh limonata olur, bir yaz günü ince uzun bir bardakta buz gibi soğutulmuş içilir, kâh Türk kahvesi olur, zarif fincanlarda sımsıcak sade, orta şekerli ya da şekerli sunulur. Sunum işini iyi bilen suyu erek kitleye ulaştırır, yoksa su hiç kimsenin susuzluğunu gideremediği ziyan olur gider.”¹¹ der.

Çeviri işi, bir dilde anlamlandırdığını başka bir dilde anlatma sürecidir. Ama metin tüm okuyucular tarafından aynı şekilde anlaşılmamaktadır. Öyle ki bir okuyucu farklı zamanlarda okuduğu metni farklı anlamlandırmaktadır. Çünkü anlamlandırma; kişinin ruh hâline, beklentilerine, tecrübesine göre değişmektedir.

I. 1. 1. Kaynak Metin

Çeviriyle ilgili konularda kaynak dil, kaynak metin ve kaynak kültür kavramları sıkça karşımıza çıkmaktadır. Gideon Toury “Kaynak metin, salt kaynak kültür için üretilen bir metin niteliğindedir.”¹² demektedir. Kaynak metin çeviri bilim alanı için çevirisi yapılacak ya da yapılmış olan metindir. Kaynak metin bir tanedir.

⁹ Berk, s. 101.

¹⁰ Faruk Gürbüz, *Tercüme ve Tercüme Prensipleri*, 1. bs., İstanbul 2009, arka kapak.

¹¹ Sakine Eruz, "Duraksız Kültürler Diyarı: Fablların Gizemli Yolculuğu ve Çevirmenler- Çevirmenin Notu", *Çeviri Edebiyat Dergisi*, Sayı 7, 2009, s. 134.

¹² Sakine Eruz, *Çeviriden Çeviribilime*, Multilingual Yay., İstanbul 2003, s. 52.

“Her çeviride iki dil söz konusudur: Kendisinden aktarma yapılan kaynak-dil ve kendisine aktarma yapılan erek-dil.”¹³ Kaynak dil, çevirisi yapılacak ya da yapılmış olan metnin yazıldığı dildir. Kaynak kültür ise çevirisi yapılmış ya da yapılacak olan metnin ait olduğu kültürdür.

I. 1. 2. Erek Metin

Hedef metin, çeviri metin ve erek metin gibi adlandırmalara sahip olan metin için Sakine Eruz’un Gideon Toury’den aktardığına göre “Erek metin, erek kültür normlarına göre üretilen, bambaşka ve yeni bir metindir.”¹⁴ denilebilir. Kaynak metin bir taneyken erek metin birden fazla olabilir. Erek metin, kaynak metinden hareketle başka bir dile ya da dil içinde çevrilmiş metindir. Eruz, çeviriyle erek metni bir tutarken şunları söyler: “Çeviri, diğer deyişle ‘erek metin’ toplumsal normları da kapsayan, koşullara göre gerektiğinde devingen bir sürecin sonunda oluşan bir metin türüdür.”¹⁵ Erek dil, erek metnin yazıldığı dildir. Erek kültür ise erek dilin içinde yaşadığı kültürdür.

¹³ Özcan Başkan, *Bildirişim.-İnsan Dili ve Ötesi*, Can Yay., İstanbul 1988, s. 27.

¹⁴ Eruz, *Çev. Çeviribilime*, s. 52.

¹⁵ Eruz, *Çev. Çeviribilime*, s. 54.

I.2. Edebî Metin Çevirisi

Çeviride en zor olan yüksek sanat düzeyine ulaşmış derin ve örtülü anlamlar içeren edebî metinlerin çevirisidir. “Edebiyat; duygu, düşünce ve hayallerin okuyucuda heyecan, hayranlık ve estetik zevk uyandıracak şekilde sözle ifade edilmesi sanatıdır.”¹⁶

Akşit Göktürk çeviri için “dillerin dili”¹⁷ tabirini kullanır. Dil iletişimi sağlayan bir aracı görevi taşıırken çeviri de kaynak dil ile erek dil arasında bir köprü vazifesi görür. Çeviri iletişimi sağlarken edebî metinlerde yalnız bir iletişim vasıtası rolü yeterli olmamaktadır.

Tercüme sanatının gerektirdiği birçok vasıflarla donanmış bir mütercim bile, bir metni asıl dilden farklı bir dile aktarırken, çoğu zaman, birçok yerlerde, çok farklı zorluklar yaşar, çok çeşitli ve çetin problemlerle karşı karşıya kalır. Bu problemlerin en çözümezi de, edebî yönden mükemmelliğe ulaşmış metinlerde gözlenmektedir. Eğer bir metin derin mânâlarla yüklüyse ve aynı zamanda da büyüleyici bir şiirsel üslup taşıyorsa, bu kabil bir yazılı eser elbette mütercimi zorlayacak ve onu oldukça sarp bir yokuşa veya gayet engebeli bir mecraya sürükleyecektir.¹⁸

Basit talimatlarda, yalın anlatımlarda çevirmen zorluk yaşamamaktadır. Hatta dil bilen bir kişi de bu tür sade anlatımların çevirisini yapabilmektedir. Asıl maharet sanatlı metinlerin çevirisini yapabilmektedir. Bunun için sadece dil bilmek yetmemekte sanatçı olmak gerekmektedir.

Yazınsal metinler, yoruma açık yapılarının olmasından ötürü en çok tartışılan çevirilerin başında gelmektedir. Bunun nedeni olarak metin içi ve metin dışı etmenlerin farklılığının gösterilebileceği gibi yazarın biçimsel, biçimsel özgülüğü de gösterilebilir. Sözelimi, yazınsal metinlerdeki anlamın, içerik ve biçimin ayrılmaz organik bir yapıya sahip olması, bu nedenle en küçük bir değişikliğin metnin anlamını değiştirmesi, metnin yorumlanmasında öznelliğin, yaratıcılığın egemen olması; metnin kurgusal yapısından dolayı mantıksal bağlamın dışına çıkılamaması; yazarın kullandığı dilin günlük, alışılmış

¹⁶ Turan Karataş, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara 2004, s. 131.

¹⁷ Göktürk, s. 17.

¹⁸ Gürbüz, Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, Nisan 2004.

dilden farklı olması ya da yazarın dilin kurallarını çiğnemesi, yok sayması; yazınsal metinlerde sanatsal, estetik etkinin ön planda olması; yazarın, başka yapıtlarının, erek metin geleneğinin, dönemin, kültürün yapıtın yorumlanmasında, anlamlandırılmasında etkili olması gibi farklı düzlemdeki etmenler, yazınsal metinlerde genel geçer bir çeviri yaklaşımının, yönteminin olamayacağını en belirgin kanıtıdır.¹⁹

Kaynak metnin mesajını, ana düşüncesini, işlevini aktarmaya çalışırken metnin alıcısının da edebî zevkine hitap edecek sanatlı bir metin oluşturulmalıdır. Bu kadar fonksiyonel bir metin oluşturmak tabii ki zor ve meşakkatli bir iştir. İletişimin varlığından yani insanlığın varlığından beri insanlık için vazgeçilmez bir eylem olan çeviri, yazıldığı dönemden sonra güncelliğini yitirir. Malzemesi dil olan edebî metin çevirileri zamanla eskimektedir. “Çevirmen ayrıca kaynak metin yazarına, yayın evine ve okura karşı sorumludur. Eskilere göre kaynak metin yazarına sadık kalınması gerektiğine inanırken bugünün kuramcıları yayınevini ve okuru dikkate alıyor.”²⁰ Devrin okuru için, eserin dili güncel olan dile çevrilmelidir. Zamanın diliyle tazelenen eser yaşamaya devam etmektedir. Kaynak metin bir tanedir ancak erek metin birden fazla olabilir.

Kültürel değerleri çokça barındıran kaynak metnin çevirisi kültürlerarası çeviriye dönüşür. Kaynak dilin kültürüne yabancı bir kültüre çeviri yapılacaksa dipnotlar ya da parantez içinde açıklamalar kaçınılmaz olmaktadır. Kaynak dilin ve erek dilin çıkarları korunarak çevrilmelidir. Çeviriler dillerin kaderlerinde önemli roller üstlenmektedir. Çeviri erek dilin zenginliğinden faydalanılarak yapılmalıdır. Böyle yapılmadığı zaman erek dile uydurma kelimelerle ya da kaynak dildeki kelimelerin erek dile sokulmasıyla çeviri yapılmaktadır. Bu da erek dili tahrip etmektedir.

Yaşar Nabi, ulu orta eserlerin çevirisine karşı çıkar. Çeviride edebî değer arar ve bu edebî değer ne olduğunu anlatmaya çalışır. Ona göre bir edebî eserin bir dilden diğerine nakilde, aranması gereken iki şart vardır: Bunlardan ilki asıl metne uygunluk keyfiyetidir.

¹⁹ Yücel, s. 189.

²⁰ Sibel Okuyan, “Çeviri Tarihinin Bugünün Çeviri Bakış açısıyla İncelenmesi”, (Danışman: Prof. Dr. İlyas Öztürk), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviri Bilim Anabilim Dalı, 2012, s. 71.

Diğeri de çevrilen metnin artistik değerinin korunmasıdır. O, ne zaman çeviri sorunu açılrsa, bu iki öge üzerinde durur. Özellikle asıl metne sadakatin ihmal edilmemesi gerektiğini söyler. Edebî çeviride, asıl metne sadakat önemlidir ama tek başına yeterli değildir. Bu şartın yerine getirilmesi, öbür şartın görmezlikten gelinmesini icap ettirmez.²¹

Eser okunduğunda o eserin yazarı tahmin edilebilir. Yazar kendi üslubunu eserlerinde hissettirebilir. Eserlerini okuyan kişinin eserdeki tarzdan ötürü yazarı anlaması yazar için başarı sayılabilir. Yazar kendine ait bir ürün ortaya koyabilmiştir. Oysa çeviri eserlerin başarısı çevirmeni hissetmeden kaynak metnin yazarını hissetmekle ortaya çıkmaktadır. Çevirmeni anlaşılıyorsa o metin yazarın değil çevirmenin izlerini taşımaktadır. Oya Çoraylı “Yazın çevirisinde iyi bir çevirmen, yazarın zihinsel yapısına, düşüncesine ve deneyimine en yakın olabilmeyi başaran çevirmendir.”²² demektedir. Sadık çevirmen içerikten kopmadan işini yapmaktadır. İçerikten kopan çevirmen yeni bir eser ortaya koymaya başlamış demektir.

²¹ Özcan, s. 18.

²² Oya Çoraylı, “Farklı Metin Türlerinin Çevirisinde Karşılaşılan Sorunlara Eleştirel Bir Bakış”, (Danışman: Prof. Dr. İlyas Öztürk), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2008, s. 23.

I. 3. Kutsal Metin Çevirisi

İslam coğrafyasına rehber olan Kur'an-ı Kerim'in Arapça bilmeyen Müslümanlar için çevrilmesi büyük önem arz etmektedir. Müslümanlar, nasıl olmaları ve nasıl yaşamaları gerektiklerine dair bilgileri bulacakları Kur'an'ı kendi dillerinde okuyabilmelidir. Buna karşın Kur'an tüm kâinatın sırrını barındıran mucizedir. Kur'an'ı çözmek kolay olmadığından onu ifade etmek de kolay olmamaktadır. Gürbüz'ün bu konuda yaptığı açıklama Kur'an çevirilerinin Kur'an'ın yanındaki durumunu gözler önüne sermektedir: "Bize uçsuz bucaksız bir ummandan sadece kapları nispetince su getirebilmişlerdir."²³

Kur'ân'ın zevk ehli ve edebiyat sanatına vâkîf olmayan kimselere kapalı gelebilecek güçlü ve estetik bir yönü vardır. Bu sebeple Kur'ân'ın üstünlüğünü ancak Kur'ân'ı çokça tetkik eden, engin bir bilgi birikimine sâhip olan ve Arapların üslûp(lar) konusundaki farklı ifâde tarzları ve yolları ile Allah'ın sadece Arap diline bahsettiği, başka hiçbir dilde olmayan özelliklerini kavrayan kimse bilebilir.²⁴

Buradan Kur'an'ın edebî eser niteliği taşıdığı ve Kur'an'ın yorumunu veya tercümesini ancak Arap diline hâkim kimselerin yapabileceği sonucunu çıkarmaktayız. Erek metni yazma çabası çoğu zaman yeniden bir metin yazma sürecine dönüşebilmektedir. Hatta erek dilin kültürüne uydurma gayreti haddinden fazla olunca çeviri metnin yerleştiğini görürüz. Kaynak metne uzak bir çeviri metin ortaya çıkar. Oysa kutsal metinlerde çoğu kez kaynak metinden kopma endişesi çevirmeni sınırlandırır. Kutsal metinlerdeki söz sanatları ve mana zenginlikleri çevirmeni ne yaparsa yapsın kısır bir anlatıma sahip damgası yemekten kurtaramaz.

İşin erbabı her kimse anlar ki, her tercüme yarı saydam bir camdan süzölmüş bir ışık huzmesinden ibarettir. Her mütercim, asıl kaynaktaki ışıktan bize yalnızca biraz bulanık, kırık, belli belirsiz ışıklar getirebilmiştir. Ve hiçbir mütercim Allah ile kulu arasında lisan farklılığından örölmüş bu katı, bu camit duvarı tam saydam hale getirmeyi maalesef başaramamıştır.

²³ Gürbüz, *Terc. Probl.ve Mealler*.

²⁴ Celalettin Divlekçi, "Anlam-Üslûp İlişkisi Bağlamında Kur'an'ın Üslûp Analizi (Fâtiha Süresi Örnekleme)", (Danışman: Prof. Dr. Salih Akdemir), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, s. 35.

Onların hemen hepsi ya bir mercek olmuş veya bir buzluca... Yani asıl metindeki mânâ, ses, musikî, ritim ve ahenk ışıkları asıl kaynaktan çıkıp farklı mütercimlerin farklı kırılma indislerine sahip zihin ve hayâl dünyalarından süzülerek geçerken farklı kırılmalar meydana getirmiştir. Bu yüzden tercümelerde en fazla ses, musikî ve estetik, daha sonra da anlam kaybı gözlenir olmuştur.²⁵

Bazen çeviri bir izlenimden ibarettir. Kaynak metinden sadece bir izlenim görürüz. Kaynak metin çevirmeni harekete geçiren, ona ilham veren, onu yazmaya teşvik eden bir çıkış noktası gibi kalır. Çevirmen ne kadar sanatlı ve doyulmaz bir metin yazarsa yazsın kaynak metin bir şaheserse çeviri metin kısır kalmaktan kurtulamayacaktır.

“(...) Kur an hakkında her tefsir bir yaklaşımdır ve Kur an hâlâ bakirdir. Üzerinden asırlar geçse de Onun mânâları ihata edilemez. Ondaki eşsiz musiki, ses örgüsü karşı dile asla aktarılamaz”.²⁶

Arap coğrafyası bize uzak olmamasına karşın Arap dil yapısı Türkçeden çok farklıdır. Buna rağmen Arapçadan Türkçeye hayli sözcük girmiştir. Arap harflerinden oluşan alfabeyi de uzun yıllar kullanmış olmamızda Kur'an'ın Arap harfleriyle yazılmış olmasının rolü büyüktür. Arap harfleriyle yazılmış binlerce Türkçe eser verilmiştir. Millî tarihimizde bize kaynak olabilecek eserlerin günümüz diline çevrilmesi gerekmektedir. 1928'de yeni abecenin kabulüyle kaynak eserlerimiz ikiye ayrılmıştır. Yeni nesil Arap elifbası ve Arap elifbasıyla yazılmış eserlere yabancı kalmıştır. İlgi ya da ihtisas alanına girenlerin dışında kalan kesim Arap harfleriyle yazılmış eserleri okuyamamaktadır. Kaldı ki bu eserleri okumakla da iş bitmemektedir. Okuyabilen kesimin bir kısmı da okuduğunun anlamını bilmemektedir. Çünkü o devrin Arapça ve Farsça bakımından zengin dili hızla değişen ülkemiz için eski kalmıştır. Oysa bilimin ve edebiyatın önde gelen isimlerinin eserleri Arap harfleriyle yazılmıştır. Geleceğe ışık tutacak olan bilim ve sanat hazinesi niteliğindeki eserler tozlu raflarda beklemektedir.

²⁵ Gürbüz, *Terc. Probl.ve Mealler.*

²⁶ Gürbüz, *Terc. Probl.ve Mealler.*

II. ÇEVİRİDE BAĞLILIK VE SERBESTLİK TEREDDÜDÜ

İnsanları kalabalık kitleler olmaktan kurtarıp millet yapan öğelerden en önemlisi olan dil duygu ve düşünce aktarımını sağlayarak fertleri topluma kazandırmaktadır. Dil kültürün göstergesiyken çeviri de medeniyetleri oluşturan ve geliştiren bir vasfa sahiptir. Hilmi Ziya Ülken “Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü” adlı kitabında bu hususla ilgili olarak;

Eski Mısır, Mezopotamya ve Ege bölgelerinde ortaya çıkan ve gelişen Akdeniz uygarlığı, Yunanlılar aracılığıyla Roma ve Güney Avrupa’ya, Anadolu ve Mezopotamya üzerinden Hindistan’a uzanmış ve biri doğuda Irak ve Anadolu; diğeri batıda Latin olmak üzere ikiye bölünmüş; ancak, yine de aynı geleceği sürdürmeye devam etmiştir. Sonraki dönemlerde Germenler, Slavlar, Türkler, Araplar ve Berberilerin de katkılarıyla zenginleşerek bugüne kadar gelmiştir. Bu süreç içerisinde Eski Yunan uyanışı Anadolu, Mısır ve Fenike tercümeleri ile; Türk Uygur uyanışı Hint ve İran tercümeleri ile; İslam uyanışı Yunan ve Hint tercümeleri ile; Rönesans dönemi Hümanizm anlayışı ise İslam, Yahudi ve Yunan tercümeleri ile gerçekleşmiştir.²⁷

demektedir. Dile uzak kalmak topluma yabancılaşmayı beraberinde getirmektedir. Çünkü insanların yaşadıkları toplumdan kopmadan, ona uyum sağlayarak, sosyalleşerek hayatlarını devam ettirmeleri, o toplumun kültürünü, inanç ve değerlerini benimsemeleriyle gerçekleşmektedir. İşte bu kültürü millet arasında yayan vasıta sözdür. “Tercümede lafza teslimiyet ihanetlerin en büyüğü.”²⁸ der Cemil Meriç. Sadece sözcüklere teslim olup bazen anlamı, türü, biçim özelliklerini bazen metnin mesajını, çağın düzenini görmezden gelmek çeviri için yeterli olmamaktadır. Zaten kaynak dildeki sözcükler erek dilde tam karşılığını çok az kelimedede bulabilmektedir. Bir Müslümanın inekten anladığıyla bir Hindunun inekten anladığı aynı değildir. Hindu- lar ineği kutsal sayarken biz inekleri kızlarımız gibi isimlendirmekte, allayıp pullayıp Allah’a kurban vermekteyiz. Yaşar Nabi Nayır bu konuyu şu sözlerle eleştirmektedir:

²⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, Ülken Yay., İstanbul 1997, s. 7.

²⁸ Meriç, *Bu Ülke*, s. 119.

Aslında harikulâde güzel ve tanınan bir kelime, bir başka dildeki tam karşılığı çirkin ve kakafonik bir kelime olabilir. Üslûbu çok işlenmiş bir eserin çevirisinde bu kelimeyi tam karşılığıyla nakletmek, asla sadakat değildir. Bu olsa olsa hıyanettir. İşte o zaman çevirmenin kendini müellifin yerine koyması ve yüksek bir zevk sahibi olan yazarın Türkçedeki o kakafonik kelimeyi asla kullanmayacağını göz önünde tutarak, onun yerine nasıl bir şekli tercih edeceğini hesaba katması gerekir. Böyle bir çeviri basit bir nakilcilik olmaktan çıkarak bir iş birliği karakteri alır. Şüphesiz böyle bir işi yapacak olan çevirmenin sanatkâr bir ruha sahip olması, çevireceği eserin müellifini pek yakından duyup anlamış olması şarttır.²⁹

Nayır sözcüğü sözcüğüne çeviriyi metnin amacını saptıracağından hıyanet olarak nitelendirmektedir. Kelimeler ait oldukları kültüre göre yan anlamlar alarak anlam çemberlerini oluşturmaktadır. Her yabancı sözcüğü Türkçe bir sözcükle karşılamaya çalışmak erek metni güzel kılmaktan ziyade kelime çevirme işlemine dönüşmektedir. Böyle yapılan çeviriler de dilbilgisi çalışmalarında kök ve ek hazinemizi incelemek, sözcük üretmede kullanılan yöntemleri incelemek için değerlendirilebilir.

Yaşar Nabi, bu kötü çevirileri, sanat ve kültür adına işlenmiş büyük bir günah saymaktadır:

Bir sözcük iki ayrı dile aktarılınca kimi kez birine başka, öbürüne başka anlamcıkla geçebilmektedir. Sözelimi Fransızcadaki (conférence) sözcüğü Türkçeye (konferans, konuşma) anlamıyla, ama İngilizceye (kongre, sempozyum, seminer) anlamıyla geçmiştir. Bu yüzden İngilizcedeki (conference) sözcüğüne bakarak bir tümceyi (başbakan konferansa gitti) diye çevirmek yanlış olur. Buna benzer bir yanlış, aynı dilin iki kullanışı arasında da görülebilir. Örnekte, (subway) “alt yol” sözcüğü, Amerikancada (tünel, metro) anlamına geldiği halde, Britanca denebilecek olan İngiltere İngilizcesinde “yol altı geçidi” anlamına gelmektedir. Onun için, Britanca bir metindeki (adam alt geçitten yürüdü gitti) anlamına gelen tümceyi

²⁹ Özcan, s. 18.

(adam metrodan yürüdü gitti) diye çevirmek yanlış bir iş olur. Bu bakımdan, yukarıdaki türden tuzaklı sözcüklere *yanıltaç-sözcük* adını vermek yanlış olmasa gerek.³⁰

Sadık çevirmenle hain çevirmen tartışmalarından en çok nasibini alan sanat-kârimızdan olan Can Yücel için karşıt görüşler bildirilmektedir. Süha Sertabipoğlu, Shakespeare'in 66. sonesinin Can Yücel tarafından yapılan çevirisini "garabet" olarak nitelendirir. Sertabipoğlu'na göre, Can Yücel okuyucu ile Shakespeare'in arasına girmektedir, oysaki bu tavır bir çevirmen için kabul edilemezdir: "İyi çevirmenin ise varlığı hiç hissedilmez. Bunu içine sindiremeyen, yani mutfaktan hiç çıkmamayı kabullenemeyenler çeviriyi bırakıp kendi kitaplarını yazmayı denemelidirler."³¹ Sertabipoğlu'nun sadakatsiz bulduğu Can Yücel'i Eyüboğlu gayet başarılı bulmaktadır. "Sabahattin Eyüboğlu, Can Yücel'in dünya şairlerinden yaptığı şiir çevirilerini bir araya getirdiği *Her Boydan* adlı kitabının basılması vesilesiyle yazdığı 'Can Yücel'in Şiir Çevirileri' başlıklı yazısında, Can Yücel'in çevirilerinin 'Türkçede şiir çevirisinin ulaşabildiği son basamağı gösterdiği'ni belirtir."³²

Sözcüklerin tek ya da temel anlamlarını bilmek yetmemekte farklı durumlardaki farklı kullanımlarına da hâkim olmak gerekmektedir. Sözcüğü sözcüğüne yapılan çeviri bağlam içindeki anlamın yitirilmesine sebep olabilmektedir.

"Kelimeler tek başına sentaks dizgesinin dışında kaldığı zaman, düşüncenin kelimeyle alâkasının kalmadığının bilinmesi ve hatırlanması gerekir. Bir fiilin bir ismi obje olarak almaksızın anlam ifâde edeceğini, aynı şekilde, bir eyleme konu olmaksızın bir ismin bir anlam taşıyacağını düşünmek mümkün değildir." Kısaca Cürcânî, bir kelimenin anlamının, içinde yer alacağı metinde diğer kelimelerle kuracağı ilişkiden kaynaklanacağını belirtmektedir. Aynı şekilde nazım konusunu işlerken, modern üslûp incelemelerinde hareket noktası olan kendisinin mane'l-manâ adını verdiği yan anlam konusuna da temas eder.³³

³⁰ Özcan Başkan, *Dilde Çeviri İşlemi*, *Türk Dili*, Ankara 1978, S. 322, s. 9.

³¹ Süha Sertabipoğlu, "Çeviri ve Çevirmenlik Üzerine Tezler", *Cumhuriyet Kitap*, S: 841, 2006.

³² Neslihan Demirkol, "Can Yücel'in Shakespeare Çevirilerinde Sadakat", (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Laurent Mignon), Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 10.

³³ Divlekçi, s. 35.

İtalya'nın bayrağındaki kırmızı renk, domatesi temsil ederken Türkiye'nin bayrağındaki kırmızı renk, şehit kanlarını temsil etmektedir. Almanya, Almanlar için sıra, Türkler için gurbettir. Sözcükler herkesin üzerinde aynı izlenimi bırakmaz. İnsanların sözcüklerle olan yaşanmışlıkları farklıdır.

Orijinal metne sadık kalmayla iyi bir eser oluşturma arasındaki ikilemden en çok nasibini alan metinler edebî metinlerdir. Ancak çevirmeni bu konuda suçlu hatta günahkâr hissettiren en güçlü çeviriler de kutsal metin çevirileridir. Kutsal metin çevirilerinde yapılan hatalar milyonlarca insanı etkileyebilmektedir. Kutsal metin çevirilerinde “büyük bir rüzgâr”ın “Allah'ın Ruhu” diye çevrilmesini Meriç eleştirmektedir.

Kitab-ı Mukaddes'i okuyorum: ‘Başlangıçta Allah gökleri ve yeri yarattı. Ve yer ıssız ve boştu; ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı; ve Allah'ın ruhu suların yüzü üzerinde hareket ediyordu. Ve Allah dedi’ (Tekvin, s.1).

Garip bir manzara değil mi? Suların üzerinde hareket eden ‘Allah'ın Ruhu’

Oysa söz konusu Allah'ın ruhu değil, ‘büyük bir rüzgâr’. İbranicede büyük bir dağ, büyük bir nehir yerine, Allah'ın dağı Allah'ın nehri denirmiş çok defa.³⁴

Meriç eleştirilerine başka bir kutsal metinle devam ederken çeviride kutsal metinlere bağlılığın sanıldığı kadar kuvvetli olmadığını görmekteyiz.

“Kitab-ı Mukaddesteki bir başka tercüme hatası da Matta İncili'nde: ‘Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Allah'ın melekûtuna girmesinden daha kolaydır.’ Mütercim, Yunanca kamelos(deve) ile kamilos(halat) kelimelerini karıştırmış. Yani iğnenin deliğinden geçecek deve değil, halat!’³⁵

Devenin iğne deliğinden geçmesi deyiimi Kur'an'da A'raf Suresi 40. ayette de geçmektedir. Burada deve mübalağası yapılmıştır. Halatın iğne deliğinden geçmesinin zorluğu yerine devenin iğne deliğinden geçmesinin meşakkati ve imkânsızlığı dile getirilmiştir. Milyonların inançlarını etkileyecek kutsal metinlerin çevirilerinde bağlılık ve serbestlik tereddütü bir yana, yapılan hatalar inanan insanların muhayyilesinde yanlış izlenimler bırakmaktadır.

³⁴ Cemil Meriç, *Umrandan Uygurluğa*, 18. basım, İletişim Yay., İstanbul 2011, s. 338.

³⁵ Meriç, *Umrandan*, s. 338-339.

Bunun yerine anlamı bilinmeyen, anlamından emin olunmayan sözcüklerin çevirilerinde acele edilmemeli ya da çevrildiğinde mantıksal olarak yadırganan çeviriler incelenerek olası hataların önüne geçilmelidir. Meriç, bu tür çeviri hatalarını incelerken çevirinin ne denli güç olduğunu da belirtmekten geri kalmaz.

“Evet, tercüme sanatların en gücü: başka bir iklimde, başka bir çağda doğan düşüncenin kendi toprağımızda dirilmesi.”³⁶

Meriç aynı yazısında çevirinin farklı tanımlarını yaparken zorluğunu tekrar dile getirir: “Tercüme ya soluk bir fotoğraf, diyor kitap, yahut sadakatsiz ama renkli ve canlı bir taklit. Tercüme bir yaratış bence... şiir gibi, deneme gibi ama onlardan çok daha güç.”³⁷

Çevirmenin işi yazardan da şairden de oldukça karışık ve meşakkatlidir. Yeni bir metin yazarken yazarı sınırlandıran, onun elini kolunu bağlayan başka bir metin yoktur. Ama çeviride kaynak metin, çevirmenden vefa bekler. İşin içine sanatlı sözler, mecaz anlatımlar, kültürel değerler girdiği zaman çevirmenin işi aylarca uzayabilmektedir. Zorlu bir anlatımın karşılığını verebilmek için çevirmen aylarca araştırmak ve düşünmek zorunda kalabilmektedir. “El öpenlerin çok olsun, su verenlerin çok olsun, darısı başına, pazar ola, bir yastıkta kocayın” gibi pek çok kalıplaşmış sözün diğer kültürlerin diline çevrilmesi zor olmaktadır. Türk kültüründe evlenenlerin başından darı dökülmesi bereketli bir yuva kurulmasını temsil eden adetlerdendir. Buna gönderme yapılarak bekârlara “darısı başına” denmektedir. Ayrıca bu söz genelleştirilerek herhangi bir dileğin gerçekleşmesinden sonra o dileği dileyen diğer kişilere de söylenmeye başlanmıştır. İşte bunun gibi bir ifadenin çevirisi bu kültüre uzak biriyle bu kültüre ait biri için aynı hazzı vermeyecektir. Çevirmenin buradaki görevi ise aynı hazzı yaşatmaya çalışmaktır.

Ülkelerin coğrafi konumlarından dolayı değişen iklim koşulları bazı çeviri engellerine neden olduğunu, sözgelimi, ne yaz ne de kış mevsimini yaşayan Kongo Zaire ve Brezilya gibi ülkelerde “kar” ve “bahar” sözcükleri anlam taşımaz. Senegal’de ya da Fildişi Kıyısı’nda Fransızca öğrenen çocuklar ezberledikleri şiirlerde Nisan ve Mayıs aylarına verilen önemi bir türlü kavrayama-

³⁶ Meriç, *Bu Ülke*, s. 119.

²⁴ Meriç, *Bu Ülke*, s. 119.

dıklarını belirtmektedir. Kutup bölgelerinde yaşayan topluluklar için kutsal kitabı çeviren din adamları “bahçe” sözcüğüne karşılık bulamamışlardır. Çünkü bu topluluk bahçeyi bilmediklerinden bunu kafalarında tasavvur edememektedirler.³⁸

Sahip olunan yaşam koşulları çeviriyi sadakatten uzaklaştırmak zorunda bırakmıştır. Bunun yerine bahçenin tarifi dipnotta açıklama olarak yapılabilirdi. Böylece kaynak dil ülkesinin yaşantısı, yaşam alanı erek dili konuşanlar tarafından öğrenilmiş olurdu. “Honnacker’e göre çeviri; ‘Başka bir kültürle karşılaşmadır (kaynak ya da hedef dilin kültürü) ve bunun içine dalmaktır.’ ”³⁹ Toplumların değer yargıları en iyi şekliyle dillerinde yerini almaktadır. Kimi dinin inananları, ölümlerini yakıp küllerini suya atarken kimi dinin inananları da ölümlerini ilaçlayıp dondurmaktadırlar. İslam medeniyetinde öldükten sonra dirilmeye inanılmaktadır. Toprağın bereketli koynuna koyulan her tohum nasıl yeşerip hayat buluyorsa İslam dünyası da ölümlerini yeniden hayat bulacağına inanarak toprağa gömmektedir. Yani ölüm Müslümanlar için yok oluş değil sonsuz hayatın başlangıcıdır. Böylesine önemli görülen ölüm eylemi için pek çok ifade kullanılır. “Rahmetlik oldu, dünyasını değiştirdi, vefat etti, ruhunu teslim etti, öteki dünyaya irtihal etti, ebediyete göçtü, Hakk’a yürüdü, vefat etti” bunlardan sadece birkaçıdır. Hepsinin sonucunda ölme eyleminin gerçekleştiğini çıkarırız ama o sonuca gelene kadar kullanılan kelime grubu da bize farklı duyguları yaşatır. Ölme eyleminin bir ya da bir iki sözcükle karşılandığı dillere yapılan çevirilerde eksiklikler kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin “şehit oldu” dan da “tahtalıköyü boyladı” dan da ölme eyleminin gerçekleştiği sonucunu çıkarırız. Başka bir dile “öldü” diye çevrilirse içerisindeki anlam değerleri yitirilmiş olur. Şehit olmak herkesin erişebileceği mertebe olmadığı gibi İslam dini şehit olanlar için Kur’an’da “Onlara ölü demeyiniz.” diyerek şehitlere ölümü yakıştırmamaktadır. Tahtalıköyü boylamak da bizi ölme eylemine götürür. Ancak bu, sevilmeyen kişiler için kullanılan daha çok kızgınlık ve nefret duyguları barındıran bir anlatımdır.

³⁸ Nedret Pınar Kuran, “Çağdaş Alman Çeviribilimcilerin Yaklaşımları”, *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*, (Yayına Hazırlayan: Mehmet Rifat), Düzlem Yay., İstanbul 1995.

³⁹ Füsün Bayrakdar, “Kültür Aktarımında Çeviri Stratejileri: Yüksel Pazarkaya’nın Türkçe Almanca Çeviri Örneğinde Bir Araştırma”, (Danışman: Ali Osman Öztürk), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2008, s. 6.

Dillerin birbirini karşılamaında sözcük varlığını olabildiğince çok kullanmak çeviriyi zenginleştirir. Erol Güngör, İsmet Zeki Eyüboğlu'nun Nietzsche'den yaptığı çeviriyi incelerken bu sözcük varlığını kullanmamaktan doğan hatalarına da yer vermiştir.

“Eyüboğlu bütün kitap boyunca esprit, intellect, conscience kelimelerinin hepsini “tin” diye bir kelimeyle karşılamış. Mamafih Türkçenin fakirleşmesine sebep olan bu korkunç zihniyet sadece ona mahsus değil, dil uyduran bütün türedi aydınların umumî hastalığıdır.”⁴⁰

Sözcüklerin kısır yetersiz kullanımını eleştiren Güngör dil bilgisi düzeyinde incelemelerde de bulunmuştur.

“Başka misal: ‘Gerekli bir kötülük öğretmeni.’ (Eyüboğlu) Doğrusu: ‘Öğretmen zarurî (vazgeçilmez) bir kötüdür.’”⁴¹ diyerek de çevirideki söz dizimi yanlışlarını ortaya koymuştur.

Çevirinin kesin kuralları belirlenememektedir. Bu işle ilgilenen herkes çeviriyi farklı görüp farklı yorumlayabilmektedir. Farklı hizmet edenler, hizmet bekleyenler olmaktadır. Farklılıklara ve çevirideki eksikliklere, hatalara karşın ve onlar sayesinde çeviri, gelişmeyi sürdürmektedir.

“Ortaçağda İncil çevirmenleri arasında genel bir yanlış düşünce vardı. Asıl metindeki sözcük sayısından daha fazla hedef dil sözcüğü kullanmanın sadakatsizlik olacağını düşünüyorlardı ve bundan kaçınılması gerektiğini savunuyorlardı.”⁴² Sözcük sayısı için bile sadakati yakalamaya çalışan anlayışın aynı anda anlamı yakalaması beklenemez. Çünkü her dil aynı anlamdaki kavramları aynı sayıda sözcükle ifade etmez. Önceleri sözcük sayısı gibi hususlar öne çıkarken zamanla çeviride anlamın öne çıktığını görmekteyiz.

Aktaş ise Almanya'daki çeviri hareketini anlatırken değişik kaynaklardan yararlanarak şu değerli bilgileri vermektedir:

Çeviri alanında da Luther, Zwingli ve Calvin'in başlattıkları Reformasyon dediğimiz Katolik kilisesinde yenileşme hareketi, Kutsal Kitabın yeni ulusal dillere ‘birebir (sözcüğü sözcüğüne göre) değil de, Ortaçağ kilisesinin ihmal

⁴⁰ Erol Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, 5. bs., İstanbul 2003, s. 135.

⁴¹ Güngör, *Sosyal Meseleler*, s. 136.

⁴² Dinçay Köksal, *Çeviri Kuramları*, Ankara 1995, s. 22,23.

ettiği ‘anlamı anlamına’ çevirme zorunluluğunu getirmişti. Bu anlayış doğrultusunda Martin Luther 1522–1534 yılları arasında ilk kez İncil’in tamamını Almancaya çevirmiştir. Luther’in çeviri anlayışında ‘anlaşılabilirlik’ esastır. Bunun için çevrilecek metnin ancak anlamının kavranılmasından sonra ilgili dile aktarılması gerektiğini vurgulamaktadır.⁴³

Tek bir zeminde gerçekleştirilemeyen çevirinin, üretilmesi sırasında pek çok değişkene bağlı kalma çabası ya da bu değişkenlerden bazılarına bağlı kalırken diğerlerinden kopma zorunluluğu ya da tercihi çevirmenlere, bağlılık ve uzaklık duyguları yaşatmaktadır.

⁴³ Tahsin Aktaş, *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*, Orsen Matbaası, Ankara 1996.

III. TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMİŞ EDEBÎ METİNLERDE ANLAM KIRILMALARI

Çalışmamızda geçen “kırılma” sözü edebî metinlerin dil içinde bir zamandan başka bir zamana ya da bir lehçeden diğer bir lehçeye ve bir dilden başka bir dile çevrilmesi sonucunda, barındırdığı anlam ve biçim özelliklerinde görülen değişim ve yok oluşları kapsamaktadır.

III. 1. Sözcükte

Çevirinin tarihi boyunca sözcüklerin çevirisi en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. Sözcüğün çevirisinde erek dildeki sözcük karşılığının mı yoksa erek dildeki mana karşılığının mı kullanılacağı çevirmenleri ayrılığa düşürmüştür. Bununla beraber sadece diller arasında değil, dil içinde de zamanla değişen dil sebebiyle çeviri faaliyetleri görülmektedir.

Türk Dili'nin kısa zaman dilimlerinde hızla değişmesi öncelikle dil içi çevirinin yapılmasını gerektirmektedir. Öyle ki aradan çok uzun yıllar geçmesine gerek kalmadan sadeleştirilmiş bir eser ancak tekrar sadeleştirilerek okunabilmektedir. Dilin hızla değişmesi yeni neslin, dil hazinesine yabancı yetişmesine sebep olmaktadır. Gündemde olan kullanımları tercih eden millet, derdini anlattıktan sonrasına ihtiyaç duymayarak dil hazinesini ziyan etmektedir. Dilin cevherlerini ortaya çıkarıp kullanımlarını arttırmada yazarlara, edebiyatçılara ve basına büyük görev düşmektedir. Bunlar halkın sık kullandığı anlatımları kullanmak yerine dilimizin zenginliğini ortaya koyan, bir köşede keşfedilmeyi bekleyen sözcük ve sözcük gruplarını kullanarak milletin bu hazineden faydalanmasını sağlamalıdır. Ayrıca politikacılar ve eğitimciler gibi halka hitap konusunda sürekli göz önünde olan kesim de bu konuda teşvik edilmelidir.

Meriç, Türkçeden Türkçeye çeviri yapılmayacağını belirtirken şöyle örneklemiştir: “Bugünkü dilde ‘efrad-ı nâs’ın karşılığı yoktur. Efrad-ı nas ‘halk’ değildir. Halk mütecanis bir bütündür. ‘Vekayi’in türkçesi vekayidir. Hem ‘hadisat’ı, hem ‘vukuat’ı, hem ‘vekai’i, ‘olay’la karşılamak tercüme değil ihanettir.”⁴⁴

⁴⁴ Meriç, *Umrandan*, s. 322.

Sözcüklerin temel anlamlarını bilmek yetmemekte değişik hâllerde değişik kullanımlarına da vakıf olmak gerekmektedir. “Birçok ülkenin çevirmeni için, dört katlı bina tuzak oluşturacak; bazı ülkelerde zemin kat birinci kat olarak sayıldığından dördün beş olarak çevrilmesi gerekecektir.”⁴⁵ Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmaya çalışmak bağlam içindeki mananın yitirilmesine sebep olabilmektedir. “Kalp hırsız, göz ağrısı” gibi kelime grupları olumsuz anlam içeren sözcüklerden oluşturulmuş olmasına rağmen olumlu anlamlar içerir. Kalp hırsız kişinin âşık olduğu kişi için, göz ağrısı da genellikle ilk çocuk ya da ilk sevgili için kullanılan kelime gruplarıdır. Burada göz ağrısı “eyeache” ya da “eye pain” gibi çevirip göz organının ağrması olarak sunulamaz.

Dilin anlaşmada oynadığı rol, mânâ sistemlerini nakletmektir. Mânâ ise, büyük bir dereceye kadar, kelimenin delalet ettiği eşya veya hadiselerle olan geçmiş şahsî tecrübelerin bir fonksiyonudur. Bu tecrübe bir kelimenin lügat mânâsını öğrenmek kadar, onun işaret ettiği şeyle olan teessürî (affectif) yaşantıları da ihtiva eder. Bir çocuğun nazarında soba kelimesinin delalet ettiği eşya, içinde kömür yakılan madenî bir kutudur ama bu kutu aynı zamanda “kötü”dür, çünkü çocuk ona dokunduğu zaman eli yanmıştır.⁴⁶

Biz manayı objektif bir unsur olarak görmediğimiz için her sözcüğün manası da onunla muhatap olan kişi için farklılık gösterecektir. Hatta aynı söz kişi için farklı zamanlarda farklı manaları yüklenecektir. Bu sebeple ucu açık olan edebî metinlerdeki sözcüklerin çevirileri içinden çıkılmaz bir hâl alacaktır. Ya da diğer bir ifadeyle edebî metinlerin sözcüğü sözcüğüne yapılan tek bir çevirisi olmayacaktır. Sözcüğün manası alternatifsiz olmadığı için yapılan çeviriler de birbirine alternatif olarak türeyecektir. Sözcüğü sözcüğüne çeviride mana farklılıkları kabul edilebilir ancak yanlış mana çıkarımları kabul edilemezdir. Çünkü yanlış çeviri basit bir hatadan daha fazlasına mal olabilmektedir. Dar-ul-Harb kavramının yanlış yapılan sözcüğü sözcüğüne çevirisi tüm İslam âlemini kötüleyen bir manaya çıkmıştır.

İslam medeniyetinin klasik hukukî çerçeveler içinde yaptığı Dar-ul-İslam ve Dar-ul-Harb ayrımının öngördüğü ikili mekân tasnifi, merkez-çevre ilişkisini

⁴⁵ Edmond Cary, *Çeviri Nasıl Yapılmalı*, İstanbul 1996, s. 49.

⁴⁶ Erol Güngör, *Şahıslararası İhtilafların Çözümünde/ Hallinde Lisanın Rolü*, İstanbul 1998, s. 58.

yansıtan mutlak anlamda ayrıştırılmış bir mekân idrakinden çok, hukuki zorunlulukların ortaya çıkardığı pratik bir ayırmadan ibarettir ve İslam hukukunun uygulanabilirlik alanlarını tesbite yöneliktir. Bugün bu ayrıma istinaden İslamiyet'in belli mekânları sürekli bir savaş alanı olarak gördüğü iddiasını ileri sürenler, bu hukukî kavramın ortaya çıkış sürecinden çok, kavramın kelime olarak tercüme edilmesine dayanmaktadırlar. Müslümanlar ne Dar-ul Harb'i ikincil ve edilgen bir mekân kategorisi olarak dışlamışlar; ne de zamanla hukukun uygulanabilirliği açısından Dar-ul İslam haline gelmiş Dar-ul Harb topraklarını diğer medeniyet unsurlarından tümüyle tasfiye etmeye yönelmişlerdir.⁴⁷

Çeviri eser okuyucularından orijinal esere bakma ihtiyacı hissedenler muhakkak olmaktadır. Fakat hem orijinal eseri hem de çeviri eseri okumak çok yaygın olmadığından okuyucuların büyük bir kesimi çeviri eserde yazana razı olmaktadır. “Herhangi bir sözcüğün mânâsı onun lügattaki objektif tarifi ile birlikte şahsî yaşantıda yarattığı teessürî, sübjektif unsurlardan mürekkeptir.”⁴⁸ Kişisel olarak sözcüklere farklı anlamlar verilmektedir. Çeviri eseri okumak sözcüklere yüklenen anlamlarda çevirmenin kanaatine razı olmaktır.

III. 1. 1. Dil İçi

Dil içi çeviriye örnek olarak Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk Mesnevisi'nden bir beyit incelediğimiz zaman sözcüğü sözcüğüne çeviri bir yana zaman çekimlerinde bile farklılıklar tespit etmekteyiz.

Şeyh Galip	Bu resme koyup beyân-ı aşkı Söyler bana dâstân-ı aşkı
Orhan Okay	Aşkın sözlerini bu şekle koyup bana aşk destanını söylüyor. ⁴⁹
Abdülbaki Gölpınarlı	Aşkî anlatmayı bu tarza döküp aşk destanını bana söyler. ⁵⁰

⁴⁷ Ahmet Davutoğlu, “Medeniyetlerin Ben-idraki”, *Dîvân Dergisi*, 1997/1, S. 3, s. 36.

⁴⁸ Güngör, *Şahıslararası*, s. 59.

⁴⁹ Orhan Okay, Hüseyin Ayan, *Hüsn ü Aşk-Şeyh Galip*, 2. bs., Dergah Yay., İstanbul 1992, s. 47.

⁵⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Şeyh Galib'den Seçmeler*, Ankara 1985, s. 119.

Faruk Gürbüz

Bu yüzden bu kalem de artık aşkın bu trajik hikâyesini, bu acı tasvir içinde, kederlere boyayarak anlatmaya gayret edecek. Aşkın destanını bu acı üslûpla söyleyecek.⁵¹

Orijinal metinde yüklem “söyler” olarak geniş zaman çekimlidir. Gölpınarlı orijinal metindeki gibi yüklemi “söyler” olarak kullanmışken Okay “söylüyor”, Gürbüz ise süslü çevirisinde cümlelere uygun olarak “söyleyecek” şeklinde kullanmıştır. Başka bir dilden çeviri olmasa da dil içi çevirilerde dahi sözcüğün aynen aktarılmadığı tespit etmiş bulunmaktayız.

III. 1. 2. Diller Arası

Çeviri esnasında kaynak kültürü geri planda bırakarak erek kültüre göre yapılan çeviriler bir nevi dilde sömürgeciliktir. Kaynak dilin kültürel özelliklerini baskılayıp erek kültüre yer vermek kaynak kültürün erek kültürü zenginleştirmesini engeller. Kaynak dildeki sözcüğü aktarma yoluyla aynen alıp erek dile yerleştirmek de erek dilde onun yerine geçebilecek sözcüklerin yitimine sebep olmaktadır. Örneğin “bravo”nun karşılığında “aferin, tebrikler, kutlarım” gibi daha çok Türkçeleşmiş sözcükler seçilmelidir. Sözcüklerin kökenlerine değil dile ne denli yerleştiğine ve kullanım alanına bakılarak sözcükler o dil için kabul görmektedir.

“Dillerin yapısal dizgeleri türdeş değildir. ‘Öyle diller vardır gitme’yi gitmek’ten, yani adları eylemlerden ayırmak olası değildir.’ Eğer diller benzer olsalardı veya aynı değişim sürecini yaşasalardı, bugün ‘çeviri olanaklı mı olanaksız mı’ ikileminin getirdiği tartışmalar aşılmış olurdu.”⁵² Aynı dil ailesinin mensupları arasında çeviri daha kolayken Türkçenin Batı dillerinden ya da Arapçadan çeviri yapması çevirmen için hiç de kolay değildir. Dillerin yakınlığı ve kültürlerin yakınlığı ise çeviriyi büyük ölçüde rahatlatmaktadır.

Farklı dillerde ve durumlarda sözcüğü sözcüğüne çeviriyi analiz için örnek metinlerimizden farklı bölümler inceleyerek ilerleyeceğiz.

الحمد لله رب العالمين

Elhamdü lillâhi rabbil'âlemin.

⁵¹ Faruk Gürbüz, *Tercüme ve Tercüme Prensipleri*, 1. basım, Simurg Yay., İstanbul 2009, s. 112.

⁵² Edmond Cary, s. 15.

Muhammed Bin Hamza	Ögmek Tanrı'nındur; ⁵³
Faruk Gürbüz	Övgü Allah'ındır. ⁵⁴
Elmalılı Hamdi Yazır	Hamd(yalnızca) o âlemlerin Rabbi, ⁵⁵
Süleyman Ateş	Âlemlerin Rabbi (sahibi, yetiştiricisi) Allah'a hamdolsun. ⁵⁶
Yaşar Nuri Öztürk	Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'adır. ⁵⁷
Mehmet Akif Ersoy	Hamd ancak Allah'ın; o Rabbü'l-Âlemin, ⁵⁸

Bu ayetin çevirisinde dikkati çeken hâl eklerindeki değişikliktir. “Hamd”in Allah’a mı Allah’ın mı olduğu çevirilerde farklılık göstermektedir. Muhammed Bin Hamza’nın, Faruk Gürbüz’ün ve Mehmet Âkif’in çevirilerinde ismin ilgi hâli ekini aldığı, Elmalılı Hamdi Yazır’ın çevirisinde ismin yalın hâlde bulunduğunu, Süleyman Ateş ve Yaşar Nuri Öztürk çevirilerindeyse ismin yaklaşıma hâlinde bulunduğunu görmekteyiz. Bu da bize çevirilerde yalnız kelimelerde değil eklerde de değişikliğe gidildiğini ispatlamaktadır.

Diğer dikkat çeken husus “hamd” sözcüğünün çevirisidir. Muhammed Bin Hamza ve Faruk Gürbüz çevirilerinde “hamd”e karşılık övgü sözcüğü seçilmişken diğer çevirilerde “hamd” sözcüğü aynen aktarılmıştır. Övgü sözcüğü hamd sözcüğünü tam olarak karşılayamamaktadır. Hamd sözcüğünün anlamı övgüye göre daha geniş kapsamlıdır. Ancak sözcüğü sözcüğüne çeviri çevirmenleri bu yola sokmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim’de anlatım, -yaratılmış bir varlığa nispetle- en iyi şekilde tasarlanmış ve en mükemmel şekilde ifâde edilmiştir. Öyle ki, kelimenin seçimi bir başka kelimenin yerine konulmasını imkânsız kılacak şekilde isâbetli yapılmıştır. Bu yüzden Kur’an’da kullanılan kelimeler için eşanlamlılık söz konusu değildir.

⁵³ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 105.

⁵⁴ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 107.

⁵⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Huzur Yay., İstanbul 2005.

⁵⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri 1*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988, s. 10.

⁵⁷ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali (Türkçe çeviri)*, 119. basım, Yeni Boyut Yay., İstanbul 2000, s. 16.

⁵⁸ Mehmet Âkif Ersoy, *Kur’an Meâli*, (Hzl.: Prof. Dr. Recep Şentürk, Yrd. Doç. Dr. Âsım Cüneyt Köksal), Mahya Yay., İstanbul 2012.

Her kelime, yerine bir başkası geçemeyecek şekilde özel bir anlam taşır. Nitekim Zerkeşî “Eşanlamlı Zannedildiği Halde Öyle Olmayan Kelimelere Dair” şeklinde açmış olduğu başlıkta bir kâide olarak şunları kaydeder: “Kelimeler (Kur’an’da) kullanıldıkları makamlara göre tevzi edilmişlerdir. Bu sebeple hiçbir müterâdif kelime, kullanıldığı yer îtibâriyle bir diğerinin yerine geçmez. Buna göre müfessirin kullanımları dikkate alması ve mümkün mertebe terâdüf olmadığı görüşünden hareket etmesi gerekir.”⁵⁹

Gürbüz, Kur’an’ın geniş anlamlı sözcüklerinin anlamı anlamına çeviriye müsaade etmeyeceğini düşünmektedir. Bu ayetin çevirisine bakıldığında “Hamd Allah’ındır.” diyip geçilebileceği gibi analitik, açıklayıcı, tefsirci bir tercüme yoluna gitmenin gerekli olduğunu dile getirmektedir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri sözcüklerin taşıdığı farklı anlamlar sebebiyle mantıklı değildir. Temel, yan, mecaz, terim anlam gibi... Bir kelime her dilde aynı yan anlamları barındırır mı? Bu soruya evet demek bir yana kelimelerin diğer dillerde karşılığını bulamadığı bile oluyor. İşte buradaki hamd sözcüğü de Türkçede tam anlamını bulamamaktadır. Kapsamlı anlama sahip olan bu sözcüğü Türkçe bir sözcükle karşılamak yerine Türkçede bu sözcüğü aynen kullanmayı tercih etmekteyiz. “Nasılsın?” diye soran birine “Hamd olsun.”, “Ne yapıyorsun?” diyen birine “Allah’a hamd ediyorum.” diye cevap vermekteyiz.

(...) ayetin telmih ve çağrışımları bizi daha geniş manaları sıralamaya, sayıp dökmeye sevk ediyor. Meselâ bu kısacık cümlemin bütün bir şirk tarihine karşı ilan edilmiş bir muhtıra cümlesi olduğunu seziyoruz. Çünkü insanlık, tarih boyunca Allah a ait sıfatları, yani uluhiyyet sıfatlarını putlara, ateşe, Ay’a, Güneş’e, yıldız; ciplere, tağutlara, zaman zaman da despot krallara veregelmiştir. Bu ayette ise bu sıfatların yalnız Allah’a ait olduğu vurgulanır, tarih boyunca yapılan bu yanlış reddedilir. Zımnen, yaratmak, rızk vermek, rızkları taksim etmek, kader çizmek, yaşatmak, öldürmek, güç ve kudret gibi sıfatlar yalnız Allah’ındır demek istenir. Allah’tan başka hiçbir varlıkta bu sıfatlar hakikî olarak mevcut değildir, denir.⁶⁰

⁵⁹ Divlekçi, s. 290.

⁶⁰ Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İnsan Yay., Nisan 2004.

Gürbüz “Kur’an Ne Kadar Tercüme Edilebilir?” makalesinde bu örnekleri sıraladıktan sonra sözcük tercümesindeki zorlukların bizi açıklayıcı, tefsirci bir çeviri yoluna ittiğini söylemektedir. Tek bir sözcüğün bu kadar derin anlamlar içermesi Kur’an’ın sözcüğü sözcüğüne gibi yüzeysel bir çevirisinin yapılamayacağı, analitik çevirinin bu konuda zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Râzî bu konuda şöyle der: “Allah (الله أَحْمَدُ) demiş olsaydı, bunu söyleyenin hamde kâdir olduğunu belirtmiş olurdu. Hâlbuki (أَحْمَدُ اللهُ) sözü, hamd edenlerin hamd etmesinden önce de Yüce Allah’ın kendisine hamd edilen olduğunu ifâde eder. Böylece, O’na ister hamd etsinler ister etmesinler; ister şükretsinsinler ister etmesinler, Yüce Allah, kadîm hamdi ve kadîm kelâmıyla ezelden ebede, kendisine hamd edilendir.”⁶¹

Hamdin Allah için olduğunu anladığımız bu kısa cümlenin çevirisinde bile ne kadar farklı ifadelerle karşılaşmaktayız. Sunulan bu örnekler Kur’an’ın tercümesinin sözcük sözcük değil neredeyse harfe varana kadar detaylandırılması gerektiğini bize göstermektedir.

Çeviri sırasında kaynak metinden hareketle yeni bir metin meydana gelmektedir. Ancak bu yeni metin kaynak metin sözcüklerini karşılama gayretine girişip okuyucudan okuma zevkini almamalıdır. Edebî metin okuyucusuna iyi vakit geçiren, onda okuma hazzı uyandıran bir niteliğe sahiptir. Edebî metin çevirisi de bu işlevi üstlenebilmedir.

Cemil Meriç’in Balzac çevirilerini inceleyen Düccane Cündioğlu Meriç’in çevirilerini oldukça beğenirken çeviride yaşadığı zorluklara da değinir. “Zevci Mösyö Jules Desmarets, Baron de Nucingen’in borsa komiseriydi.” Meriç bu cümlesinde geçen “borsa komiseri” kavramını dipnotta açıklamıştır. Buna karşın Cündioğlu şu yorumu yapar: “[...] I’Agent de change. Cemil Meriç’in Türkçeye çevirmekte güçlük çektiği bu ifadenin ne yazık ki bugün de Türkçemizde karşılığı yoktur; zira metni bugün çevirseydik, biz de muhtemelen şöyle demek zorunda kalacaktık: Baron de Nucingen’in brokeri...”⁶²

⁶¹ Divlekçi, s. 341.

⁶² Düccane Cündioğlu, *Bir Mabel Bekçisi*, Kapı Yay., İstanbul 2010, s. 161.

Çeviri bir sözcük karşılama yarışından ibaret değildir. Günümüzde internetteki çeviri motorları zaten sözcük karşılama işleminden ibaret olup anlamsız ve düzensiz olan sözcüğü sözcüğüne çeviriyi yapmaktadır. Edebî metin yazmak nasıl bir sanatçının işiyse edebî metin çevirisi de sıradan çevirmenlerin işi değildir. Edebî metin çevirisi edebî metin yazma kabiliyetine sahip olan sanatkârların işidir. Sanatını ustaca icra edenler sözcük seçimi ve seçilen sözcüklerin eser içerisinde kullanımı konusunda da titizlikle çalışacak ve tıpkı bir yapbozu tamamlar gibi her parçayı ait olduğu yere koyacaktır.

Konuyla ilgili Bâkılânî'nin tespitleri de şu şekildedir: “Muhakkak ki kelimenin seçimi ve onun bağlam bakımından en uygun yere konulması, belâğatin temeli, anlatımın zirvesidir. Zira bir yere bazen iki kelimedenden sadece biri uygun düşebilir. Birinin ayağının kaymadığı, hatta kök saldığı bir yerde diğeri ninki kayabilir. Olması gerektiği yere konulmuş kelimenin, bulunduğu yere karşı çıkmadığını (kaçacak gibi durmadığını) görürsün. Hâlbuki onun yerine diğeri konulmuş olsaydı, o kelimenin bulunduğu yerden memnun olmadığını, kaçmak isteyeceği bir yere konulmuş gibi durduğunu müşâhede ederdin.”⁶³

Edebî metin okuyucusu o metni sözcük öğrenmek için değil hoş vakit geçirip edebî zevk almak için okumaktadır. Kaldı ki pek çok okuyucu karşılaştıkları metinlerin bir çeviri eser olduğunu bilmemektedir. Can Yücel'in Shakespeare'den yaptığı 66. Sone çevirisi çok sevilip beğenilmekle birlikte çeviri işi ya da Shakespeare'la ilgilenen kesim bunun bir çeviri metin olduğunu bilmektedir. Diğer kesim Can Yücel'in enfes şiiri için övgüler yağdırmaktadır. Şüphesiz övgüye değer bir eser sunmuştur. Çünkü bu çeviri esnasında sözcük anlamı yetiştirme kaygısına düşmeyip anlamlı ve edebî değer taşıyan bir yapıt sunmuştur. Bunu da yalnız dil bilen birinden beklemek manasız olacaktır. Dil bilmek edebî metin çevirisi yapmak için yeterli değildir. Edebî metin çevirisi için sanatkâr olmak gerekmektedir.

Neslihan Demirkol sözcüğü sözcüğüne çeviriye “Üretimi sırasında farklı sistemlerden etkilenirken, ürün olarak ortaya çıktıktan sonra bu sistemleri de etkileyen ‘yeniden yazılan’ yapıtın çözümlenmesinde benimsenecek yöntem, sözcüklerin,

⁶³ Divlekçi, s. 41,42.

cümlelerin tek tek karşılaştırıldığı, bir ‘eşdeğerlik’ arayışına girildiği bir çeviri çalışması olmamalıdır.”⁶⁴ şeklinde yorum getirmiştir.

Sözcüğü sözcüğüne çeviride büyük oranda dillerdeki kelime ve eklerinin denk olmaması ve çeviri yaparken metnin anlamının bozulması en önemli sınırlılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevirmenin bir deyimini ya da atasözünü fark etmesi sebebiyle sözcüğü sözcüğüne çeviri yapması da çeviride sorun teşkil etmektedir.

İşlevlerinden yola çıkarak adlandırılan işaret parmağı İngilizcede “forefinger”, küçüklüğünden ötürü serçeye benzettiğimiz “serçe parmak” İngilizcede “little finger”dır. Bu adlandırmalar o milletin bakış açısını ve dili oluşturmada izlediği yolu gözler önüne serer. Reiss ve Vermeer’e göre, çeviri “Çevirmenin metin için (gerekçelendirerek) seçtiği işlev çeviri açısından önemli başka bir etkidir: Don Kişot’u dünya edebiyatına ait edebi bir sanat eseri işlevi görececek şekilde çevirmek başka bir şeydir, bir çocuk kitabı işlevi görececek şekilde çevirmek başka bir şey. Ayrıca bir eser ile çevirisi arasındaki kültürel farkların erek metin ile kaynak metin arasında işleyiş, hatta işlev farklılığına yol açma ihtimali de her zaman için söz konusudur.”⁶⁵ Eğer kaynak dili tanımak amaçlanıyorsa sözcüğü sözcüğüne çeviri yapılabilir. Ancak kaynak metindeki hazzı erek dile aktarmak hedefleniyorsa sözcüklerde kırılmalar olabilmektedir.

⁶⁴ Demirkol, s. 23-24.

⁶⁵ Orhan Kılıç, “Çeviri Yoluyla Popüler Bilim: Tübitak Yayınları Örneğinde Türkiye’de Popüler Bilim Alanında Çeviri Yaklaşımları ve Sorunları”, (Danışman: Prof. Dr. Ali Turgay Kurultay), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 23.

III. 2. Üslupta

Kişilik, mizaç, içinde bulunulan ruh hâli, muhatap alınan kitlenin beklentileri, kültür, bilgi birikimi, hayat görüşü ve konu gibi unsurlardan etkilenen ya da daha doğru bir ifadeyle bu unsurlardan meydana gelen üslubun tanımını kesin sınırlarla çizmek mümkün değildir. Üslup nasıl kişiden kişiye değişiyorsa üslubun tanımı da farklılıklar göstermektedir.

Üslûp büyük ölçüde yazı türüne, sanatçının yaratıcılığına ve bireyselliğine ve yazıldığı döneme göre belirgin farklılıklar gösterir. İngiliz eleştirmen Buffon'un yaklaşık günümüzden yüzelli yıl önce söylediği "üslûb-ı beyan aynıyla insandır." sözü edebî eserdeki kişiselliğin önemini çok güzel ifade etmektedir. İşte aynı türde eser verenleri birbirinden ayıran temel fark, eserin kişiye özgü yorum tarzıdır.⁶⁶

Üslubun kişiden kişiye göre değişmesinden ziyade bir kişi tek konuşma tarzına sahip değildir. Duruma göre konuşmanın rengi de değişiklik göstermektedir. İbn Kuteybe'nin değişen konuşma tarzlarıyla ilgili olarak Araplara yönelik tespitini şu şekilde paylaşmaktadır:

Hatip bir konuda irticâlen konuştuğu zaman, sürekli aynı şekilde konuşmaz; kimi zaman sıkıcı olmaması için konuşmasını kısaltır, kimi zaman daha iyi anlaşılması için uzatır. Bazen de pekiştirmek adına tekrâra yer verir. Bazen herkesin anlamaması için bazı şeyleri üstü kapalı söyler, bazense ana dili Arapça olmayanların da anlaması için çok açık ifâdeler kullanır. Bazen bir şeye işâret edip, kinâye yolunu tercih eder. Hatibin sözle ilgisi, hâle, coşkunun derecesine ve makamın yüceliğine göre değişir.⁶⁷

Üslubun değişmez bir tanımı yapılamayacağını bilmekle birlikte bu konuda yapılan yorumlara baktığımız zaman üslubun vazgeçilmez, önemli, yol gösteren, okuyucuyu sürükleyen, yazanı ele veren özelliklere sahip olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız.

⁶⁶ Şerif Aktaş-Osman Gündüz, *Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı*, 5. bs., Ankara 2004, s. 63.

⁶⁷ Divlekçi, s. 36.

“Muhtevâ, biçim ve dil üçlüsünün bütünlüğe kavuşturulmasında ihtiyaç duyulan sentez, edebî eserin vazgeçilmez unsuru olan üslûpta hayat bulur. Hatta bir eseri sanat eseri yapan üslûbudur.”⁶⁸

Üslup kişinin üzerine sinmiş şahsına has bir kokudur. Bu koku bize sahibini hatırlatmaktadır. Parmak izi gibi, avuç içi gibi benzer görünse de hakikatte hiçbirinin izi birbirini tutmamaktadır. Her üslup bize farklı bir esinti getirmektedir. Metnin sonuna gelmeden yazarı bize önceden haber veren muhbir, üsluptur.

Nitekim Stendhal, üslûbun özünün, düşünceye kattığı şeyde gizli olduğunu söyler: “Üslûbun özü, bildik bir düşünceye, söz konusu düşünceden beklenen tesirin tamamını oluşturmak üzere tasarlanmış tüm ayrıntıları ilâve etmektir.” Flaubert “Üslûbu düşüncenin içine girmiş bir hançer gibi görüyorum.” şeklinde ilginç bir benzetme yapar. Paul Valéry ise üslûbun anlamıyla ibârenin etkili hükümlerliğini birbiriyle örtüştürür. Çağdaş üslûpbilim öncüleri bu veriyi üslûbun tanımı noktasında neredeyse temel bir esas olarak kabul etmişlerdir. Nitekim P. Guiraud üslûbu, “okuru iknâ etmek, hoş vakit geçirtmek, dikkatini çekmek ve hayal gücünü harekete geçirmek için söylemin büründüğü renkler cümbüşü” olarak tanımlar. De Loffre üslûbun bizi hâkimiyeti altına alan ibârenin hükümdarı olduğu noktasında ısrar eder.⁶⁹

Çeviri metinlerdeki üslubu karşılaştırdığımız zaman çevirilerdeki farklılığı oluşturan en büyük etkeni de bulmaktayız. Çevirmen imza atar gibi çeviri yapmaktadır. “Bunu ben çevirdim, ben böyle diyor, böyle yorumluyorum.” der gibi kendi sanatını çeviri metinle ortaya koymaktadır. Böylelikle çeviri metinlerin birbirine benzemesi zorlaşmaktadır.

“Tercüme kalkışan her kaynak metin, maruz kaldığı kadar maruz da bırakır. Mütercimini birtakım ilkeler aramaya zorlar. Orijinal metin, mütercimin elinde bazen sessiz ve teslim olmuş bir obje görünümünde iken, bazen de beni böyle değil, şöyle tercüme et diyen canlı ve şuurlu bir fenomen gibidir.”⁷⁰

⁶⁸ Suut Kemal Yetkin, *Edebiyat Üzerine*, İstanbul 1952, s. 27.

⁶⁹ Divlekçi, s. 30.

⁷⁰ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, arka kapak.

Şerif Aktaş üslup incelemesi için kesin kurallar koymaktan sakınmıştır. “Çünkü henüz gelişme merhalesinde bulunan üslûp incelemesi gibi dinamik bir çalışma sahasını, kural ve tariflerle sınırlamak hiç kimsenin hakkı değildir.”⁷¹

Çeviri yapılan eserin niteliğine göre çeviri ilkeleri de farklılık göstermektedir. Edebî metinlerdeki yüksek sanatlı ifadeler edebî metin çevirisini zora sokmaktadır. En büyük ihtilaflar da edebî metin çevirilerinde olmaktadır. İşin içine şiir çevirisini girdiği zaman bu kez hem edebî zevk barındırmak hem kaynak metne sadakat hem de şiirin biçim özelliklerini tutturmak çevirmenin önüne tek tek örülen setler şeklini almaktadır.

III. 2. 1. Dil İçi

Çalışmamızın bu kısmında Hüsn ü Aşk’tan bir beytin farklı çevirilerinde üslupları karşılaştıracamız.

Şeyh Galip	Dil-zinde-i feyz-i Şems-i Tebrîz Ney-pâre-i hâme-i şeker-rîz
Orhan Okay	Şemsi Tebrizî’nin feyziyle gönlü hayat bulan, şeker dökken ney parçası kalemim. ⁷²
Abdülbaki Gölpınarlı	Tebrizli Şemsin feyziyle gönlü diri olan, şekerler dökken kamış parçası kalem, ⁷³
Faruk Gürbüz	Tebrizli Şems’in feyziyle gönül canlanmış ve çok trajik bir hayata mecbur olmuş bir topluluğun hikâyesinin verdiği acıyla, şeker saçan kalemim bile ney parçası hâlini almış, bir ney gibi ağlayıp inlemektedir. Asıl vatani kamışlık olan ve şeker saçan kamış kalem ne tuhaftır ki bu acıyla ellerde inleyip ağlayan bir ney parçası hâline gelmiştir. İçi artık acı ve keder dolmuştur. ⁷⁴

⁷¹ Şerif Aktaş, s. 10.

⁷² Okay, Ayan, s. 47.

⁷³ Gölpınarlı, s. 119.

⁷⁴ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 119.

“Dil zinde” tamlamasının üç farklı çevirisini görmekteyiz. Okay “gönlü hayat bulan”, Gölpınarlı “gönlü diri olan”, Gürbüz gönlü canlanmış” şeklinde ifade etmişlerdir. Üç çevirmen de aynı anlamı anlamış ancak kendilerine has ifadelerle dile getirmişlerdir. “Ney-pâre-i hâme-i şeker-rîz” dizesini Okay “şeker döken ney parçası kalemim”, Gölpınarlı “şekerler döken kamış parçası kalem” diye nitelendirirken Gürbüz daha sanatlı bir üslubu tercih ederek “çok trajik bir hayata mecbur olmuş bir topluluğun hikâyesinin verdiği acıyla, şeker saçan kalemim bile ney parçası hâlini almış, bir ney gibi ağlayıp inlemektedir. Asıl vatani kamışlık olan ve şeker saçan kamış kalem ne tuhaftır ki bu acıyla ellerde inleyip ağlayan bir ney parçası hâline gelmiştir. İçi artık acı ve keder dolmuştur.” şeklinde açıklamış ve telmih sanatını kullanmıştır.

Genellikle şiiirlerini Azeri Türkçesiyle yazan Fuzûlî'nin orijinal adıyla Kasîde Der Na't-ı Hazret-i Nebevî'sinden yani Su Kasidesi'nden bir beyti incelediğimiz zaman yapılan çevirilerin hiçbirinin kaynak metindeki edebî hazzı vermediğini görmekteyiz. Bu da yapılan çevirilerin okuyucuya hoş vakit geçirtmek gagesi taşımadığını göstermektedir. Yapılan çevirilerin Fuzûlî'yi anlamak için günümüz Türkçesine çevrildiğini düşünmekteyiz.

Fuzûlî	10- Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi Nitekim meste mey içmek hoş gelûr hûşyâre su
Hasibe Mazıoğlu	Ben senin dudağını özlüyorum, sofular ise, kevser (cennetteki bir su) istiyorlar. Nitekim sarhoşa şarap içmek, ayık kimseye de su içmek hoş gelir. ⁷⁵
Metin Akar	Nasıl sarhoşa şarap içmek, akli başında (=ayık) olana da su içmek hoş geliyorsa, ben (senin) dudağını özlüyorum, sofular da kevser istiyor(lar). ⁷⁶
Halûk İpekten	Ben sevgilinin dudağına susamışım, sofular ise kevser isterler. Tıpkı sarhoşa içki içmek, ayık olana da su içmek hoş geleceğı gibi. ⁷⁷

⁷⁵ Hasibe Mazıoğlu, *Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1986, s. 47.

⁷⁶ Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 37.

⁷⁷ Halûk İpekten, *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*, 5. bs., Akçağ Yay., Ankara 2005, s. 85.

“Zühhâd kevser tâlibi” ifadesindeki kevser sözcüğünün duruşuyla sofuların kevser istemelerini dile getiren çevirilerdeki kevser sözcüğü aynı cazibeye sahip değildir. Üslupta sözcük seçimi önemlidir. Ancak her şey değildir. Aynı sözcüğün farklı metinlerdeki yerleri bizi “Sözcüğün güzelliğini üslubun güzelliği belirlemektedir.” sonucuna götürmektedir.

Hough’a göre “Şiirin belirli bir mısıranda büyümlü ve etkileyici olan bir kelime başka bir cümlede çok cansız durabilir; bir bağlamda çok acemice duran bir yapı, başka bir bağlamda ya da cümlede çok güçlü bir açıklayıcı amaca hizmet edebilir. Anlamın felsefesine ve yaratıcı sürecin psikolojisine dair teorimiz ne olursa olsun, üslûp tahlilinin temel aldığı/ilgilendiği olgu budur.”⁷⁸

Üslup kullanılan sözcükleri forma sokmaktadır. Oyun sözcüğü çocuğun, anenin, yetişkinin, öğretmenin gözünde farklıdır. Farklı bakış açıları ve düşünce tarzları farklı üsluplara yol açarken ifadeleri de farklı yorumlamaya sebep olmaktadır. Oyun kimi için eğlence kimi için eğitim aracı kimi için gereksiz bir uğraş kimi için zaman kaybıdır.

Çevirdiğimiz eserin aslına ve üslûbuna sadık kalmak mecburiyeti vardır. Fakat bu hususta biraz ileriye gidildi mi “harfiyen çevirmek endişesi, aslında son derece güzel ve selis olan metni tercümede şivesizliklere, sentaks bozukluklarına ve üslûpsuzluklara” sürükleyebilir. Çeviride nüanslara önem vermek gerekir. Nüanslara önem verilmemiş yani alabildiğine serbest yapılmış bir çeviri bize eserin sadece gölgesini verebilir.⁷⁹

Çevirmen yazarın üslubuna paralel bir üslupla yazmalıdır. Öyle ki kaynak metinden çok uzaklaşıp aynı zamanda kendi üslubuna göre çevirirse çeviri metnin altına yazar olarak kendi adını yazmalıdır.

“Üslûp ferdidir, kaynağını yazarın mizacından ve tecrübesinden alır. O yazarın gizli ve şahsi mitolojisine uzanan kendi kendine yeten bir dildir.”⁸⁰ Bu sebeple çevirilerde üslup farkından doğan farklılıklar görülmektedir.

⁷⁸ Divlekçi, s. 41.

⁷⁹ Özcan, s. 19.

⁸⁰ Şerif Aktaş, s. 58.

III. 2. 2. Diller Arası

Dil içi çevirilerdeki üslup karşılaştırmalarından sonra Arapçadan Türkçeye defalarca çevrilmiş olan ve bağıllık-serbestlik tereddütünde en çok zorlayan yüce kitap Kur'an'ın çevirisindeki üslupları karşılaştıracaktır. Kur'an çevirisinde sözcük ve anlam aktarımı çevirmenlerin karşı karşıya gelmelerine sebep olurken Kur'an'ın mevcut üslubu erek dile aktarılamamıştır. Çeviriler çevirmenlerin üsluplarını yansıtmaktadır. "(...) Kur'an'ın o eşsiz ses örüntüsünü, o şiir üstü şiirsel üslubunu, lafız ile mânâ ahengini karşı dile aktarmak tamamen imkânsız hâle geliyor."⁸¹

اياك نعبد واياك نستعين

İyyâke na'budü ve iyyâke neste'în,

Muhammed Bin Hamza	Sana taparız; dakı senden arka virmek isterüz. ⁸²
Faruk Gürbüz	Sana ibadet ederiz ve senden destek almak isteriz. ⁸³
Elmalılı Hamdi Yazır	Sade Sana ederiz kulluğu/ibadeti ve sade Senden dileriz yardımını/ ihsanı yâ Rab! ⁸⁴
Süleyman Ateş	(Ya Rabbi), Ancak sana kulluk ederiz, ancak senden yardım isteriz! ⁸⁵
Yaşar Nuri Öztürk	Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dile- riz. ⁸⁶
Mehmet Akif Ersoy	İlahi! Kulluğu Sana ederiz, yardımını Senden isteriz. ⁸⁷

Muhammed Bin Hamza ve onun çevirisini günümüz Türkçesine dönüştüren Gürbüz'ün çevirileri Ateş ve Öztürk çevirileriyle benzer söz dizimi ve sadelikle yapılmıştır. Parça olarak bakıldığında bu çevirilerde küçük farklar görülmektedir. Çevirileri bütün olarak ele aldığımızda küçük farklar bir araya gelerek kişilerin üsluplarını yansıtmaktadır.

⁸¹ Gürbüz, *Terc. Probl.ve Mealler.*

⁸² Gürbüz, *Tercüme T. P.,s. 102.*

⁸³ Gürbüz, *Tercüme T. P., s. 102.*

⁸⁴ Yazır, s. 0.

⁸⁵ Ateş, s. 10.

⁸⁶ Öztürk, s. 16.

⁸⁷ Mehmet Âkif Ersoy, s.0.

Yazır'ın çevirisinde de sözcüklerde farklılık görülmemekle birlikte diğer çevirmenlerden farklı olarak kurallı cümle yerine devrik cümlenin tercih edildiğini görmekteyiz. Diyanet İşleriyle anlaşarak 6-7 sene üzerinde çalıştığı ancak daha sonra sonuçtan memnun kalmayarak 1932'de Diyanet İşleriyle yaptığı mukaveleyi fesheden Ersoy çevirisiyle kendi üslubunu hissettirmektedir.⁸⁸ Tüm İslam âlemine tüm zamanlarda hitap eden Kur'an-ı Kerim'i çevirirken aslına bağlı kalınmaya çalışıldığı ortadadır. Üslup konusunda Kur'an'ın üslubu aktarılamasa da çevirmenler okuyucuya hoş gelen bir üslupla yazmaya gayret etmelidirler.

Yaşar Nabi Nayır üslupla ilgili şu düşüncelere sahiptir:

(...) bir edebî eserin başarısının sırrı, yalnızca özünde toplanmamakta, aynı zamanda ifade ediliş tarzında bulunmaktadır. Üslûp düşkünü kimi yazarlar vardır ki küçük metinler üzerinde bile günlerce, haftalarca çalışmışlardır. Bunlar bu çalışmayla iki şeyi hedeflemişlerdir. Öncelikle anlamın en güzel bir biçimde ortaya çıkmasının sağlanması, diğeri de kulakta tatlı bir musiki etkisinin vücuda gelmesidir. Böyle bir metnin çevirisinde kelimelerin tam karşılıklarını bulmak, iyi bir çeviri yapmak için yeterli değildir. Aynı zamanda asıl metindeki ahengi, üslûp güzelliğini de mümkün mertebe verebilmek gereklidir.⁸⁹

Üsluba sadakat, üslubun ferdî olarak varsayıldığı bir zeminde mümkün olmamaktadır. Çevirmenin kişiye özel olan anlatım tarzına bürünmesi basit bir taklide benzer. Ancak metni erek dildeki okuyucuya yabancı gelmeyecek hâle sokmak çeviri metni daha doğal kılmaktadır. Kaynak dildeki üsluba bağlı kalmak yerine hitap edilen kesime uygun bir üslubu tercih etmek erek metni yeni dilinde daha doğal bir hâle sokmaktadır.

⁸⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_%C3%82kif_Ersoy

⁸⁹ Özcan, s. 18.

III. 3. Dönemler Arası

Eski dönemlerde yazılmış olan eserler iki aşamalı çeviri işleminden geçirilecektir. İlk yol; eski dönem kaynak dilden eski dönem erek dile çevrildikten sonra günümüz erek dile çevrilme işlemi şeklinde olmaktadır. Diğer yol ise eski dönem kaynak dilden günümüz kaynak dile çevrildikten sonra günümüz erek dile çevrilmesi şeklinde olmaktadır. Kulaktan kulağa oyununa benzeyen her iki yolda da iki aşamalı işlem gerçekleştirileceği için anlam ve biçim kırılmaları artacaktır. Eski dönemde yazılmış metinlerin çevirisi, çevirmenleri zora sokmaktadır. Dönemin kelimeleri bazen sözlüklerde bulunmamakta ya da zamanla yazımı değişen sözcükler olmaktadır. Örneğin Eski İngilizcedeki “Hwæt” sözcüğü şimdi “what”, “Fæder” sözcüğü “father”, “Todæg” sözcüğü “today” şeklinde yazılmaktadır.⁹⁰ Bu gibi değişikliklerle baş etmede çevirmenin bilgi birikimine duyulan ihtiyaç artmaktadır.

III. 3. 1. Dil İçi

Bir dilde yazılan eserler verdikleri edebî zevk sebebiyle uzun yıllar varlıklarını devam ettirir ancak eserlerde hissedilen duyguların ve düşüncelerin eskimemesine karşın eserin dili eskimektedir. Bu da dil içinde çeviriyi zorunlu kılmaktadır. Bu sayede yeni okuyucular da o eserle tanışma fırsatı elde etmektedir.

Hüsn ü Aşk: güzellik ve aşk, Hüsn_i Mutlak ve aşk... Mecazi aşka, hakiki aşka maziden geleceğe, kesretten vahdete yolculuk, yeni yol, nev-rah. Şeyh Galip aşağıdaki beyitte bu yolu gösterir:

“Merd ana denir ki aç a nev-rah
Erbab-ı vukufa ede agah”

“Yeni yol açana, sanat erbabına, bir şey öğreten adam denir.”

Galip Dede, yeni yolda ilerleyerek Hüsn ü Aşk’ı 24 yaşında yazmıştır. Eser yazıldığı günden bugüne okuyucusunu yeni yolda yürütüyor. Çünkü Hüsn ü Aşk’ta Âdem anlatılıyor. Âlemin özü yaratılışın gözbebeği olan insan. Kısaca her zamanın ve mekânın insanı anlatılmaktadır.⁹¹

Hüsn ü Aşk’ı ölümsüz kılan her zaman diriliğini koruyan aşk konusunu mükemmel bir dille işlemesi olmuştur.

⁹⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Eski_%C4%B0ngilizce

⁹¹ Vildan Özdingiş, “Bir Dersin Notu(Hüsn ü Aşk Mesnevisi)”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Hüseyin Ayan Özel Sayısı, Sayı 29, Erzurum 2009, s. 57.

Böylece hiç ölmeyen tüm zamanlarda yaşayan bir başyapıt konumuna yükselmiştir. Sembollerden yararlanarak yazılan bu eseri anlamak bile bir sanat hâlini alırken başka bir dile çevirmek üst düzey bir çaba gerektirecektir.

Şeyh Galip	Amma ne kabîle kible-i derd Bilcümle siyâh-baht u rû-zerd
Orhan Okay	Fakat ne kabile, dert kiblesi. Hepsi kara bahtlı ve sarı yüzlü. ⁹²
Abdülbaki Gölpınarlı	Ama ne kabileydi? Dert kiblesiydi; hepsinin bahtı karaydı, yüzü sapsarı. ⁹³
Faruk Gürbüz	Böyle bir kabileydi; ama dertlerin yöneldiği bir kible gibiydiler. Bütün inananların günde beş vakit kibleye yönelmeleri gibi, âlemdeki bütün dert ve kederler de daima bu kabileye yönelirdi. Hepsi kara talihli, bahtları kara, elemlerden ve kederlerden ötürü de yüzleri sararmış solmuştu. Yüzlerinde bir sonbahar sarısı, bir ölüm sarılığı vardı. ⁹⁴

18. yüzyıl şairlerinden olan Şeyh Galip'in Sebki-Hindi tarzında ustaca yazdığı Hüsni Aşk'ın bilmece gibi mazmun ve anlatımları, imgelerle zenginleştirilmiş hikâyesi, anlaşılması zor benzetmeleriyle karşılaşan okuyucu gizemli bir masalda gibi merak içinde ilerleyecektir. O zamanın diliyle ahenkli bir şekilde yazılan bu eseri günümüz diline çevirmek, o süslü ifadeleri sadeleştirmek olacaktır. Sadeleşen metin okuyucuya gizemli masalın verdiği havayı tenneffüs ettiremeyecektir. Orhan Okay ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirilerinde sözcüklere bağlı bir çeviri metoduyla Sebki-Hindi tarzındaki aşırı sanatlı yapının silinip gittiğini görmekteyiz. Gürbüz'ün çevirisi günümüzde yapılabilecek sanatlı bir anlatımı barındırmaktadır. Gürbüz'ün çevirisinden dönemin sanatlı anlatımından duyulan hazzın bu dönemdeki okuyucuya da yaşatılmak istendiğini çıkarmaktayız.

⁹² Okay, Ayan, s. 47.

⁹³ Gölpınarlı, s. 119.

⁹⁴ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 112.

Fuzûlî	Zevk-i tîğünden aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk Kim mürûr ile bırağur rahneler dîvâre su
Hasibe Mazıoğlu	Kılıç gibi keskin bakışlarının zevkenden gönlüm parça parça olursa buna şaşılmaz. Çünkü su aka aka zamanla duvarda yarıklar açar. ⁹⁵
Metin Akar	(Senin) kılıç(a benzeyen keskin bakışların)ın zevkenden (benim) gönlüm parça parça olsa (buna) şaşılmaz. (Nitekim akar)su (da) gelip geçerken (=akarken aka aka, zamanla) duvar(d)a (=yarlarda) yarıklar bırakırsa, (senin) kılıç(a benzeyen keskin bakışlarının) zevkenden (de benim) gönlüm parça parça olur; buna da şaşılmaz. ⁹⁶
Haluk İpekten	Senin kılıca benzeyen keskin bakışlarının zevkenden gönlüm parça parça olsa buna şaşılır mı? Su da akarken duvarlarda yarıklar bırakır. ⁹⁷

Fuzûlî'nin meşhur kasidelerinden Su Kasidesi'nin çevirilerinde de günümüz Türkçesinin hâkim olduğunu görmekteyiz. Fuzûlî'nin edebiyatımıza verdiği bu başyapıt da her dönemde güzelliğini koruyacak değerdedir. Yukarıda okuyucunun anlaması için bu dönemin diline çevrilmiş üç örneğini görmekteyiz. Mazıoğlu ve Akar'ın çevirilerinde ilk dizinin düz cümle hâlinde çevrildiğini, İpekten'in çevirisinde ise bu dizinin soru cümlesi hâlinde çevrildiğini görmekteyiz. Azeri Lehçesinde sıklıkla olumsuzluk anlamında soru cümleleri kullanılmaktadır. Çevirmenlerde bu ifadeyi kendi tercihlerine göre olumsuz cümle ya da soru cümlesi hâlinde dile getirmektedirler.

III. 3. 2. Diller Arası

Her devir sahip olduğu sanatkârları kendi modasına uydurmaktadır. İslamiyet'ten sonra Divan edebiyatının zirvede olduğu yıllarda şairler ağdalı dili seçip mazmunlardan yararlanırken, Batı etkisindeki edebiyatımızda Servet-i Fünun'la yeni kelimeler, kavramlar, hayaller ile ahenk yaratmak düşüncesi yayılmıştır.

⁹⁵ Mazıoğlu, s. 47.

⁹⁶ Akar, s. 37.

⁹⁷ İpekten, s.

William Shakespeare	Shall I compare thee to a summer's day? Thou art more lovely and more temperate:
Saadet-Bülent Bozkurt	Tıpkı bir yaz günü gibisin, diyesim var ama sana, Çok daha güzelsin sen, daha da ılımansın. ⁹⁸
Talât Sait Halman	Seni bir yaz gününe benzetmek mi, ne gezer? Çok daha güzelsin sen, çok daha cana yakın. ⁹⁹
Oğuz Baykara	Benzetsem mi acaba, bir yaz gününe seni, Hayır, çünkü sen ondan kat kat hoşsun, ılıksın. ¹⁰⁰

Yukarıda Shakespeare'in 16. yüzyılın sonlarında yazdığı sonelerden bir beytin üç farklı çevirisini görmekteyiz. Türk edebiyatında 16. yüzyıl, Divan Edebiyatının altın çağını yaşadığı dönemdir. Shakespeare 16. yüzyılda bu eserleri verdi diye biz de o dönemin dili olan Osmanlı Türkçesiyle çeviriye kalkışsak günümüzde bu çevirilerin tekrar günümüz Türkçesine çevrilmesi gerekecektir. Yukarıda örneğini gördüğümüz çevirilerin hepsi günümüz Türkçesine uygun olarak anlaşılır bir şekilde yapılmıştır. Çevirmenler anadillerinin eski dönemlerdeki hâllerine hâkim olsalar dahi bildikleri yabancı dillerin eski dönemlerine hâkim olmakta güçlük yaşayacaklardır.

Anlatıyla ilgili zamanlardan birisi sunulan evrene yani anlatıda sözü edilen olayların geçtiği dönemle ilgili öykü zamanına aittir. İkinci olarak da “sunulan evreni” anlatan söyleme ait olan sunma ya da anlatma zamanı vardır. Yani bir yanda anlatıda sözü edilen olayların geçtiği dönemle ilgili bir zaman, diğer yanda da, bu olayların okuyucuya aktarıldığı anlatma zamanı vardır. [...] Bu iki zamandan ayrı olan dış zaman ya da gerçek zamandan da söz edilebilir. Yani anlatının, roman üretiminin, yayınlanmasının, hatta okunmasının olduğu gerçek zamandan da söz edilebilir.¹⁰¹

Tüm zamanlarda geçerliliğini koruyacak olan Kur'an'ın dilinin Eski Anadolu Türkçesiyle Muhammed Bin Hamza tarafından 15. yüzyılda yaptığı çeviriye baktığımız zaman çevirinin günümüz Türkçesiyle tam anlaşılması mümkün görünmemektedir.

⁹⁸ Saadet-Bülent Bozkurt, *William Shakespeare: Soneler*, 14. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 2010.

⁹⁹ Talât Sait Halman, *William Shakespeare'den Soneler*, Yeditepe Yay., İstanbul 1964, s. 39.

¹⁰⁰ Oğuz Baykara, <http://www.ingilizedebiyati.org/shakespeare/18-soner.aspx>

¹⁰¹ Doğan Günay, *Metin Bilgisi*, 2. bs., İstanbul 2003, s. 69.

Muhammed Bin Hamza'nın Fatiha Suresi çevirisi:

Tanrı adı-y-la ya'ni başların ya okırın; gey rahmat kılıcı. Ögmek Tanrı'nındur; âlemler issi-yâ bisleyicisi-, Gey Rahmat kılıcı, rahmat kılıcı. Yanut günü issi ya'ni kıyamât gününde hükm eylemge mâlik olan. Sana taparız; daki senden arka virmek isterüz. Yol göster bize, toğru yol. Yolu anların kim eylük eyledün anların üzerine, kakınılmışlar degüller ya'ni cuhud degüller; daki azmışlar degüller ya'ni Nasranî degüller.¹⁰²

Muhammed Bin Hamza'nın çevirisini Faruk Gürbüz günümüz Türkçesine çevirdiği zaman anlaşılır bir hâle dönüşmektedir. Bu da dil içi zamanlar arası bir çeviri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Faruk Gürbüz çevirisi:

Allah'ın adıyla başlarım ve okurum. Övgü Allah'ındır. O âlemlerin sahibi ve-ya besleyicisi, kemale erdiricisi. Ey rahmet kılan ve rahmet veren. Yapılan her şeyin verildiği günün sahibi. Kıyamet gününde her şeye egemen ve sahip olan. Sana ibadet ederiz ve senden destek almak isteriz. Bize doğru yolu göster. İyilik yaptığın kimselerin yoluna ilet. Onlar yerilmemişleridir. İnatçı inkârcı değillerdir. Azgın da değillerdir. Yani Hristiyan da değillerdir.¹⁰³

Çeviri bu hâliyle günümüz Türk okurunun anlayabileceği hâle bürünmüş olur. Her devir kendi üslup özelliklerini oluşturarak sanatkârlarına da bu çizgide gitmesi için yol açmaktadır. O zamanda sanatta, sosyal hayatta, siyasî olaylar ve sanatkârların içerisinde buldukları durum o devrin üslûp özelliklerini oluşturmaktadır. Muhammed Bin Hamza'nın çevirisi yaşadığı dönem için normal karşılanırken bugün hiçbir çevirmen Eski Anadolu Türkçesiyle çeviri yapmamaktadır. Günümüzde çevirmenler bugünün dilini kullanmaktadırlar. Çünkü çevirmenler okuyup zevk aldıkları metinleri başkalarının beğenisine sunmak için çevirmektedirler. Bu da ancak okuyucunun anlayacağı dille mümkün olmaktadır.

Değişen ve gelişen dil, yazılan eserlerin günden güne eskimesine sebep olmaktadır. Türkçe gibi etrafıyla sürekli diyalog halinde olan dillerde değişiklikler çabuk olmaktadır.

¹⁰² Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 105.

¹⁰³ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 105.

Çevirinin nabzı gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı yerlerde ve zamanlarda atmaktadır. Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması sebebiyle dil içi ve diller arası çeviriler hususunda faaliyetler sürekli devam etmektedir.

Günlük iletişim sırasında söylenen bir sözü “aslında ben şunu demek istemiş-tim” diye dilin farklı göstergelerini kullanarak tekrar söylemek de bir çeviri-dir ve bunun adı “sözlü diliçi çeviri”dir. Bu tür çeviriye çoğu zaman uzmanlık alanı olan ifadelerin bu alanı tanımayan insanlara aktarılmasında başvurulur. Bir mahkemede kullanılan hukuk terimleri anlamayan kişiye yardımcı olarak iletiyi kişinin anlayacağı şekilde dönüştüren mübaşir ya da memurun yaptığı eylem de diliçi çeviridir. Siyasetin önde gelenleri ya da popüler kişiler de çok kez başvururlar kendi söylediklerini çevirmeye. Eş zamanlı olan sözlü diliçi çeviriye karşılık yazılı diliçi çeviri genellikle günümüze göre geçmişte kalmış yazınsal eserleri günümüz okuyucusuna ulaştırmak için kullanılır. Kelimeler canlıdır, doğar, olgunlaşır, bazen anlam değişikliğine uğrar ve ölebilirler. Di-lin genel yapısı çoğunlukla aynı kalsa da kelime farklılıkları kuşaklararası ile-tişimi koparır.¹⁰⁴

Kur'an 610 tarihinde inmeye başlamış yaklaşık yirmi üç senede tamamlan-mıştır. Bu tarihler bize Kur'an metninin eski olduğu anlamını vermemelidir. Kur'an tüm zamanlara indirilmiştir. Yani hükümleri tüm zamanlarda geçerliliğini korumak-tadır. Öyleyse yüce Kur'an'ın üslubu tüm zamanlarda anlaşılacak düzeydedir ve hiç eskimeyecek bir özelliğe sahiptir. Öyle ki Kur'an'ın eşsiz anlatımını kimse yakala-yabilmiş değildir. Hem ifadedeki düzgünlük hem edebî zevk vermesi, ahenkli okunu-şu benzersiz olduğundan Kur'an'ı başyapıtlar üstü bir yere oturtmuştur. Kur'an'ın dili hiçbir zaman eskimemekle birlikte sınırlarına da henüz tam vakıf olmadığımız için anlatımının çözülmesi, eğer mümkünse, bize sonraki zamanları işaret etmektedir. Kur'an-ı Kerim için belli bir döneme ait diyemeyeceğimiz için onu dönemler arası kırılmalar bahsinde inceleyememekteyiz.

Dönemde kırılmalar bahsinde zaman kiplerinde diller arasında uyumsuzluklar olduğunu söylemeden geçemeyeceğiz.

¹⁰⁴ Selçuk Bektaş, “Diliçi Çeviride Kültürel ve Dilsel Değişimden Kaynaklanan Çeviri Sorunları”, (Danışman: Doç. Dr. Muharrem Tosun), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2008, s. 30, 31.

İngilizcedeki present perfect tense (I have gone) Türkçede tam karşılığını bulamamaktadır. İngiliz dilinin öğrenimi sırasında Türklerin en çok zorlandıkları zaman present perfect tense olması da bu sebeptendir. Kuralları hemen öğrenilse de kullanımını iyice özümsemek için bir süre geçmesi gerekmektedir. Present perfect tensete önemli olan olayın olup olmadığıdır. Olayın ne zaman ve nasıl olduğunun pek önemli olmadığı durumlarda kullanılmaktadır. “Masayı temizledim.” (I have cleaned the table.) derken önemli olan masanın falanca tarafından temizlendiği değil, masanın şu anda temiz olduğu ve kullanıma hazır bulunduğuudur. Türkçede buna has bir kullanım yoktur. Bu zaman, Türkçede geçmiş zamanın kapsamındadır.

III. 4. Kùltürde

Dil insanların anlam dünyaları, hayat felsefeleri ve kùltürlerinden beslenmektedir. Bir dilin kelime hazinesini zenginleştiren, edebi yönden estetik ürünler çıkarmasına zemin hazırlayan o dili konuşan insanların kùltürü ve yaşam felsefesidir. Teknolojik gelişmelerle değişen dünya düzeninden etkilenen insan, yaşayış şeklini yeniden düzenleyerek toplumun kùltürünü değiştirmektedir.

Kadının eğitim seviyesinin artması, çalışma hayatına katılması ve hukukun insan hakları noktasında eşitlik ilkesini benimsemiş olması gibi nedenler ataerkil aile yapısından kadın-erkek eşitliğini hedefleyen bir dünya düzenine doğru gidilmesinin önünü açmıştır. Böylece toplum yapısındaki bu önemli değişiklik yeni kùltürel unsurları kapsamış, var olan bazı kùltürel unsurların da zamanla silinmesine yol açmıştır. Kùltürde meydana gelen değişimler her şeyden önce dildeki yerini almaktadır. İngilizcede kadınlar aleyhine olan, sadece erkeklere has mesleklermiş gibi telaffuz edilen kelimeler düzenlenerek cinsiyet vurgusundan vazgeçilmiştir. “Policeman” yerine “police”, “fireman” yerine “firefighter”, “salesman” yerine “salesperson” gibi düzenlemeler yapılmakta veya kadınlar için yeni kelimeler türetilmektedir.

Dil, kelimelerden ve dil bilgisi yapılarından ibaret değildir. Kelimelerin ve dil bilgisi yapılarının anlamlı olmasını sağlayan kullandıkları bağlamdır. Zaten sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmaya çalışmak çevirmeni uydurma dil kullanmaya teşvik edecektir. Kaldı ki dil, sözcüklerden ibaret değildir. “Dil, eylemleri anlamlı hale gelmesi olarak düşünöldüğünde anlam yalnızca dilde değil aynı zamanda sosyal hareketlerde, davranışlarda, işaret ve sembollerde de bulunmaktadır. Bu noktada çevirmenin görevi kaynak kùltüre ve erek kùltüre göstergebilimsel açıdan yaklaşması gerekmektedir.”¹⁰⁵ Dil öğretiminde kùltürel ve günlük yaşam kısmını ihmal edip sadece kelime ve dil bilgisi kurallarının öğretilmesi, dil öğretimini ruhtan yoksun şekiller yığına dönüştürmektedir. Duyma yetisine doğuştan itibaren sahip olmayan kişiler konuşma yetisinden de yoksun olmaktadır. Yani konuşmanın ilk şartı dinlemektir. Dilin öğrenilmesi çevreyle ilgilidir. Çocuğun toplumsal yani dil çevresi olmadan dil edinmesi olası görülmemektedir.

¹⁰⁵ Nurdan Maral, “Tiyatro Metin Çevirilerinde Çeviri Sorunları”, (Danışman: Prof. Dr. Gülperi Sert), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 2.

Yıllarca eğitim aldıktan sonra yabancı dil derslerinde çok başarılı olan öğrencilerimizin bile yabancı dil konuşma konusunda yetersiz olması öğretim sistemimizdeki dinleme alanının yeterince işlenmediği düşüncesini aklımıza getirmektedir. Okuma ve dinleme beceri alanları dildeki sesli ve yazılı mesajların anlamlı hâle getirilmesiyle kazanılmaktadır. Bu mesajların içeriğinde ait olduğu kültürün günlük yaşamından ve felsefesinden kesitler bulunmaktadır. Bu da mesajın çözümünde dil bilgisi ve kelime bilgisinin dışında bir birikim gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yabancı dildeki kimi sözcüklerin kimi kez, bilinenden başka anlamları da olmaktadır. Bunları yeterince bilmeyen bir çevirici doğal olarak yanılgılara düşmektedir. Aşağıdaki örneklerin çoğu İngilizce filmlerin altyazılarından derlenmiştir.”Ladykiller” = “kadın katili”; oysa İngilizcedeki anlamı “uçarı, çapkın”. “Confidence man” = “güvenilir adam”; oysa tam tersine “güvenilmez adam, düzenbaz”. Bunun gibi, “Jodrell Bank” diye bilinen İngiltere’deki bir yer “Jodrell Bankası” diye çevrilmiştir. Gene “UCLA” yani “Kaliforniya Üniversitesi, Los Angeles Kampusu” olan bir yer “UCLA Üniversitesi” biçiminde var olmayan bir okul olarak aktarılmıştır.¹⁰⁶

Dil kurallarla sınırlanan bir yapı değildir. Dil konuşuldukça yaşayan, yaşadıkça gelişen, böylece kendi kurallarını kendi belirleyen canlı bir varlıktır. Kültürün en önemli ögesi olan dil, kültürü nesilden nesle aktararak kültürel zenginliklerimizi içinde barındırmaktadır. Böylece milletin dil ile ifade ettiği sözlü, yazılı her şey kültür kavramının kapsamına girmektedir. Her yerden, her kesimden gayri ihtiyari konuşan halk, farkında olmadan dili nakış nakış işlemektedir. Dilin günlük yaşamla iç içe gelişmesi duygu ve düşüncelerin dil içinde zengin bir yer kaplamasını sağlamıştır.

Bir dilin kelime sayısı ve edebi zenginliği ait olduğu ülkenin kültürel zenginliğini göstermektedir. İyi bir çeviri için o dili konuşan insanların kültürel ve toplumsal yapılarının bilinmesi gerekmektedir. Türkiye’de yaşayan bir insanın İngilizce metinleri çevirmede karşılaştığı güçlüklerle, aynı şartlarda Avrupa’da yaşayan bir insanın daha az güçlükle karşılaşması; çeviride kullanılan yöntem, çevirmenin bilgi

¹⁰⁶ Ali Baykan, “Sosyal-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.144, 2005, s. 123.

düzeyi gibi sorunlarla açıklanamaz. Aynı kültürel yapının insanları, o kültürden beslenen diğer dilleri daha kolay, hızlı ve etkili öğrenir. “Türk halkları içinde ‘aslan gibi’ denildiğinde kişi hoşlanır, gururlanır. Ama aynı kişiye ‘ayı gibisin’ denildiğinde hakaret olarak kabul ederler. Ama aynı ifade Ruslarda bizdeki ‘aslan gibi’ deyiimiyle karşılık bulur.”¹⁰⁷

Deyimler ve atasözlerinin karşılığında öteki dilde aynı anlama gelen bir deyim ya da atasözü olmayabilir. Amaç kaynak metni okuyucuya sunmak olduğu için kaynak dildeki atasözü, deyim erek dile çevrilmelidir. Karşılığında erek dildeki kullanılan atasözü ve deyimler kullanılarak çevrilirse kaynak metinden hatta kaynak kültürden çalınmış olunur. “Deyimlerin çevirisinde çevirmen anlamı erek dilde eşdeğeri varsa eşdeğeri ile eşdeğeri yoksa aynı anlamı karşılayan farklı bir ifadeyle ya da deyim anlamını açıklayarak yansıtmalıdır.”¹⁰⁸

Türk halkı Türk masallarının başında dediği “Bir varmış, bir yokmuş.” la başlayan tekerlemeleri Türk masalı olsun olmasın tüm masalların başında söylemeyi adet edinmiştir. Çünkü bizim için masalın giriş tekerlemesi masalın olmazsa olmaz unsurlarındandır. İmambayıldı yemeğinin adı başka bir kültüre komik ya da anlamsız gelebilir. Türkçedeki siyah inci (kömür), derya kuzusu (balık), yavru vatan (Kıbrıs) gibi ad aktarmaları başka dile çevrildiğinde önce anlamsız olabilir ancak Türk insanının değerlerinin anlaşılması açısından önemlidir. Çevirmen kültürüne has bu tür anlatımları işlemek için kaynak dilin de erek dilin de dünyaya bakışına, tarihi mirasına, işlenişine hâkim olmalıdır. Argodaki söyleyişler temel anlamda olmadığı için çevirmen için başlıca uğraş sebebidir. Türk kültüründe toplum yapısıyla oluşturulan kullanımların çeviriden sonra anlaşılması güç olmaktadır. Bu kullanımlara anlam vermek güç olabilir ancak bunlar Türk kültürünün tanınması ve anlaşılmasında oldukça güçlü ipuçları verir.

¹⁰⁷ Hüseyin Duru, “Atasözleri ve Deyimlerin Yabancılara Öğretilmesinde Yöntem ve Teknikler”, (Danışman: Doç. Dr. Hüseyin Özcan), Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İstanbul 2009, s. 37.

¹⁰⁸ Osman Toklu, *Kültürel Ardalanın Şiir Çevirine Getirdiği Güçlükler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., S. 4, İzmir 2002, s. 95.

Umulmadık bir yerden ya da umulmadık bir zamanda iyilik gördüğümüzde kullandığımız “Bayram değil seyran değil eniştem beni niye öptü?” sözünü İngilizceye çevirmeye kalktığımızda iki dil arasında değil iki kültür arasındaki farklılıklar çeviriyi zora sokmaktadır. Türk kültüründe yakın akrabaların her birini karşılayan bir sözcük türetilmişken İngiliz diline baktığımız zaman bir sözcükle birden çok akrabanın kastedildiğini görmekteyiz. Enişte sözüne karşılık “brother in law” sözcüğünü görmekteyiz. Ancak brother in law eniştenin yanı sıra kayınbirader ve bacanak sözlerine de karşılık gelmektedir. Evlenme yoluyla oluşan akrabalıklarda “in law” kullanılarak anlam yaklaştırılmaya çalışılmıştır. Türk kültüründe detaylı olarak adlandırılan bu sözcüklerin tam karşılığı İngilizcede bulunmamaktadır. Hatta kayın, kayınbirader ve kayınço da Türkçede aynı içeriğe sahip değildir. Hepsi aynı kişiyi işaret eder ama “kayınço”da samimiyet, senli benlilik vardır. “Bayram seyran” ikilemesi de İngiliz diline uymayan bir kullanımdır. Türkçede sıklıkla kullandığımız ifadeyi kuvvetlendirmenin yanı sıra dilimize güzellik katan ikilemelerin kullanımı İngiliz dilinde bulunmamaktadır. Bu da çevirilerde aynı anlamın aktarılmasını engellemektedir. “Evden apar topar çıktım”, “Yaka paça dışarı attılar.”, “Ha geldi ha gelecek derken yemeği alalacele yaptım.” cümlelerinde kullanılan ikilemeler anlamı kuvvetlendirirken söyleyişe de hoşluk katmaktadır. Böyle kalıpların çevirilerinde ya anlam yitimi olacak ya da anlam korunmaya çalışılırken söyleyişteki hoşluk kaybolacaktır.

III. 4. 1. Dil İçi

Dil içi çevirileri daha çok zamanla dilde değişiklik oluşması sebebiyle ya da aynı dilin farklı lehçeleri arasında görebiliriz.

Bir atasözünün, farklı dönemlerde uğradıkları değişikliklere örnek olarak

11. yy.da: “Böri konşısın yimes.”

15. yy.da: “Kurt konşısın incitmez.”

20. yy.da: “Kurt komşusunu yemez.”¹⁰⁹ verilebilir. Şimdilerde “Böri konşısın yimes.” ya da Kurt konşısın incitmez.” sözlerini halktan kimse anlayamamaktadır.

Bu sebeple günümüz Türkçesine çevrilmesi gerekmektedir.

¹⁰⁹ Aydın Köksal, *Dil ile Ekin*, Toroslu Kitaplığı, İstanbul, 2003.

Doğan Aksan, *Divanı Lügat-it-Türk*'te geçen “Közden yırasa gönülden heme yırar.” atasözünün günümüzde, “Gözden uzak olan gönülden de uzak olur.” şeklinde kullanılmaya devam ettiğini belirtmektedir.¹¹⁰

Türkiye’de “Yolun açık olsun.” varken Tatarlarda; “Ak yol” kullanımı vardır ki, bizde bu kavramı anlamak zor değildir. Kazaklardaki “Jana jılınız kuttı bolsun.” “Yeni yılınız kutlu olsun.” gibi. Türkiye’de “Ateş düştüğü yeri yakar” yerine Kazakistan’da “Od tüşgen eri yandırır” şeklinde, söylenişi çok yakın olanlar tercih edilmelidir.¹¹¹ Lehçeler arasında da kelimeler ve ekler değiştiği için çeviri gerekmektedir.

Dil içinde yöresel olarak da aynı atasözünde yörelere göre farklı söyleyişler mevcuttur. Çevirilerde ise en sık kullanılan şekli tercih edilmelidir.

“Bilinmeyen aş, ya karın ağrıtır, ya baş.” (Bayburt)

“Vaktinde pişmeyen aş, ya karın ağrıtır ya baş.”

“Tam pişmeyen aş, ya karın ağrıtır ya baş.”¹¹²

Türkçede kara sözcüğü renk olarak siyah sözcüğüne karşılık gelmektedir. Siyah sözcüğü sadece renk bildirirken kara sözcüğü olumsuz mesaj veren kavramlarda da kullanılmaktadır. “Ak akçe kara gün içindir, kara baht kör talih, kara yazı, kara vicdanlı, kara gün dostu” kullanımları Türkçeye yerleşmiş kelime gruplarıdır. Siyah renk pek çok kişi için karamsarlığı ifade ederken Japonya’da siyah “özgürlük” demektir. Özgürlüğün simgesi olarak beyazı kullanan ülkeler varken Japonya’nın siyahı özgürlükle bir tutması çeviri için büyük kırılmalara ve başkalaşmalara sebep olan problemdir. Bu durumda dipnotlarla bu fark belirtilmelidir. Çünkü siyahın beyaz olarak çevrilmesi kaynak kültüre yabancı kalmamıza sebep olur. Oysa çeviri metinlerin kaynak kültürü tanıtıcı özelliğinden de faydalanmak gerekmektedir.

Konut edindirmek için uygulanan sisteme İngilizcede “mortgage” denmektedir. Ülkemiz bu sistemle tanıştığında mortgage sözü halka komik gelmiştir. Dilimize yabancı olan bu sözcüğün yerine TDK “tutu” kavramını önermiştir. Halk bu sözcüğü de kullanmayınca Hamza Zülfikar’ın önerisiyle daha çok Tokat, Isparta, Denizli,

¹¹⁰ Doğan Aksan, *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1993.

¹¹¹ Duru, s. 56.

¹¹² Duru, s. 43.

Balıkesir, Sakarya, Adana, İzmir, Kütahya, Manisa da kullanılan “tutulu satış”¹¹³ sözcüğü sözlüğümüze girdi.. Ancak şimdilerde ne İngilizcenin mortgage sözcüğü ne de TDK’nin tutulu satış sözcüğü kullanılmaktadır. Türk halkı bunların yerine bu sistemi yürüten kurumun kısaltmalarını kullanmayı tercih etmiştir. Toplu Konut İdaresi yani “TOKİ” Türk halkının kullandığı sözcük olmuştur. Bu sistemle yapılan evlere kimse artık mortgage evleri ya da tutulu satış evleri dememekte, herkes TOKİ evleri diye adlandırmaktadır.

Kültürle doğru orantılı olarak dildeki sözcüklerde zenginlik görülmektedir. Türk kültüründe atın öneminin sözcük hazinemizde yerini aldığını Mustafa Argunşah’ın şu sözlerinden anlamaktayız:

Arap kültüründe devenin var olan önemli yeri ve işlevi onun rengine verilen adların da çeşitlenmesine yol açmıştır. Bizim kültürümüzde ise at için kullanılan kula, ala, doru, kır, bakla kır, yağız gibi yaygın kullanılan sıfatlar bulunur. Hatta bu renkler atın kalitesini, gücünü, huyunu belirlemede yardımcı olurlar. Mesela atlardan çok iyi anlayan, nalbant olmasının yanında gönüllü baytarlık da yapan babamdan duyduğum şu tekerleme hâlâ hafızamdadır: Alma alı, satma kırı, yağızın da binde biri, ille de doru doru. Burada al, kır, yağız ve doru atlarla ilgili genelleme yapılmıştır. Doru atla kır atın çok tutulduğu, al atın sevilmediği ve yağız atın da nadiren iyi çıktığı düşüncesi dile getirilmiştir.¹¹⁴

Bir toplumun kültürüne ait kavramların çevirisinde erek dilde aynı kavramların olmaması zorluklar yaratmaktadır. Dil içi çeviride “alnım ak” yerine “alnım beyaz” diye çeviremediğimiz gibi “kır at beyaz at, doru at kırmızı at, yağız at kara at” diye de çevrilememektedir. Boz Türkçe gri Fransızcadır. Kır saça gri saç, boz eşek, bozkurt varken gri eşek, gri kurt demek anlatımı gülünç duruma düşürmektedir.

III. 4. 2. Diller Arası

Diller kendi anlayışları çerçevesinde tarihler boyunca aktardıkları atasözleriyle dünya görüşlerini yansıtmaktadırlar. “Türkçede ‘bardaktan boşanırcasına yağmur yağmak’ deyimi, yağmurun çok şiddetli yağdığını ifade etmektedir. Aynı anlam Arapçada *تُطرأه كإف و القرتب* [su tulumlarının ağızları gibi yağmur yağıyor],

¹¹³ Hamza Zülfiyar, *Doğru Yazma ve Konuşma Bilgileri 1*, 2. bs., Zerpa Yay., Ankara 2008, s. 663.

¹¹⁴ Mustafa Argunşah, *Sözüm Türkçe Üstüne*, İstanbul 2008, s. 193.

İngilizcede “raining cats and dogs” [kedi ve köpek yağıyor]¹¹⁵ şeklindedir. Gal dilinde ise “yaşlı kadın ve odun yağıyor”¹¹⁶ ifadeleri yer almaktadır.

Kültürün vazgeçilmez unsurlarını bulacağımız türküler de toplumları tanıtmakta güçlü ancak çeviri yapılırken de zorlayıcı özelliktedir. “Burnu fındık, ağzı kahve fincanı” benzetmelerini Türk toplum yapısında görebilirsiniz. Ağzın kahve fincanına benzetilmesi küçüklüğünü ifade ederken bu kültüre yabancı biri için bu benzetme gülünç ya da kaba gelebilir. Yerel ağızların havasının verilmesi için çeviri yapılan dilin yerel ağızlarından birine göre çevrilmelidir. Yoksa metnin genel havası verilmemiş olur. Bu da çevirinin hizmet etmesi gereken unsurlardan birinin ihlali anlamına gelir. Aynı şekilde diğer dillerden dilimize yapılan çevirilerde de bu hassasiyet gösterilmelidir. Örneğin “Hey man” kullanımı Türkçeye genellikle “adamım” diye çevrilmektedir. Oysa Türkçedeki kullanımlara uygun olarak “koçum, lan, kardeş” veya “hey millet, ey ahali” diye çevrilebilir.

Toplum günlük alışkanlıkları, öfkeleri, sevinçleri ve değer yargılarıyla oluşturdukları tüm birikimlerini dil hazinesine aktarmaktadır. Toplumdaki yaşantılardan çıkarılan dersler olayların uzun uzadıya anlatılmasına gerek kalmadan bir cümleyle hatta bazen birkaç sözcükle ifade edilmektedir. Türk kültüründe ders verici fıkralarıyla yediden yetmiş herkesin kahramanı olan Nasrettin Hoca'nın fıkraları herkes tarafından bilindiğinden bir cümle bile bize o fıkranın verdiği dersi tümüyle hatırlattır. “Yorgan gitti kavga bitti, ya tutarsa, arşın oradaysa Halep burada” gibi ifadeler günlük hayatta kullandığımız kalıplaşmış sözler haline gelmiştir. “Terciye tere satmak” deyimine karşılık

Örneğin İngilizcede ‘to carry coals to Newcastle’ [Newcastle’a kömür taşımak] deyiminde geçen Newcastle, kömür limanı ile ünlü bir kenttir. Deyimde yer alan bu yerel sözcük, bir bolluk ölçüsü olarak kullanılmıştır. Aynı anlam Almancada ‘Eulen nach Athen tragen’ (Atınaya baykuş götürmek] ifadesiyle yakın biçimde paraleldir.

¹¹⁵ Mehmet Hakkı Suçin, “Arapça Çeviride Sözcük ve Kalıplaşmış İfadeler Düzeyinde Genel Eşdeğerlik Sorunları”, (Danışmanı: Prof. Dr. Azmi Yüksel), Doktora Tezi, Gazi Üniv. Eğt. Bilimlri Enst. Yabancı Diller Eğt. A.B.D., Ankara 2004, s. 146.

¹¹⁶ Frank Robert Palmer, *Semantik- Yeni Bir Anlam Projesi*, (Türkçeye Çev.: Ramazan Ertürk), Kitâbiyât Yay., Ankara 2001, s. 119.

Fransızcada aynı anlam ‘porter de léa a la riviére’ [ırmağa su götürmek] ifadesiyle verilebilir. Yine aynı anlam Arapçada *يزقل ال تمر إلى هجر / ال بصرة* [Hecer’e/Basra’ya hurma taşımak] veya *ال سدقة حارة في الماء يبيع* [su satıcıların mahallesinde su satmak]¹¹⁷ deyimleriyle karşılık bulmaktadır.

Toplumlar çeşitli sebeplerle gündemine aldığı, tarihlerinde yakın ilişkiler kurduğu, toprak sahibi olduğu yerleri dillerinde çokça kullanıp bazen de kalıplaşmış ifadeler hâline getirmişlerdir. “Dimyat’a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak, Halep oradaysa arşın burada, Araya araya Bağdat bulunur, Balını tatlı tut sineği Bağdat’tan gelir, bulunmaz Hint kumaşı ya da bulunmaz Bursa kumaşı, Mısır’daki Sağır Sultan duydu” gibi kalıplaşmış sözler Türkçenin bu coğrafyalarda konuşulduğu ya da bu coğrafyalarla yakın ilişkiler kurulduğuna birer kanıt niteliğindedir. Aynı dili konuşanların geçmişinde pek çok ortaklıklar bulunmaktadır. Aynı dili konuşanların dünya görüşü ve hayat anlayışı birbirine yakındır.

Türkçede ; “gönül vermiş, aşık olmuş, tutulmuş” birinin durumunu anlatmak için özlü bir şekilde “abayı yaktı/yakmış” deyimini kullanırız. Bu deyim Türkçeden Arapçaya tercüme eden kişi, eğer bunun Türk kültür ve geleneğindeki anlamını bilmiyorsa, muhtemelen “hareke’l aba” şeklinde literal olarak tercüme edecek, fakat bu tercüme hiçbir şekilde “abayı yakmak” ifadesinin mesajını/özünü yansıtmayacaktır. Zira “hareke’l aba” şeklindeki ibare, Arabın zihninde somut anlamdaki bir aba yakma olayını canlandıracaktır. Eğer mütercim “abayı yakmak” ibaresinin deyim olduğunu ve Türkçe konuşan bir insan için ne anlama geldiğini biliyorsa o zaman mezkur ibareyi muhtemelen “segefe/segife veya asike” şeklinde tercüme edecek ve bunu bir Arap için de anlamlı bir ibare haline getirecektir ki doğrusu da böyledir.¹¹⁸

Karşılaştırmalı olarak incelediğimiz bu kalıplaşmış sözler, aynı dili konuşanların aynı alışkanlık ve değerlere sahip olması sonucunda kalıplaştığını örneklendirmektedir.

¹¹⁷ Suçin, “Arapça Çev. Eşdeğerlik Sorunları”, s. 146.

¹¹⁸ Abdülcélil Bilgin, “Kur’an’daki Deyimler ve Zemahşeri’nin Keşşaf’ı”, (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Paçacı), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Tefsir A.B.D., Ankara 2007, s. 3.

“Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak” deyimine karşılık olabilecek deyimler farklı dillerde kullanılmaktadır. Arapçada “ayıdan kaçtı, kuyuya düştü”¹¹⁹ İngilizcede “out of the frying pan (and) into the fire” tavadan (çıkıp) ateşe (atlamak) ¹²⁰ şeklinde yer aldığını görmekteyiz.

Atasözlerinin ve deyimlerin pek çoğu dünya dillerinde aynı benzetmelerle yer almaktadır. “Vakit nakittir.” sözünün İngilizcede “Time is money. (Zaman paradır.)”, Almandada “Zeit is geld. (Zaman paradır.)”¹²¹ şeklinde yer aldığını görmekteyiz. Ancak kimi deyimler içerdikleri sözcükler itibarıyla yerel olabilmektedir. “Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.” deyiminde özel isim ve birbirine yakın hayvanların kıyaslaması yapılmıştır. Bu atasözünün İngilizcedeki en iyi karşılığı “In the country of blind, one-eyed man is the king. (Körler ülkesinde tek gözlü adam kraldır.)”¹²² olabilir. “Arapçada ise aynı derin anlam, اَلدِّيكُ سَدَقُوا جَالِ عَلِيٍّ بِوَأُ [erkeklerin azlığından horozu ‘Ebu Ali’ olarak adlandırmışlar] atasözleriyle ifade edilebilir.”¹²³ Bu örnekler baktığımız zaman özel isim kullanımları ve farklı benzetme ve kıyaslamalar yapıldığı görülmektedir. Anlam olarak da aynı yönde içeriğe sahip olan bu atasözleri birbirleriyle karşılanabilir.

Türkçede Nasrettin Hoca’nın sözlerinin toplum tarafından anlaşılacak kalıplaşmış sözler gibi kullanılması gibi İngilizcede de buna örnek olarak Hamlet piyesinde, Genç Laertes’e babası Polonius’un verdiği öğütü “Marry in haste, repent at leisure. (İyice düşünüp taşınmadan bir evliliğe balıklama atlarsan, pişmanlık için ilerde bol bol vaktin olacaktır.)” gösterebiliriz. “Acele işe şeytan karışır.” sözünü İngilizceye çevirirken en azından konunun evlilik olduğu çevirilerde “Marry in haste, repent at leisure. (İyice düşünüp taşınmadan bir evliliğe balıklama atlarsan, pişmanlık için ilerde bol bol vaktin olacaktır.)” şeklinde çevirmek konuya daha yakın bir çeviri olacaktır.

¹¹⁹ Suçin, “Arapça Çev. Eşdeğerlik Sorunları”, s. 146.

¹²⁰ M.I. Mowafi, *A Dictionary of English Idioms (English-Arabic)*, Librairie de Liban, Beyrut 1989.

¹²¹ Meriç Akpınar, “Deyim ve Atasözlerinin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanımı Üzerine Bir Araştırma”, (Danışmanı: Doç. Dr. Fatma Açık), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Eğt. Bilimleri Enst., Ankara 2010, s. 38.

¹²² Dinçay Köksal, *Çeviri Kuramları*, s. 55.

¹²³ Suçin, “Arapça Çev. Eşdeğerlik Sorunları”, s. 151.

“Göze göz, dişe diş.” deyimini dil-kültür dizgesinin kendine özgü özelliklerine dikkat edilmeden çevirmeye kalkıldığında “An eye for an eye and a tooth for a tooth.” şeklinde bir çeviriyle karşılaşabiliriz. Biz burada ismin yönelme halini kullandığımızı göre İngilizcede de bu kullanımın karşılığını ismin yönelme haline göre oluşturmak şekle bağlı kalarak anlamı göz ardı etmektir. Şekle göre çeviri yapıldığında “Göz karşılığında göz, diş karşılığında diş veriyorum.” ya da “Gözümü göz karşılığında, dişimi diş karşılığında veriyorum.” anlamları çıkmaktadır. Biçime bağlı kalınırken anlam kırılması yaşanmaktadır. Buradaki mecaz anlatımın altında yatan kısasa kısas manası yansıtılmalıdır. Bunu yaparken de biçimde kırılmalar yaşanacaktır.

Çeviri yoluyla kalıplaşmış sözler erek dile yerleşerek o dilde de yaşamaya başlamaktadır. Biz “İşleyen demir pas tutmaz.” atasözüne sahipken “A rolling stone gathers no moss. (Yuvarlanan taş yosun tutmaz.)” sözünün de çeviriler sayesinde kendine yer edindiğini görmekteyiz.

İngilizcede üçüncü tekil kişi zamirinin erkek, kadın ve cansız varlık/hayvan için olmak üzere üç farklı kullanımı bulunmaktadır. Türkçede “o” zamiri tüm bunlara karşı kullanılan sözcüktür. Cinsiyetin belirtilmesi gereken durumlarda “he” “o erkek”, “she” “o kadın” diye çevrilmektedir. Bu çeviri de Türkçe dil mantığına yabancı durmaktadır. Dillerin sözcük varlıklarının denk olmaması çeviride kırılmaları arttırmaktadır. Arapçada da zamirler Türkçedekinden farklıdır.

Sen	أَنْتَ ente
	أَنْتِ enti
O	هُوَ huwe
	هِيَ hiye
Siz	أَنْتُمْ entumâ
	أَنْتُمْ entum
	أَنْتُنَّ entunne
Onlar	هُمَا humâ
	هُمْ hum
	هُنَّ hunne

Görüldüğü gibi Türkçe adıllar sadece tekil ve çoğul ayrımına tabi tutulurken, Arapça adıllarda tekil, ikil, çoğul, eril ve dişil olmak üzere beş değişken söz konusudur. Bu nedenle Türkçe adılların anlam aralıkları Arapça adıllara kıyasla daha geniştir. Burada ele aldığımız Türkçe adıllar üstanlamlı durumdayken, Arapça adıllar altanlamlı konumdadır. Bu nedenle bağlamdan açıkça anlaşılmadıkça “Onlar uzundurlar” gibi bir cümlenin Arapçada dört altanlamlı eşdeğeri bulunmaktadır:

Onlar uzundurlar.	هُم طَوَال	Hum tiwâl
	هَنَّ طَوِي لَات	Hunne tawîlât
	هَا طَوِي لَان	Humâ tawîlâni
	هَا طَوِي ل تَان	Humâ tawîletâni

(...) Arapça cümleler cinsiyet (eril, dişil) ve sayı (burada ikil ve çoğul) bakımından ayrıma gittiğinden, Türkçe cümleye göre daha spesifik ve daha dar bir anlam aralığında yer almaktadır.¹²⁴

Arapçada “Allah dilemedi.” anlamına gelen “Maşallah” artık Türkçemizde her gün kullandığımız kelimelerdendir. “That’s the goods.” “hele şükür, maşallah” gibi ifadelerin karşılığında verilir ama “Bu çok iyi.” gibi bir anlama gelir. Gene maşallahın verdiği anlamı vermez. Beğenilen hâllerin nazarlardan korunması için söylediğimiz bir duadır. “That’s the goods.” ise beğeni durumunu kısmen karşılamakta, dua kısmında eksik kalmaktadır.

Çeviri yaparken kaynak dilin de erek dilin de kültürünü yok etmeden gerekli önlemleri alıp çeviri yapmaya gayret etmek gerekmektedir. Çeviriyi kültürlerin zenginleşmesi için iyi bir fırsat olarak değerlendirmelidir.

¹²⁴ Mehmet Hakkı Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, İstanbul 2007, s. 55.

IV. TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMİŞ EDEBÎ METİNLERDE BİÇİM KIRILMALARI

IV. 1. Metnin Bütünlüğünde

Çeviri sırasında sıkça metnin bütünlüğüne bağlı kalmakla açıklayıcı olmak arasında kalınmaktadır. Öyle ki sadık çeviriye bağlı kalan Şinasi “(...)Tercüme-i Manzume’de, baş sayfada ‘üzerleri işaretli olan kelimeler tercümeyle ilave olunmuştur’ açıklamasını yapmakla yükümlü sayar kendini. Bazen da tek dizeyi beyit hâline getirdiği hâllerde (Racine’in ‘A Loudes/Münacaat’ında olduğu gibi), ikinci dizeyi kendisinin eklediği uyarısında bulunmadan edemez.”¹²⁵ Metnin bütünlüğünde kırılmalar bahsinde “Erek metne yapılan aktarma sırasında kaynak metinden bazı eksiltmeler veya kaynak metinde olmayan bazı eklemeler yapılabilir mi?” sorularının cevaplarını arayacağız.

IV. 1. 1. Dil İçi

Fuzûlî	İste peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin et Susuzam bir kez bu sahrâda menümçün are su
Hasibe Mazıoğlu	Gönül, sevgilinin ayrılığında onun kirpiklerinin oklarını iste, arzunu onlarla yatıştır. Susuzum, bu sahrada bir kez de benim için su ara. ¹²⁶
Metin Akar	Gönül! (Onun ok) temreni(ne benzeyen kirpikleri)ni iste (ve onun) ayrılığında (=yokluğunda duyduğum) harareti- mi (=arzumu, özlemimi) yatıştır, söndür; susuzum, bu çölde bir defa (da) benim için su ara. ¹²⁷
Halûk İpekten	Gönül! Sevgilinin ok temrenine benzeyen kirpiklerini iste, onun yokluğunda arzumu, hasretimi söndür. Susuzum, bu aşk çölünde bir kez de benim için su ara. ¹²⁸

Su Kasidesi’nden alınan bir beyti incelediğimiz zaman Hasibe Mazıoğlu ve Halûk İpekten esas metinde olmayan sözcükleri de kullanarak çeviri yapmışken Metin Akar

¹²⁵ Dündar Akünal, “Çeviri ve Batılılaşma”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1985, s. 452.

¹²⁶ Mazıoğlu, s. 47.

¹²⁷ Akar, s. 37.

¹²⁸ İpekten, s.

çevirisinde esas metinde olmayan sözcükler parantez içinde gösterilmiş ve açıklayıcı ifadeler yer verilmiştir. Bu da metnin bütünlüğünü bozmamakla açıklayıcı olmak arasında kaldığını ve ikisini de yerine getirmek için böyle bir yol seçtiğini anlamaktayız.

IV. 1. 2. Diller Arası

Fatiha Suresi'nin daima başında bulunan bismelenin çevirilerine baktığımız zaman bazı çevirilerde eksik cümlelere bazılarında ise tamamlanmış cümlelere rastlamaktayız.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Bismillahirrahmanirrahim.

Muhammed Bin Hamza	Tanrı adı-y-la ya'ni başların ya okırın; gey rahmat kılıcı. ¹²⁹
Faruk Gürbüz	Allah'ın adıyla başlarım ve okurum. ¹³⁰
Elmalılı Hamdi Yazır	rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla ¹³¹
Süleyman Ateş	Rahmân ve Rahîm Allâh'ın adıyla. ¹³²
Yaşar Nuri Öztürk	Rahman ve Rahîm Allah'ın adıyla... ¹³³
Mehmet Akif Ersoy	Bismillahirrahmanirrahim. ¹³⁴

Yukarıda örneklerini gördüğümüz altı ayrı çeviride altı ayrı ifade görmekteyiz. Muhammed Bin Hamza'nın Eski Anadolu Türkçesiyle yaptığı çeviride zamanın dil üzerindeki değişikliklerini görmekteyiz. Faruk Gürbüz'ün çevirisinde tam bir cümleyi, diğer çevirilerdeyse eksiltili cümleleri görmekteyiz. Mehmet Akif'in ise Türkçede de sıkça kullanıldığı için dilimize yabancı gelmeyeceğini düşünerek bismelenin Türkçeye çevirmediğini tahmin etmekteyiz. Eksiltili cümle çevirilerinde sözcüğü sözcüğüne çeviri yapılmış gibi görünmektedir. Çünkü diğer çevirilerde “başlarım” veya “okurum” gibi ifadeleri görmekteyiz. Oysa “bismillahirrahmanirrahim” derken başlarım veya okurum sözcüklerinin ifadenin içinde geçmediğini görürüz. Fakat ifadeler yalnızca yüzeysel olarak izaha sahip değildirler.

¹²⁹ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 105.

¹³⁰ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 105.

¹³¹ Yazır, s. 0.

¹³² Ateş, s.10.

¹³³ Öztürk, s. 16.

¹³⁴ Ersoy, s. 0.

Basit pek çok anlatımda yüzeysel izaha rastlanabilir ancak anlatım kuvveti yüksek metinler derin anlamlar yüklüdür. Kur'an'ın ilk ayeti olan Alak Suresi 1. Ayette (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ) Ikra' bismi rabbikellezî halak) “Yaratan Rabbinin İsmi ile oku.” demektedir. Bu da okumaya başlarken Allah adını zikretmemiz gerektiğini işaret etmektedir. Bunun yanı sıra Neml Suresi 30. Ayette :

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ İnnahu min suleymâne ve innehu bismillâhir rahmânir rahîm. “Muhakkak ki o Süleyman (A.S)'dan. Ve gerçekten o, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı'yla (başlıyor).” derken önceki ayetlerle birlikte düşünerek metni bütün olarak değerlendirdiğimiz zaman “Hz. Süleyman (A.S)'dan Seba melikesine gelen mektup Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın Adı'yla başlamaktadır.” ifadesi kastedilmektedir. Böylece ayette bire bir geçmeyen “başlamak” eylemi de çeviri kısmına eklenmiştir. Bu iki ayetten okumaya ya da bir işe Allah'ın adıyla başladığını anlamaktayız. Buna istinaden okurum ya da başlarım sözcüklerinin bismillahirrahmanirrahim'in Türkçe çevirisinde kullanılması anlamı vermek için metne eklemeler yapılabileceğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle bu ekleme dediğimiz sözcükler zaten metnin derin yapısında bulunmaktadır. Çevirmenin yaptığı ise derin yapıda kaldığı için eksik görünen anlamın tamamlanmasıdır.

Dilbilimsel olarak eksik anlatım ya da okuyucudan tamamlanması istenen biçim, değişik şekillerde (önvarsayım, örtüklük, üstkural, sezdirimler gibi) olabilir. Bu tür eksilteli anlatımların tamamlanması alıcının bireysel yanlarıyla, mantık, bir dili bilme ve bir dilin anlatım biçimlerini doğru kullanmayla doğrudan ilintilidir.

Bir söylem, örtük (fr. implicite) olarak başka şeyleri de içerir. Eğer “çakmağımı unuttum” şeklinde bir tümce söylersem, örtük olarak “çakmağım yok” demek isterim.¹³⁵

Kutsal metinlerin derin yapıdaki anlamları dipnotlarla açıklanabilir. Bunu yaparken kaynak metnin değişmemesine gayret edilirken dipnotlarda özgürce açıklamalar yapılmaktadır. Bu da metnin sürekli kesintiye uğramasına yol açmaktadır.

¹³⁵ Günay, s. 69.

Okuyucu bundan sıkılabilmekte, okuma hızı düşebilmekte ve dipnotlara gidip gelmeler gözü yorabilmektedir. Hibrit strateji olarak da kabul edilen dipnotlarla¹³⁶ açıklamalar bazı durumlarda yararlı olmamaktadır. Bilgi içeren metinlerde dipnotlar açıklama için faydalı olabilmektedir. Ama edebî zevk almak için açıklamalar değil metnin kendisi okunurken anlam çıkarılmalıdır. Diyelim ki fıkra dipnotlarla açıklandı; o zaman gülme unsuru ortadan kalkacak, fıkra amacına ulaşamayacaktır.

Erek metne eklenen dipnotlar, okuyucuyu doğru bir okuma ve yoruma yönlendirmeye, kaynak metinle erek metnin yorumlanması arasında oluşabilecek herhangi bir çelişkiyi önleme amacına hizmet eder. Özellikle İncil, Kuran, Komünist Manifesto gibi belirli gruplar açısından “temel metin” niteliği taşıyan yapıtların çevirisi söz konusu olduğunda bu tutum geçerlilik kazanmaktadır.¹³⁷

Popoviç çeviriyi “Özgün yapıtla bazı noktalarda örtüşen, fakat aynı zamanda bazı noktalarda özgün yapıttan sapmalar gösteren metin.”¹³⁸ olarak tanımlar. Metne eklemeler yapılabileceği gibi metinden eksiltmeler de yapılabilir mi diye incelediğimiz zaman kutsal metin çevirilerinde bunun pek mümkün olmadığını görmekteyiz. Öyle ki bir sözcüğün değiştirilip yerine benzer bir sözcüğün değerlendirilmesiyle ilgili Celalettin Divlekçi şu değerlendirmeyi yapar: “Kur’an’da her ifade, alternatifine nispetle, bulunduğu yerde daha ideal ve daha güzeldir.”¹³⁹ Bu yorumdan Kur’an’daki her sözcüğün ayrı bir değere sahip olduğunu ve yerini muhafazası üzerinde önemle durulduğunu anlamaktayız.

(بِسْمِ اللّٰهِ) yerine اسم kelimesi kullanılmayıp doğrudan بالله de denebilir ve böylece birincisiyle ifade edilen saygı ve edep, ikincisiyle de hâsıl olabilirdi. Buna rağmen (بِسْمِ اللّٰهِ) tercih edilmiştir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi: (اللّٰهِ بِسْمِ اللّٰهِ)’in بالله’ye göre yemini çağrıştırma ihtimâli daha düşüktür.

¹³⁶ Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt, “Translation of Text As Translation of Culture: A Study of The Turkish Translations of John Fowles’s The French Lieutenant’s Women, Jeanette Winterson’s Oranges Are Not The Only Fruit, and Julian Barnes’s England”, (Danışman: Prof. Dr. Himmet Umunç), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Edebiyatı, Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 168.

¹³⁷ Demirkol, s. 49-50.

¹³⁸ Demirkol, s. 19.

¹³⁹ Divlekçi, s. 379.

İkincisi ise, (بسم الله) Allah'ın adıyla ifâdesi, yardım ve teberrükün Yüce Allah'ın sadece zâtıyla değil adıyla da hâsıl olacağını gösterir. ¹⁴⁰

Böylece bir kelimenin bile Kur'an metninden eksiltilmesi inananların Kur'an'ın hikmetlerinden mahrum olmasına sebep olabilmektedir.

Fuzûlî Türkçe Divanı'nın önsözünde cahil kâtiplerden, kötü şiir okuyanlardan ve kendini şair sananlardan yakınırken:

“Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahririn

Ki fesâd-i rakamı sûrumuzu şûr eyler

Gâh bir harf sukûtiyle kılar nâdiri nâr

Gâh bir nokta kusuriyle gözü kûr eyler”¹⁴¹ dizelerini söyler. Arap harfleriyle “göz”

sözcüğü ve “kör” sözcüğünün yazımı arasında sadece nokta farkı vardır. Yani bir noktanın gözden kaçırılması durumunda “göz” sözcüğü yerine “kör” sözcüğü yazılır.

Fuzûlî burada tevriye sanatını kullanarak “gözü kör etmek” eylemini de kastetmektedir. Yani bir noktanın yanlış aktarılmasının çok ciddi sorunlara yol açtığını anlatmaktadır. Kâtiplerin işinin böyle zorlu olması, çevirmenlerin işinin ne denli zor olduğunu daha iyi gözler önüne sermektedir. Çünkü biri sözü yalnız yazıya aktarıırken diğeri başka bir dile aktarmak gibi ağır bir yükün altına girmektedir.

Fatiha Suresi'nde bir eksiltme yaptığımızda durum ne olur diye baktığımız zaman:

(...) (غير المغضوب عليهم ولا الضالين) âyetinde her iki ifâde arasında (لا) zikredilmiş, (غير المغضوب عليهم و الضالين) denmemiştir.

Şâyet böyle denmiş olsaydı anlam, “gazabına uğrayanların ve sapkınlarınkine değil!” demek olurdu. Yani her iki kesimin yolunu da istemediği anlaşılabilir gibi; bu iki kesimden sadece birisinin gittiği yolun istenmediği de anlaşılabilir. Hâlbuki âyette her iki kesimin yolu da istenilmemektedir.¹⁴²

Fuzûlî'nin bir noktanın önemini dile getirmekte çok haklı olduğunu bu örnekten de rahatlıkla anlayabiliriz. Kaldı ki hâlâ Türkçedeki “de, da” bağlacını cümleden çıkardığımız zaman anlamın bozulmayacağını ileri sürenler bulunmaktadır. Oysa “de, da” bağlacının olduğu cümle diğerinden çok farklıdır. “Benim de gitmem gerekiyor.”

¹⁴⁰ Divlekçi, s. 290.

¹⁴¹ Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur, *Fuzûlî Divanı*, Ankara 1990, s. 18.

¹⁴² Divlekçi, s. 381.

derken derin yapıda benden başka birilerinin yanında benim de gitmem gerektiği manası bulunmaktadır. “Benim gitmem gerekiyor.” cümlesinde ise benden başka kimsenin gitmesinin gerekliliği bulunmamaktadır. Cümlede geçen her unsurun üstlendiği bir görev vardır. Bunların başka bir dile çevirisi sırasında da her sözcüğün, harfin hatta bir noktanın bile gözden çıkarılmaması gerekmektedir.

“(…)Walter Andrews’un Ottoman Lyric Poetry adlı kitaba yazdığı önsözde belirttiği gibi, çeviri aktarım sırasında birkaç ögenin kaybolması değil, aksine her şeyin kaybedilip sonra o kayıp olanın kendine benzeyebilecek bir imgesinin bir başka dilde ve kültürde kurulmasıdır aslında.”¹⁴³

Kaynak dil ve erek dildeki sözcük varlığı birbirine denk gelemez. Her dilin oluşturduğu dil hazinesi kendine has özelliklerle zenginleşmiştir. Söz varlığında bulunan ortak kelimeler kültür olarak birbirine yakın topluluklarda daha fazladır. Bu da ancak bir yere kadar kolaylık sağlar. Birbirine çok yakın olan Avrupa dilleri bile çeviriler sırasında çokça tartışmalar yaşamıştır. “Kaynak metin ile çeviri arasındaki özdeşlik ve ayrılık sorunu tam olarak giderilemeyeceği için, erek metinde bazı değişiklikler olması kural olarak kabul edilmelidir.”¹⁴⁴ Kaynak dildeki bazı unsurlar silinirken yerine yeni unsurlar konularak telafi yoluna gidilmelidir.

İncelediğimiz örneklerde anlaşılabilirliği sağlamak için, metne eklemeler yapıldığını ve bu eklemelerin daha çok sözcük düzeyinde olduğunu görmekteyiz. Metinden eksiltmeleri ise sözcük düzeyinde fazla görmeyip, metni kısaltmak adına metnin dizelerinde, beyitlerinde ya da bölümlerinde yapıldığını görmekteyiz. Metnin kısaltılması veya daha iyi anlaşılması için sözcük ve cümle düzeyinde yapılan ekleme ve eksiltmeler metnin bütünlüğünde kırılmalar meydana getirmektedir.

IV. 2. Söz Diziminde

Cümlelerin, cümleyi oluşturan kelimelerin, cümlenin öğelerinin, tamlamalarındaki kelimelerin, ön ve son eklerin dizimi dillerin yapılarında farklılık göstermektedir. Çeviriyle karşı dilin söz dizimine dönüşen metinde kırılmalar olmaktadır. Söz dizimi korunmak istenince metnin diğer unsurlarında kırılmalar meydana gelmektedir.

¹⁴³ Demirkol, s. 11,12.

¹⁴⁴ Demirkol, s. 18.

IV. 2. 1. Dil İçi

Hüsn ü Aşk'tan bir beyte baktığımız zaman Arapça, Farsça tamlamalardan oluşan Osmanlıca metnin de günümüz Türkçesiyle sözcük dizimi noktasında farklı olduğu görülmektedir.

Şeyh Galip	Kim vardı Arab'da bir kabîle Mustecmi'-i haslet-i cemîle
Orhan Okay	Arabistan'da güzel huyları kendisinde toplamış bir kabile vardı. ¹⁴⁵
Abdülbaki Gölpınarlı	Araplarda bütün güzel huyları kendisinde toplamış bir kabîle vardı. ¹⁴⁶
Faruk Gürbüz	Bu trajedi, Arabistan'da yaşayan ve bütün güzel huyları kendisinde toplamış fakat yaşadıkça her dakika kan kuşan bir kabilenin hayat hikâyesidir. ¹⁴⁷

“Mustecmi'-i haslet- i cemîle” tamlamasının geçtiği beyti ele aldığımızda yapılan üç farklı çeviride de bu tamlamanın günümüz Türkçesiyle karşılığı aynıdır. Güzel (cemîle) huyları (haslet) kendisinde toplamış (mustecmi) tamlaması esas metindeki tamlamanın sondan başa doğru giden sırayı izlemesiyle oluşturulmuştur. Bu örnekle söz dizimine uyulmasının anlamı bozacağını gözler önüne sermekteyiz. “Meselâ: ‘Dil zinde-i feyz-i şems-i Tebriz / Ney pâre-i hâme-i seker-riz’ veya ‘Beyan-ı aşk, dâsitân-ı aşk, ser-levha-i defter-i fütüvvet.’ şeklindeki terkiplerin Türkçenin mimarisini bozacağı gayet açıktır. İşte tedbir bu noktalarda alınmalı ve ortak tavırlar bu istikamette sergilenmelidir.”¹⁴⁸

Türk Dili için Türkçe söz diziminin güzelliğinin farkında olunmalı, çeviriler sırasında Türkçe söz dizimine uymaya gayret gösterilmelidir. Nasıl ki dili koruma çabalarında bir sözcüğün Türkçesi varken diğer dildeki karşılığı tercih edilmemeliyse bir tamlamanın da Türkçe söz dizimi varken diğer dildeki söz dizimi tercih edilme-

¹⁴⁵ Okay, Ayan, s. 47.

¹⁴⁶ Gölpınarlı, s. 119.

¹⁴⁷ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 112.

¹⁴⁸ Faruk Gürbüz, “Türk Dilini Koruma ve Geliştirmede Mutabakat Noktaları”, *Turkish Studies*, cilt 3/2, bahar 2008, s. 416.

melidir. Aşevleri yerlerini lokantalara, lokantalar yerlerini restoranlara bıraktığı gibi caddelerde dükkân isimlerinin “Cafe Paradiselara, Kanal A'lara, Radyo B'lere” bırakılmasına müsaade edilmemelidir. Diğer dillerden giren sözcükler Türkçenin söz hazinesini zenginleştirmektedir. Ancak Türkçeyi diğer dillerin yapısına benzetmeye çalışmak, dilin kendine has yapısını bozmaktır.

Edebî türler içinde şiirin söz diziminde, biçim özelliklerine ve kafiyeye uymak için değişiklikler yapıldığı görülebilmektedir. Yapılan değişiklikler alelade değil sistemli ve ölçülü bir düzenle yapılmaktadır. Cürcânî, Delâilü'l-i'câz adlı eserinde sözcük dizimi hakkında önemli tespitlerde bulunur.

O takdirde burada bahis konusu olan nazım, kendisinde kelimelerin birbiriyle olan ilişkileri dikkate alınarak dizilen bir yapı olup, bir şeyin gelişigüzel, rastgele başka bir şeye eklemelendiği türden bir dizim değildir. Aynı şekilde nazım, âlimlere göre birtakım parçalara benzer ki, her birinin, ‘dokuma’, ‘telif’, ‘nakış’ ve ‘süsleme’ gibi [buldukları kompozisyon içinde] birbiriyle olan karşılıklı ilişkileri bakımından mevcut yerlerinde bulunmalarını gerekli kılan bir sebebi vardır. Bu durum bilindiği zaman, nazımdan maksadın telaffuzda ortaya çıkan bir dizim olmadığı, daha doğrusu anlamların aklın iktizâ ettiği şekliyle bir araya geldiği ve koordine olduğu bilinir. Cümle içi unsurların birbiriyle olan ilişkisinin dikkate alındığı ve nazımın ‘dokuma’, ‘telif’, ‘kalıba koyma’, ‘süsleme’ ‘nakış’ ve ‘desenli elbise’ye benzeyen bir tarafı ve bütün bu benzerlikle kastedilenin tasarım olduğu, dahası anlamlarını bir tarafa bıraktığımız zaman birbiriyle ilişkili iki kelimenin ilişkilerinin dikkate alınmayacağına kuşku yokken, kelimelerin diziminin rastgele olduğu nasıl düşünülebilir?¹⁴⁹

Cümle oluşturma ve kelime grubu yapma gibi pek çok konuda dünya dilleri birbirinden ayrılmaktadır. Sözcüğü sözcüğüne çeviri, söz dizimine bağlı kalmayı destekleyen bir mantıkta olmasına rağmen, önemli sınırlılıkları sözcüğü sözcüğüne çeviriyi de uygulanabilen bir yöntem olmaktan alıkoymaktadır.

¹⁴⁹ Divlekçi, s. 45,46.

Söz dizimi erek dilin cümle yapısına göre şekillenmediğinde erek dil okuyucusu anlaşılabilir bir metinle karşı karşıya kalmaktadır. Söz dizimine uyulduğu zaman en büyük kırılmanın anlamda yaşandığı görülmektedir.

IV. 2. 2. Diller Arası

Sözcükte kırılmalar bahsinde ele aldığımız Fatiha Suresi'nin ilk ayetine bir de söz dizimi açısından baktığımız zaman söz diziminin anlamın üzerindeki önemli etkisiyle karşılaşmaktayız. Çeviride bu sebeple söz dizimi dikkate alınarak doğru çeviri yoluna gidilmelidir.

(الحمد لله) söz diziminden Allah'ın hay/diri olduğunu, güzel sıfatlar ve fiillere sâhip olduğunu anlıyor ve bu özellikleri ve ihsânından dolayı da kendisine *hamd* edilmesi gerektiğini öğreniyoruz. Bu yapıyla, Allah'a hamdin kesintisiz ve bir özne ya da zamanla sınırlanmayan bir keyfiyette olduğunun keza Allah'ın -farz-ı muhal- bize bir iyiliği, ihsânı olmasa bile övgüye layık olduğunun anlatılmak istendiğini kavriyoruz. (الحمد لله) demekle, bildiğiniz şekliyle ve her neviyle hamdin Allah'a mahsus olduğunu ifâde etmekte, Yüce Allah'ın zâtıyla olduğu gibi sıfat(lar)ıyla da hamde layık olduğunu idrak etmekteyiz.¹⁵⁰

Eksiltili, devrik, bileşik ve sıralı cümlelerin etkisi her dilde aynı değildir. Kurallı cümle yapısını esas alan Türkçede yüklem sona olmayışı devrik cümlelerde olmaktadır. Buna karşın İngilizcenin cümle yapısına göre yüklem zaten sona olmaz. Çok uzun cümleler ise anlam karmaşası için risk oluşturan yapıdadır ve bu cümlelerden anlam çıkarmak güçleşebilmektedir. Böylece cümlenin anlamını kavrayamayan çevirmen sözcüğü sözcüğüne çeviriyi tercih edebilmektedir. Anlamı tam anlaşılmasından yapılan çeviriler yadırgatıcı çevirilere sebebiyet verebilmektedir.

“Türkçede söz diziminin en belirgin özelliği, kelime gruplarında ve cümlede ana unsurun genelde sona bulunmasıdır. Bu özellik, Türkçeyi diğer birçok dilden, meselâ Hint-Avrupa dillerinden ve Arapçadan ayırır, Moğolca, Mançu-Tunguzca gibi bugün köken birliği tartışılan bazı dillere yaklaştırır.”¹⁵¹ Türkçenin cümle yapısı “özne + nesne + yüklem” şeklindedir. Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Tamlamalarda ise “tamlayan + tamlanan” sırasıyla kelime grubu oluşturur.

¹⁵⁰ Divlekçi, s. 838.

¹⁵¹ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 9. bs., Ankara 2005, s. 9.

İşte Türkçe için saydığımız bu özellikler diğer dillerde farklılık gösterir. İngilizce “I always drive carefully.” cümlesini söz dizimine uyararak “Ben her zaman sürmek dikkatli.” şeklinde Türkçeye çevirdiğimizde ne kadar kulak tırmalayan bir ifade hâlini aldığımızı görmekteyiz. Bunun sözcükleri Türkçe olsa da söz diziminin Türkçe olmadığını düşünmekteyiz. “Ben arabayı her zaman dikkatli kullanırım.” şeklinde Türkçenin cümle yapısına uygun hâle geldiğinde bu ifadenin Türkçe olduğuna inanmaktayız.

Çeviri sırasında söz dizimine sadık kalmayla mantıklı bir dizim oluşturma arasında çevirmen zorlanmaktadır. Shakespeare’in 18. Sone’sinden bir parçayı inceleyerek söz dizimine ne derece bağlı kalınabileceğini inceleyelim:

William Shakespeare	And every fair from fair sometime declines, By chance, or nature’s changing course untrimm’d;
Talât Sait Halman	Zamanla gelir geçer her güzelin güzelliği; Kimi mevsimle değişir, kiminin kısmeti yoktur. ¹⁵²
Saadet-Bülent Bozkurt	Her güzel, güzellikten er geç yoksun kalacak Kader ya da varlığın bozulması yüzünden, ¹⁵³
Oğuz Baykara	Zamanla her güzellik iner bir bir çirkine, Kader, kısmet dense de, doğal olan kural bu. ¹⁵⁴

Talât Sait Halman, Saadet-Bülent Bozkurt ve Oğuz Baykara’nın üç farklı çevirisiyle karşılaşmaktayız. Ancak bu üç çeviride geçen tamlamaların birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Halman’ın çevirisinde “güzelliğin güzelliği” ve “kiminin kısmeti” tamlamaları, Bozkurt’un çevirisinde “her güzel” ve “varlığın bozulması” tamlamaları, Baykara çevirisinde ise “her güzellik” ve “doğal olan kural” tamlamaları kullanılmıştır. Farklı çeviriler yapıldığı farklı kelime grupları oluşturulduğu ortadadır.

İngilizce tamlamalarda tamlayanın ve tamlananın yeri değişiklik göstermektedir. Örneğin Türkiye’nin en büyük şehri derken “Turkey’s biggest city” de denebilir, the biggest city of Turkey” de denebilir.

¹⁵² Halman, s. 39.

¹⁵³ Saadet-Bülent Bozkurt, s.

¹⁵⁴ Baykara, <http://www.ingilizedebyati.org/shakespeare/18-sone.aspx>

İki ifade arasında yalnızca vurgu farkı vardır. Önce telaffuz edilen sözcük vurguludur. O zaman söz dizimine riayet edilmeye kalkıldığında ya “Türkiye’nin en büyük şehri” ya da “en büyük şehir Türkiye’nin” gibi anlamı bozan bir ifade oluşacaktır. “The yellow and red uniform” tamlamasını sözcük dizimine göre çevirdiğimizde “sarı ve kırmızı üniforma” gibi iki ayrı üniformaymış gibi algılanabilir. Oysa bu Türkçede kullanıldığı şekliyle “sarı kırmızı üniforma”dır. “Bir metinde veya kendi içerisinde mana ve şekil bakımından bir bütün özelliğine sahip metin parçasında, hatta cümlede syntagmatique (dizibilim) sıra bakımından birbirini izleyen ve ayrı ayrı değerlere sahip olan unsurların karşılıklı uyumundan, kelime veya kelime grubunun o metindeki gerçek anlamı ortaya çıkar.”¹⁵⁵

Söz diziminde de dillerin yapısından dolayı kırılmalar yaşanmaktadır.

¹⁵⁵ Şerif Aktaş, s. 26.

IV. 3. Türde

Düz yazının çevirisinin düz yazıyla yapılması konusunda hiçbir tereddüt oluşmazken şiirin çevirisinin nasıl yapılacağı konusunda fikir ayrılıkları çıkmaktadır. Şiirde zengin semboller, ritimli sözler, şekil özellikleri, seslerin uyumu gibi unsurlar rol oynamaktadır. Şiir, düz yazıya göre daha zor bir çeviri süzgecinden geçmektedir. Kaynak dildeki şiirin aynı özelliklerle erek dile çevrilmesi mümkün değildir. Tür özelliklerini korumak isteyen çevirmen bu kez metnin anlam özelliklerini yitirecektir. Anlamı ve ahenk unsurlarını korumaya çalışan bir çevirmen söz dizimi kurallarını ihlal edecektir. Çeviriler içinde en zor olan metinler edebî metinlerin sanat yüklü çevirileridir. Edebî metinler içindeyse şiir çevirileri biçim özelliklerinin işin içine girmesiyle çevirmeni en çok zorlayan çeviriler hâlini almaktadır.

Yaşar Nabi'ye göre şiir çevirilerinde kelime kelime, hatta harf harf, hece hece aslına uygunluk aranmaz. Zaten bu imkânsız bir şeydir. Tıpatıp aynılık imkânsızdır. Bir şiiri, bir başka dile aynen aktarmak bir mucize işidir. Çünkü bir şiir yazıldığı dilin hususî imkânlarından yararlanır. Ancak bunun böyle olduğunun bilinmesine rağmen “türlü milletlere ve dillere mensup şairler” insanlığın müşterek malı olan şiire yeni yeni söyleyişler getirirler. Gerçi bu söyleyişlerin tam tadına varmak için bir şiiri yazılı olduğu dilde okumak gerekir ama o dili bilen şairler tarafından yapılan manzum çeviriler de onun hakkında az çok bir fikir verebilir. Yaşar Nabi bu yazısında iki fikrin altını çizmiştir. İlki, son zamanlarda şiir çevirilerinin kuvvetli bir cereyan halini aldığıdır. Diğer de şiir çevirilerinin Türk şiirine yeni imkânlar getirmesidir. O bu yolda yürünmesini ve ufak tefek kusurların da hoş görülmesini istemektedir.¹⁵⁶

Şiir, sırmalı iplikle beyaz kumaşa ilmik ilmik desenler işlemek gibi narince yazılır. Ne beyaza bir leke gelmeli ne de deseni gözden çıkarmalıdır. Biçim özelliklerini korurken iletilmek istenen mesajlar da bir genç kızın ince ellerinden çıkmış gibi titizlikle her noktaya işlenmelidir. Anadilde yazılan şiir bile son derece emek isterken çıkış noktası bir başka dil olan ve birçok noktada çevirmenden sadakat bekleyen şiirlerin çevirisi çevirmenin yürüdüğü engelli bir yoldur.

¹⁵⁶ Özcan, s. 25.

Çeviri olgusunun tanımının metin türlerinden yola çıkılarak yapıldığını göz önünde bulundursak, çeviri yaparken karşılaşılan sorunları incelerken de metinlerin türlerine ayrılması gerekmektedir. Bu anlamda metinleri hem yapısal, hem anlamsal hem de kültürel bağlamda çeşitli dallara ayırabiliriz. Özellikle şiir çevirisinin salt dilsel anlam aktarımı olmadığı ve çeşitli sanatsal özellikler ve şiirin üretildiği dilin bazı dilsel özellikleri sayesinde, şiire ulaşıldığı görüşü, bu tür edebi metinlerin çalakalem çevrilemeyeceğinin belki de en önemli göstergesidir. Şiir çevirisi bağlamında çevirinin tanımını yapılmaya çalışıldığında, belki de şiir olma özelliği çevrilemezliği ile doğru orantılı bir biçimde ilerleyen bu sanat dalı, çevirmenlerin en önemli sorunlarından birisi olarak bu gün bile önemini korumaktadır.¹⁵⁷

Şiir çevirisi dil bilmenin yanında anlam derinliğini kavramayı, söz sanatlarını yansıtmayı ve her şeyden önce şair olmayı gerektirmektedir. Sadece çevirmen olmak şiir çevirisi için yeterli değildir. Şiirin edebî oluşunun yanında biçim özellikleri ve ahenkli oluşu da çevirmenin işini zorlaştırmaktadır. Şiirin çevirisini yapmak değil çevrilen şiirden şiir tadı alabilmek önemlidir. “Aslının aynıdır türünden bir çevirinin, çevirinin doğası gereği mümkün olmadığını ileri süren Ataoğulları Behramoğlu dillerin farklı yapı özelliklerine sahip olduğunu bu durumun da özellikle şiirin aslıyla çevirisi arasında farklılık oluşturacağı düşüncesinden yola çıkar. Şiir çevirisini ‘büyüleyici, yaratıcı bir çalışma’ olarak tanımlayan Behramoğlu’na göre şiir çevirisi olanaklıdır. Ancak aynı zamanda ‘tıpkı şiir yazmak gibi çetin ve çetrefil bir iş’tir.¹⁵⁸ Şiir çevirisinin zor olması bizleri çeviri ilkelerinde esnekliğe götürmektedir.

Şiir türünün şekil özellikleriyle birlikte anlamı da tam sağlama işi mümkün olmamaktadır. Yazılan yeni şiir, kaynak metnin biçim özelliklerini taşımayıp başka biçim özelliklerine sahip bir şiir olarak yazılabilir. Kaynak metnin biçim özelliklerini korumaya çalışan çevirmen ise anlamda kaymalara gidebilir. Şiir çevirisini yapan çevirmen hem iki dili de avcunun içi gibi bilecek kadar dillere hâkim olmalı hem de

¹⁵⁷ Murat Ersin Yıllık, “Çevirmen Odaklı Çeviri Modeli”, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Dilara Demirbulak), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Dil Öğretimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 14.

¹⁵⁸ Nigar Coymak, “Modernlik ve Çeviri Şiir Çevirileri Bağlamında Can Yücel’in Çeviri Anlayışı ve Modernlikle İlişkisi”, (Danışman: Prof. Dr. Ali Turgay Kurultay), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 97.

şiiir yazma kabiliyetine sahip bir şair olmalıdır. Şiirin çevirisi tıpkı o şiiire nazire yazar gibi ama naziresini başka dilde yazar gibi yapılmalıdır. Nazire yazmak ise şairlerin işidir.

IV. 3. 1. Dil İçi

Dil içi metinlerin çevirisinde türdeki kırılmaları tespit etmek için öncelikle Su Kasidesi'nin çevirilerini inceleyeceğiz.

Kasîde der-Na't-ı Hazret-i Nebevî

1- Saçma ey göz eşkten gönlümdeki odlara su

Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su

2- Âb gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem

Yâ muhît olmuş gözümnden günbed-i devvâre su

3- Zevk-i tîğünden aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk

Kim mürûr ile bırağur rahneler dîvâre su

4- Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânın sözün

İhtiyât ile içer her kimde olsa yâre su

5- Suyu virsün bâğban gülzârı zahmet çekmesün

Bir gül açılmaz yüzün tek verse min gülzâre su

6- Ohşadabilmez gubarını muharrir hattuna

Hâme tek bahmakdan ince gözlerine kara su

7-Ârızun yâdiyle nemnâk olsa müjgânım n'ola

Zâyi' olmaz gül temannâsiyle vermek hâre su

8- Gam günü etme dil-i bîmârdan tîğün dirîg

Hayrdur virmek karangu gicede bîmâre su

9- İste peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin et

Susuzam bir kez bu sahrâda menümçün are su

10- Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi

Nitekim meste mey içmek hoş gelûr hûşyâre su¹⁵⁹

Fuzûlî

¹⁵⁹ İpekten, s. 74-85.

Hız. Peygamberi övmek için yazılan Su Kasidesi, kaside biçim özellikleri kullanılarak oluşturulmuş bir şiidir. Hasibe Mazıoğlu, Metin Akar ve Halük İpekten çevirilerinde şiir türünün ne kadar korunduğunu inceleyeceğiz.

Hasibe Mazıoğlu çevirisi:

Hız. PEYGAMBER'İN ÖVGÜSÜNDE KASİDE

1-Ey göz! Gönlümdeki ateşlere gözyaşından su saçma ki, çünkü böyle tutuşan ateşleri su söndürmez.

2-Bilmiyorum şu dönen gök kubbe(gökyüzü) mi su rengindedir, yoksa gözyaşlarım mı gökyüzünü kaplamıştır?

3-Kılıç gibi keskin bakışlarının zevkinden gönlüm parça parça olursa buna şaşılmaz. Çünkü su aka aka zamanla duvarda yarıklar açar.

4-Yaralı gönül senin ok gibi kirpiklerinin temreninin sözünü korkarak söyler. Nitekim yarası olan kimse suyu ihtiyatla içer.

5-Bahçıvan (boş yere) zahmet çekmesin, gül bahçesini sele versin. O bin gül bahçesine su verse senin yüzün gibi bir gül açılmaz.

6-Kalemin bakmaktan gözlerine kara su inse, yine de gubarî yazısını (çok ince yazılan bir yazı çeşidi) senin yüzündeki tahrirli ayva tüyelerine benzetemez.

7-Senin yüzünü anarak kirpiklerim gözyaşından ıslansa ne olur? Gül elde etmek için dikene su vermek boşa gitmez.

8-Gam günü hasta gönülden kılıç gibi keskin bakışlarını esirgeme. Karanlık gecede hastaya su vermek hayırlı bir iştir, sevaptır.

9-Gönül, sevgilinin ayrılığında onun kirpiklerinin oklarını iste, arzunu onlarla yatıştır. Susuzum, bu sahrada bir kez de benim için su ara.

10-Ben senin dudağını özlüyorum, sofular ise, kevser (cennetteki bir su) istiyorlar. Nitekim sarhoşa şarap içmek, ayık kimseye de su içmek hoş gelir.¹⁶⁰

Mazıoğlu, çevirisinde beyit numaraları verdiği için ilk bakışta çevirinin şiir olduğu düşünülebilir. Ancak kafiye ve redifler kullanılmayıp düz yazı olarak çeviri yapmıştır.

¹⁶⁰ Hasibe Mazıoğlu, s. 45,47.

Metin Akar çevirisi:

KASİDENİN ŞERHİ

1-Ey göz! Gönlümdeki (=içimdeki) ateşlere göz yaşı(m)dan su saçma ki, bu kadar (çok) tutuşan ateşlere su fayda etmez.

2-(Şu) dönen (gök) kubbenin rengi su rengi (mi)dir; yoksa gözümden (akan) su(lar, gözyaşları) mı (şu) dönen (gök) kubbeyi kaplamıştır, bilemem, (bilemiyorum).

3-(Senin) kılıç(a benzeyen keskin bakışların)ın zevkinden (benim) gönlüm parça parça olsa (buna) şaşılmaz. (Nitekim akar)su (da) gelip geçerken (=akarken aka aka, zamanla) duvar(d)a (=yarılarda) yarıklar bırakırsa, (senin) kılıç(a benzeyen keskin bakışlarının) zevkinden (de benim) gönlüm parça parça olur; buna da şaşılmaz.

4-Yarası olanın suyu ihtiyatla içmesi gibi, (benim) yaralı gönlüm (de senin ok) temrenin(e benzeyen kirpiklerinin) sözünü korka korka söyler.

5-Bahçıvan gül bahçesini sele versin (=su ile mahvetsin), (boşuna) yorulmasın; (çünkü) bin gül bahçesine su verse (de senin) yüzün gibi bir gül açılmaz.

6-Hattatın (beyaz kâğıda) bakmaktan, kalem gibi, gözlerine kara su inse (=kör olsa, kör oluncaya kadar uğraşa yine de) gubârî (yazı)sını, (senin) yüzündeki tüylere benzetemez.

7-(Senin) yanağının anılması (sebebi)yle kirpiklerim ıslansa ne olur (=buna şaşılır mı)? (Zira) gül elde etmek dileği ile dikene verilen su boşa gitmez.

8-Gamlı gün(üm)de hasta gönlümden kılıç (gibi keskin olan bakış)ını esirgeme; (zira) karanlık gecede hastaya su vermek hayır(lı bir iş)dir.

9-Gönül! (Onun ok) temreni(ne benzeyen kirpikleri)ni iste (ve onun) ayrılığında (=yokluğunda duyduğum) hararetimi (=arzumu, özlemimi) yatıştır, söndür; susuzum, bu çölde bir defa (da) benim için su ara.

10-Nasıl sarhoşa şarap içmek, akli başında (=ayık) olana da su içmek hoş geliyorsa, ben (senin) dudağımı özlüyorum, sofular da kevser istiyor(lar).¹⁶¹

¹⁶¹ Akar, s. 23-37.

Akar, çevirisinde Mazıoğlu'nda olduğu gibi beyit numaralarıyla bir düzen oluşturmuştur ancak beyit düzeniyle bir çeviri yapmamıştır. Akar'ın çevirisi de kafiye düzeninden yoksundur. Şiir görünümünde olsa da beyitlerin çevirileri düz yazı şeklindedir.

Halûk İpekten çevirisi:

Kasîde der-Na't-ı Hazret-i Nebevî

1-Ey gözüm gönlümdeki ateşlere gözyaşından su saçma. Çünkü bu kadar haretle tutuşan ateşlere su fayda etmez.

2-Şu dönen kubbenin rengi su rengi midir? Yoksa gözümde akan yaşlar mı bu dönen kubbeyi kaplamıştır, bilemiyorum.

3-Senin kılıca benzeyen keskin bakışlarının zevkinden gönlüm parça parça olsa buna şaşılır mı? Su da akarken duvarlarda yarıklar bırakır.

4-Yaralı gönül senin ok temrenine benzeyen kirpiklerinin ismini korkarak söyler. Nitekim hasta, yaralı olan da suyu korkarak, sakınarak içer.

5-Bahçıvan boşuna yorulmasın; gül bahçesini sele versin, mahvetsin. Çünkü bin gül bahçesini sulasa senin yüzün gibi bir gül açılmaz.

6-Hattatın bakmaktan kalem gibi gözlerine karasu inse, kör olsa, yine de gubâr yazısını senin yüzündeki tüylere benzetemez.

7-Yanağını andığımda kirpiklerim ıslansa, ağlasam şaşılır mı? Çünkü gül elde etmek dileğiyle dikene su verilirse boşa gitmez.

8-Gamlı, acılı günümde hasta gönlümden kılıç gibi keskin bakışlarını esirgeme. Karanlık gecede hastaya su vermek hayırlı bir iştir, sevaptır.

9-Gönül! Sevgilinin ok temrenine benzeyen kirpiklerini iste, onun yokluğunda arzumu, hasretimi söndür. Susuzum, bu aşk çölünde bir kez de benim için su ara.

10-Ben sevgilinin dudağına susamışım, sofular ise kevser isterler. Tıpkı sarhoşa içki içmek, ayık olana da su içmek hoş geleceği gibi.¹⁶²

¹⁶² İpekten, s. 74-85.

Diğer çevirmenlerde olduğu gibi İpekten de çevirisinde beyit numaralarını belirtmiştir. Dizeleri alt alta yazmamakla birlikte, her dizeye karşılık gelecek bir cümle yazmıştır. Kafiye düzeni olmayan çevirinin şiir türündeki gibi ahenk unsurları barındırmadığını görmekteyiz.

Yapılan çevirilerin hepsinde şiir gibi bir görüntü verilmek istendiği, beyitleri belirtmek için beyit numaraları kullandıkları ancak kaside nazım biçiminin çeviriye aktarılmasındaki zorluk sebebiyle çevirilerin düz yazı gibi yapıldığı tespit edilmiştir.

Çalışmamızın bu kısmında, Şeyh Galip'in Mesnevisi'nin çevirilerinde şiir türüne ne kadar bağlı kalındığını inceleyeceğiz.

Âgaaz-ı dâstân-ı Benî Muhabbet

1. Dil-zinde-i feyz-i Şems-i Tebrîz

Ney-pâre-i hâme-i şeker-rîz

2. Bu resme koyup beyân-ı aşkı

Söyler bana dâstân-ı aşkı

3. Kim vardı Arab'da bir kabile

Mustecmi'-i haslet-i cemîle

4. Ser-levha-i defter-i fütüvvet

Ser-hayl-i Arab Benî Mahabbet

5. Amma ne kabîle kible-i derd

Bilcümle siyâh-baht u rû-zerd

6. Giydikleri âftâb-ı temmuz

İçtikleri şu-le-i cihân-sûz

7. Vadîleri rîk ü şîşe-i gam

Kumlar sağışınca hüzn ü matem

8. Hargehleri dûd-ı âh-ı hırmân

Sohbetleri ney gibi hep efgân

9. Her birisi bir nigâra urgun

Şemşîr gibi dehânı pür-hûn

10. Erzâkları belâ-yı nâgâh

Âteş yağar üstlerine her gâh

11. Ekdikleri dâne-i şîrâre
Biçdikleri kalb-i pâre pâre
12. Anlar ki kelâma cân verirler
Mecnûn o kabîledendi derler
13. Her kim ki belâya mürtekindir
Elbet ol ocağa müntesibdir
14. Satdıkları hep metâ' - cândır
Aldıkları sûziş-i nihandır.¹⁶³

Şeyh Galip

Mesnevi nazım biçiminin özelliklerini taşıyan Hüsni ü Aşk, şiir türünde yazılmıştır. Orhan Okay, Abdülbaki Gölpınarlı ve Faruk Gürbüz tarafından yapılan çevirilerde türe ne kadar bağlı kalındığını inceleyeceğiz.

Orhan Okay'ın Hüsni ü Aşk çevirisi:

MUHABBET OĞULLARI DESTANININ BAŞLANGICI

²⁴⁰Şemsi Tebrizî'nin feyziyle gönlü hayat bulan, şeker döken ney parçası kalemim. ²⁴¹Aşkın sözlerini bu şekle koyup bana aşk destanını söylüyor. ²⁴²Arabistan'da güzel huyları kendisinde toplamış bir kabile vardı: ²⁴³Kahramanlık defterinin başlığı, Arap kavminin önde geleni Muhabbet oğulları. ²⁴⁴Fakat ne kabile, dert kiblesi. Hepsi kara bahtlı ve sarı yüzlü. ²⁴⁵Giydikleri temmuz Güneşi, içtikleri dünyayı yakan ateşi. ²⁴⁶Vadileri gamdan, kum ve camlarla ve kumların sayısı kadar hüznün ve matemle doluydu. ²⁴⁷Çadırları yokluk âhının dumanıydı. Sohbetleri ney gibi iniltiydi. ²⁴⁸Her biri bir güzele âşıktı. Ağızları kılıç gibi kanlıydı. ²⁴⁹Yiyecekleri ansızın inen belalardı. Üzerlerine her an ateş yağardı. ²⁵⁰Kıvılcım tohumu ekip, paramparça kalp biçerlerdi. ²⁵¹Söze can veren şâirler Mecnun'un o kabileden olduğunu söylerler. ²⁵²Belaya uğrayan kim varsa mutlaka bu ocağa mensuptur. ²⁵³Muhabbetoğulları'nın sattıkları can malıydı. Aldıkları ise gizli bir yanıştı.¹⁶⁴

¹⁶³ Okay, Ayan, s. 47, 48.

¹⁶⁴ Okay, Ayan, s. 47, 48.

Okay, çevirisinde beyit düzeni kullanmamış, çevirisini hikâye türüne uygun olarak düz yazı şeklinde çevirmiştir. Çevrilen yerin anlaşılabilirliğini sağlamak için cümlelerin başında beyit numarası kullanmıştır.

Abdülbaki Gölpınarlı'nın Hüsn ü Aşk çevirisi:

Sevgioğulları hikâyesinin başlangıcı.

1. Tebrizli Şemsin feyziyle gönlü diri olan, şekerler döken kamış parçası kalem,
2. Aşkı anlatmayı bu tarza döküp aşk destanını bana söyler.
3. Araplarda bütün güzel huyları kendisinde toplamış bir kabîle vardı.
4. Yiğitlik, erlik defterinin serlevhası, Arapların başı ve yücesi Sevgioğullarıydı.
5. Ama ne kabîleydi? Derd kıblesiydi; hepsinin bahtı karaydı, yüzü sapsarı.
6. Giydikleri temmuz ayının güneşiydi; içtikleri âlemi yakan yalımdı.
7. Ovaları kumluk, gam şişesinin kırıklarıyla dolu; kumlar sayısınca hüznün ve matem var
8. Çadırları mahrûmiyet âhının dumanıydı; konuşmaları ney gibi feryattı.
9. Ektikleri kıvılcım taneleri, biçtikleri paramparça kalpti.¹⁶⁵

Beyit düzeni görüntüsüyle karşımıza çıkan Gölpınarlı çevirisinde hece sayısı denk gelmese de bazı dizelerin sonunda bulunan ses benzerlikleri metnin orijinaline benzetmeye çalışıldığının bir göstergesidir. Şiir türüne benzetilmeye gayret edildiğini ancak mesnevi nazım biçiminin çevrilmesindeki zorluk sebebiyle bunun pek mümkün olmadığını görmekteyiz.

Faruk Gürbüz'ün Hüsn ü Aşk çevirisi:

“Sevgi Oğulları.”

“Tebrizli Şems'in feyziyle gönül canlanmış ve çok trajik bir hayata mecbur olmuş bir topluluğun hikâyesinin verdiği acıyla, şeker saçan kalemim bile ney parçası hâlini almış, bir ney gibi ağlayıp inlemektedir. Asıl vatani kamışlık olan ve şeker saçan kamış kalem ne tuhaftır ki bu acıyla ellerde inleyip ağlayan bir ney parçası hâline gelmiştir. İçi artık acı ve keder dolmuştur.

¹⁶⁵ Gölpınarlı, s. 119.

Bu yüzden bu kalem de artık aşkın bu trajik hikâyesini, bu acı tasvir içinde, kederlere boyayarak anlatmaya gayret edecek. Aşkın destanını bu acı üslûpla söyleyecek”

“Bu trajedi, Arabistan’da yaşayan ve bütün güzel huyları kendisinde toplamış fakat yaşadıkça her dakika kan kusan bir kabilenin hayat hikâyesidir. Öyle bir kabile ki kahramanlık defterinin başında isimleri yazılıydı ve Arap kavimlerinin en önde gelen bir kabilesi idi. Böyle bir kabileydi; ama dertlerin yöneldiği bir kible gibiydiler. Bütün inananların günde beş vakit kibleye yönelmeleri gibi, âlemdeki bütün dert ve kederler de daima bu kabileye yönelirdi. Hepsî kara talihli, bahtları kara, elemelerden ve kederlerden ötürü de yüzleri sararmış solmuştu. Yüzlerinde bir sonbahar sarısı, bir ölüm sarılığı vardı.”

“Susuz ve çıplaktılar. Giyindikleri temmuzun o yakan Güneş’i, içtikleri dünyayı yakan ateşti. Vadileri böceğe, çiçeğe ve ağaca hayat vadeden ırmaqlarla dolup taşmıyordu. Gam ve kederden oluşan kum ve camlarla güzele sevdalı kumların sayısınca hüznün ve matemlerle dolup taşıyordu. Nehirlerin mecrası elem doluydu. Sığınacakları bir melceleri de yoktu bu kabilenin. Sığındıkları çadırları, yoksulluk ve mahrumiyetin verdiği acıyla çekilen bir âhın soğuk bir mevsimde çıkardığı dumana benzerdi.”

“Şen şakrak sofraları ve sohbet meclisleri yoktu. Yarenlikleri hep ney gibi figandı. Her ağızdan acı ve acıtan yanık bir inilti çıkardı. Her biri ağızları kılıç gibi kanlı bir güzele sevdalıydı ve ümitsizdiler. Açtılar, rızkları ise ansızın gelen belalardan ibaretti. Gök yağmurunu kesmişti onlardan ve üzerlerine her an ateş yağardı. Tarlalarına kıvılcım tohumları ekerlerdi ve paramparça olmuş kalp ve hüsrân biçerlerdi. Hasatları hayal kırıklığıydı. Söze can veren şairler Mecnunun bu kabileden olduğunu söylerler. Belaya uğrayan her kim varsa mutlaka bu ocağa mensuptur. Bu kabilenin alışverişleri de oldukça tuhaftı. Onlar can parçası, can metayı, can malı satarlardı ve karşılığında aldıkları ise içten içe, gizli bir yanış ve hasretti.”¹⁶⁶

¹⁶⁶ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 112, 113.

Gürbüz'ün düz yazı şeklinde yaptığı çeviride birkaç beyit bir araya getirilerek tırnak işareti içinde yazılmıştır.

Dil içinde yapılan çevirileri incelediğimiz zaman kullanılan nazım biçimlerinin çevrilmesindeki zorluk sebebiyle türün de çeviriye yansıtılmadığını ve çevirmenlerin genellikle beyit numarası vermek konusunda ortak bir yol izledikleri tespit edilmiştir.

IV. 3. 2. Diller Arası

Kur'an'ın ahenkli söylenişi Kur'an'ın düz yazı mı şiir mi olduğu konusunda tartışmalar yaratırken biz bu tür tartışmalarına girmek yerine Kur'an çevirilerinde ahenk unsurlarının ne derece yakalandığına bakacağız.

Cemil Meriç de meslektaşı Tâhâ Huseyn ile aynı görüştedir ve düşüncelerini daha şiirsel bir anlatımla şöyle dile getirir: “Nazım, imkânlarını araştıran düşünce: hatalarını bağışlatmak için musikinin yardımına muhtaç; musikinin yani veznin, kafiyenin. Nazım: ifadenin çocukluğu: sevimli ve serkeş. Nesir bütün nazımları kucaklayan bir orkestra: girift ve kâmil. Kur'an mensurdur: Yedi Askı şairlerini secdeye kapandıran bir nesir.” Hayal ve duygu dili kabul edilen nazımın aksine, nesir daha ziyâde aklın kontrolündedir. Şiirin nesirden en belirgin farkı, okunduğunda anlamla birlikte bir âhenk, bir ritim duyurmasıdır. Biçim olarak da şiir nesirden ilk bakışta ayrılır. Nesirde ağır basan unsur bilgilendirme iken şiirde ağır basan tesirdir.¹⁶⁷

Bismillahirrahmanirrahim	...im
Elhamdü lillâhi rabbil'âlemin.	...in
Errahmânirrahim.	...im
Mâliki yevmiddin.	...in
İyyâke na'budü ve iyyâke neste'în,	...in
İhdinessırâtel müstakîm.	...im
Sırâtellezine en'amte aleyhim	...im
ğayrilmağdûbi aleyhim	...im
ve leddâllîn.	...in

¹⁶⁷ Divlekçi, s. 75.

Fatiha Suresi'nde bazı sözcüklerin sonlarındaki “-im” ve “-in” sesleri bu surenin ahenkli okunmasını, bu sayede kulağa hoş gelmesini ve akılda kolay kalmasını sağlamaktadır. Aşağıda Fatiha Suresi'nin altı farklı çevirisini türe sadakat gösterilmiş mi diye inceleyeceğiz.

Muhammed Bin Hamza'nın Fatiha Suresi çevirisi:

Tanrı adı-y-la ya'ni başların ya okırın; gey rahmat kılıcı.

Ögmek Tanrı'nundur;

âlemler issi-yâ bisleyicisi-, Gey Rahmat kılıcı, rahmat kılıcı.

Yanut günü issi ya'ni kıyamet gününde hükm eylemge mâlik olan.

Sana taparız; dakı senden arka virmek isterüz.

Yol göster bize, toğru yol.

Yolu anların kim eylük eyledün anların üzerine, kakınılmışlar degüller ya'ni cuhud degüller;

dakı azmışlar degüller ya'ni Nasranî degüller.¹⁶⁸

Muhammed Bin Hamza'nın çevirisinde Fatiha Suresi'ndeki gibi benzer seslerden faydalanarak ahenk oluşturulmamıştır.

Faruk Gürbüz'ün Fatiha Suresi çevirisi:

Allah'ın adıyla başlarım ve okurum.

Övgü Allah'ındır.

O âlemlerin sahibi veya besleyicisi, kemale erdiricisi.

Ey rahmet kılan ve rahmet veren.

Yapılan her şeyin verildiği günün sahibi.

Kıyamet gününde her şeye egemen ve sahip olan.

Sana ibadet ederiz ve senden destek almak isteriz.

Bize doğru yolu göster.

İyilik yaptığın kimselerin yoluna ilet.

Onlar yerilmemişleridir.

İnatçı inkârcı değillerdir.

Azgın da değillerdir.

Yani Hıristiyan da değillerdir.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 102,103.

Faruk Gürbüz'ün çevirisinde de Muhammed Bin Hamza'nın çevirisine paralel olarak seslerin ahengine dayalı bir çeviri yapılmamıştır.

Yaşar Nuri Öztürk'ün Fatiha Suresi çevirisi:

- 1.Rahman ve Rahim Allah ın adıyla... ...a
- 2.Hamd, alemlerin Rabbi Allah'adır. ...dır
- 3.Rahman'dır, Rahim'dir O. ...dir O
- 4.Din gününün Maliki, sultanıdır O... ...dır O
- 5.Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. ...iz
- 6.Dosdoğru giden yola ilet bizi... ...zi
- 7.Kendilerine nimet verdiklerinin, üzerlerine gazap dökülmemişlerin, karanlık ve şaşkınlığa saplanmamışların yoluna...¹⁷⁰ ...a

Yaşar Nuri Öztürk'ün çevirisinde bariz bir ses ahengi bulunmamaktadır. Belli belirsiz bir şekilde rastlayan ses benzerlikleri bulunmaktadır.

Mehmet Akif Ersoy'un Fatiha Suresi çevirisi:

- Bismillahirrahmanirrahim. ...im
Hamd ancak Allah'ın; ...in
o Rabbü'l-Alemin, ...in
o hem Rahman hem Rahim, ...im
o kıyamet gününün sahibi Allah'ındır. ...ındır
İlahi! Kulluğu Sana ederiz, ...eriz
yardımı Senden isteriz. ...eriz
Bizleri doğru yolun, ...un
o nimetine kavuşanların tuttuğu yolun yolcusu et. ...et
Gazabına uğrayanların, ...in
yanlış gidenlerin saptığı yolun yolcusu etme. ...me
Amin¹⁷¹ ...in

Mehmet Akif Ersoy'un, çevirisindeki ahenkli söyleyişi kaynak dildeki ahenge benzetme ve kaynak metindeki gibi “-im” ve “-in” seslerinden faydalanması sebebiyle esas metnin türüne bağlılık gösterme gayreti içinde olduğu söylenebilir.

¹⁶⁹ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 105.

¹⁷⁰ Öztürk, s. 16.

¹⁷¹ Ersoy, s. 0.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın Fatiha Suresi çevirisi:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla ...la
Hamd (yalnızca) o âlemlerin Rabbi, ...
O Rahman- Rahîm, ...im
O din gününün (hesap gününün) mâliki Allah'ın (hakkıdır). ...ın
Sade Sana ederiz kulluğu/ibadeti ve sade Senden dileriz yardımı/ ihsanı yâ
Rab!
Hidayet eyle bizi doğru yola; ...la
O kendilerine nimet verdiğin mesûtların yoluna; ne o gazap olunanların ne de
sapkınların.¹⁷² ...ın

Mehmet Akif'in çağdaşı Elmalılı Hamdi Yazır'ın çevirisinde de Mehmet Akif'te olduğu gibi ses uyumlarına sadakat gayreti dikkat çekmektedir. Elmalılı'nın da Fatiha Suresi'ndeki gibi "-im" ve "-in" seslerinin ahengine dikkat ettiğini görmekteyiz. Bu ahengi oluştururken asıldaki kelimelerin de aynen aktarılarak kullanıldığı görülmektedir.

Süleyman Ateş'in Fatiha Suresi çevirisi:

Rahmân ve Rahîm Allâh'ın adıyla:
Âlemlerin Rabbi (sahibi, yetiştiricisi) Allah'a hamdolsun.
(O) Rahmân'dır, Rahîm'dir.
(Ya Rabbi), Ancak sana kulluk ederiz, ancak senden yardım isteriz!
Din (ödül ve cezâ) gününün sâhibidir.
Bizi doğru yola ilet:
Ni'met verdiğin kimselerin yoluna;- Kendilerine gazabedilmiş olanların ve
sapıkların yoluna değil!¹⁷³

Süleyman Ateş'in Fatiha Suresi çevirisinde seslerin ahengine dayalı bir uyum tespit edilememektedir.

Faruk Gürbüz Kur'an tercümelerindeki anlam yitimlerinin yanı sıra türe ait özelliklerin yitiminin de kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır.

¹⁷² Yazır, s. 0.

¹⁷³ Ateş, s. 10.

“(....) Kur’an hakkıyla tercüme edilemez. Her tercüme ona bir yaklaşımdır sadece Her tercümede, hatta deha kabul ettiğimiz kimselerin tercüme ve tefsirlerinde bile her şeyden evvel çok yönlü anlam yitimleri, ses, ahenk, ritm, ifade kuvvetlerine dair kayıplar mevcuttur.”¹⁷⁴

Türde kırılmalar bahsinde düz yazının çevirisinin düz yazıyla yapıldığı ancak şiire ait unsurları çeviride yansıtmak zor olduğundan şiir çevirisinde kırılmalar olduğu tespit edilmiştir.

¹⁷⁴ Gürbüz, *Terc. Probl.ve Mealler.*

IV. 4. Biçimde

Çevirilerde çevirmenleri zorlayan konulardan biri de biçim özelliklerine uyulmasıdır. Şiirin çevirisi düz yazıyla olur diyenler biçim özelliği gibi bir sorumluluğu da üzerlerinden atarken şiirin çevirisini şiir olarak yapmayı savunan çevirmenlerin işi biçim özelliklerinin de çeviri işine karışmasıyla iyice zorlaşmaktadır. Mine Yazıcı'ya göre, "(...) Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapılırken, erek metnin gerektirdiği sözdizimsel sıralama göz önüne alınmadan ve kelimelerin kaynak metnin sözdizimsel sıralaması değiştirilmeden sadece biçimbirimlerden yola çıkarak aktarılmaktadır. Böyle bir durumda da çevirmen sözcüklerin uzunluğu ve kısalığına bakarak kaynak metnin biçimsel bir kopyasını çıkarmaya çalışır."¹⁷⁵ Örneğin Türkçede "Çaresizseniz çare sizsiniz." cümlesini başka bir dile çevirmeye kalktığımızda anlamı verilse de biçim özelliklerine uyulamamaktadır. Bunun sonucunda biçimde kırılmalar olmaktadır. Düz yazılarda bile anlam karmaşasının önüne geçmek için uzun cümleler bölünerek birkaç cümle halinde verilebilmektedir. Bu da anlama sadık kalmak adına şekilden vazgeçmektir. "İşleve uygunluk ve sadakat çerçevesinde çevirmenin görevi, çevirinin amacına bağlıdır. 'Korunması gereken' ve 'değiştirilmesi gereken' kaynak metin öğelerine göre çevirinin 'sadakati' ya da 'özgürlüğü' değişebilir. Bu durumda metin çözümlemesi yaparken, metnin amacının gerçekleşmesinde hangi öğelerin korunması gerektiği, hangilerinin ne ölçüde değişebilir olduğunun belirlenmesi gerekir."¹⁷⁶ Şiirin çevirisini şiir olarak yapmak bile hayli zorken bir de biçim özelliklerine sadık kalma konusu çevirmenleri ihanete sürüklemektedir. Kaynak metnin konu ve anlamına sadık kalmayla kaynak metnin tür ve biçimine sadakat arasında bocalayan çevirmen birini feda etme yoluna gidecektir.

İncelemek üzere ele aldığımız metinlerde sone, kaside ve mesnevi nazım biçimleri uygulanmıştır. Biz de biçimde kırılmalar başlığı altında bu nazım biçimlerine çeviriler sırasında ne kadar bağlı kalındığını inceleyeceğiz.

¹⁷⁵ Yavuz Aydın, "Ermeniceden Türkçeye Yapılan Çevirilerde Karşılaşılan Çeviri Sorunları", (Danışman: Doç. Dr. Birsan Karaca), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s. 22.

¹⁷⁶ Filiz Aksöz, "Almanca Teknik Metinlerin Türkçeye Çevirisinde Ortaya Çıkan Çeviri Güçlükleri ile Teknik Çevirinin Çeviri Eğitimindeki Yeri ve Önemi", (Danışman: Vural Ülkü), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2005.

IV. 4. 1. Dil İçi

Su Kasidesi, Peygamber Efendimizi öven divan edebiyatı şaheserlerinden bir naattır. Nazım birimi beyit olan kasideler doksan dokuz beyte kadar çıkabilmektedir. Su Kasidesi ise otuz iki beyitten meydana gelmiştir. Biz incelememizde ilk on beytinin biçim özellikleri açısından ele alacağız.

Kasîde der-Na't-ı Hazret-i Nebevî

1- Saçma ey göz eşkten gönlümdeki odlara su	a
Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su	a
2- Âb gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem	b
Yâ muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su	a
3- Zevk-i tîğünden aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk	c
Kim mürûr ile birağur rahneler dîvâre su	a
4- Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânın sözün	d
İhtiyât ile içer her kimde olsa yâre su	a
5- Suya virsün bâğban gülzârı zahmet çekmesün	e
Bir gül açılmaz yüzün tek verse min gülzâre su	a
6- Ohşadabilmez gubarını muharrir hattuna	f
Hâme tek bahmakdan ince gözlerine kara su	a
7-Ârızun yâdiyle nemnâk olsa müjgânım n'ola	g
Zâyi' olmaz gül temannâsiyle vermek hâre su	a
8- Gam günü etme dil-i bîmârdan tîğün dirîg	h
Hayrdur virmek karangu gicede bîmâre su	a
9- İşte peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin et	ı
Susuzam bir kez bu sahrâda menümçün are su	a
10- Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi	j
Nitekim meste mey içmek hoş gelûr hûşyâre su ¹⁷⁷	a

¹⁷⁷ İpekten, s. 74-85.

Fuzûlî

Redifi “su” olan kaside, aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Redifi "su" olduğu için bu şekilde adlandırılır. Lirik söyleyiş ve sanatlı anlatımın ağır bastığı Su Kasidesi'nden, düzgün okunduğu zaman, su şakırtısına benzeyen sesler duyulmaktadır. Çölde “su” diye inleyen bir insanın sesini duyurur adeta. a / b a / c a / d a kafîye düzenine sahiptir.

Hasibe Mazıoğlu çevirisi:

HZ. PEYGAMBER'İN ÖVGÜSÜNDE KASİDE

1-Ey göz! Gönlümdeki ateşlere gözyaşından su saçma ki, çünkü böyle tutuşan ateşleri su söndürmez.

2-Bilmiyorum şu dönen gök kubbe(gökyüzü) mi su rengindedir, yoksa gözyaşlarım mı gökyüzünü kaplamıştır?

3-Kılıç gibi keskin bakışlarının zevkinden gönlüm parça parça olursa buna şaşılmaz. Çünkü su aka aka zamanla duvarda yarıklar açar.

4-Yaralı gönül senin ok gibi kirpiklerinin temreninin sözünü korkarak söyler. Nitekim yarası olan kimse suyu ihtiyatla içer.

5-Bahçıvan (boş yere) zahmet çekmesin, gül bahçesini sele versin. O bin gül bahçesine su verse senin yüzün gibi bir gül açılmaz.

6-Kalemin bakmaktan gözlerine kara su inse, yine de gubarî yazısını (çok ince yazılan bir yazı çeşidi) senin yüzündeki tahrirli ayva tüylerine benzetemez.

7-Senin yüzünü anarak kirpiklerim gözyaşından ılsansa ne olur? Gül elde etmek için dikene su vermek boşa gitmez.

8-Gam günü hasta gönülden kılıç gibi keskin bakışlarını esirgeme. Karanlık gecede hastaya su vermek hayırlı bir iştir, sevaptır.

9-Gönül, sevgilinin ayrılığında onun kirpiklerinin oklarını iste, arzunu onlarla yatıştır. Susuzum, bu sahrada bir kez de benim için su ara.

10-Ben senin dudağımı özlüyorum, sofular ise, kevser (cennetteki bir su) istiyorlar. Nitekim sarhoşa şarap içmek, ayık kimseye de su içmek hoş gelir.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Hasibe Mazıoğlu, s. 45,47.

Hasibe Mazıoğlu'nun çevirisinde beyit numaraları verilmiş ancak kafiye ve redifler kullanılmayıp düz yazı olarak çeviri yapılmıştır. Beyitlerin sayısından hiçbir eksiltme yapılmamış, yer yer parantez içinde açıklayıcı ifadeler yer verilmiştir. Beyit numaraları dışında hiçbir biçim özelliği çeviriye yansıtılmamıştır. Kasîde der-Na't-ı Hazret-i Nebevî başlığı Hz. Peygamber'in övgüsünde kasîde şeklinde çevrilerek kullanılmıştır.

Metin Akar çevirisi:

KASİDENİN ŞERHİ

1-Ey göz! Gönlümdeki (=içimdeki) ateşlere göz yaşı(m)dan su saçma ki, bu kadar (çok) tutuşan ateşlere su fayda etmez.

2-(Şu) dönen (gök) kubbenin rengi su rengi (mi)dir; yoksa gözümden (akan) su(lar, gözyaşları) mı (şu) dönen (gök) kubbeyi kaplamıştır, bilemem, (bilemiyorum).

3-(Senin) kılıç(a benzeyen keskin bakışların)ın zevkinden (benim) gönlüm parça parça olsa (buna) şaşılmaz. (Nitekim akar)su (da) gelip geçerken (=akarken aka aka, zamanla) duvar(d)a (=yarlarda) yarıklar bırakırsa, (senin) kılıç(a benzeyen keskin bakışlarının) zevkinden (de benim) gönlüm parça parça olur; buna da şaşılmaz.

4-Yarası olanın suyu ihtiyatla içmesi gibi, (benim) yaralı gönlüm (de senin ok) temrenin(e benzeyen kirpiklerinin) sözünü korka korka söyler.

5-Bahçıvan gül bahçesini sele versin (=su ile mahvetsin), (boşuna) yorulmasın; (çünkü) bin gül bahçesine su verse (de senin) yüzün gibi bir gül açılmaz.

6-Hattatın (beyaz kâğıda) bakmaktan, kalem gibi, gözlerine kara su inse (=kör olsa, kör oluncaya kadar uğraşsa yine de) gubârî (yazı)sını, (senin) yüzündeki tüylere benzetemez.

7-(Senin) yanağının anılması (sebebi)yle kirpiklerim ıslansa ne olur (=buna şaşılır mı)? (Zira) gül elde etmek dileği ile dikene verilen su boşa gitmez.

8-Gamlı gün(üm)de hasta gönlümden kılıç (gibi keskin olan bakış)ını esirgeme; (zira) karanlık gecede hastaya su vermek hayır(lı bir iş)dir.

9-Gönül! (Onun ok) temreni(ne benzeyen kirpikleri)ni iste (ve onun) ayrılığında (=yokluğunda duyduğum) hararetimi (=arzumu, özlemimi) yatıştır, söndür; susuzum, bu çölde bir defa (da) benim için su ara.

10-Nasıl sarhoşa şarap içmek, akli başında (=ayık) olana da su içmek hoş geliyorsa, ben (senin) dudağını özlüyorum, sofular da kevser istiyor(lar).¹⁷⁹

Metin Akar da çevirisinde beyit numaralarına yer vermiştir. Ancak beyit düzeniyle bir çeviri yapmamıştır. Su redif olarak kullanılmamakla beraber Metin Akar çevirisi de kafiye düzeninden yoksundur. Metnin beyitlerinden eksiltme yapılmamıştır. Sözcüğü sözcüğüne çeviriye bağlı kalmaya çalışan çevirmen, okuyucunun metni anlayabilmesi için parantez içinde metnin derin yapısındaki ifadelerle yer vermiştir. Akar, Kasîde der-Na't-ı Hazret-i Nebevî olarak görmeye alışkın olduğumuz başlığı kaynak metinde “Kasîde Der Medh-i Hazret-i Fahr-ı Kâ'inât” olarak gösterirken çeviri metninde ise “Kasidenin Şerhi” başlığını kullanmayı tercih etmiştir.

Halûk İpekten çevirisi:

Kasîde der-Na't-ı Hazret-i Nebevî

1-Ey gözüm gönlümdeki ateşlere gözyaşından su saçma. Çünkü bu kadar hararetle tutuşan ateşlere su fayda etmez.

2-Şu dönen kubbenin rengi su rengi midir? Yoksa gözümde akan yaşlar mı bu dönen kubbeyi kaplamıştır, bilemiyorum.

3-Senin kılıca benzeyen keskin bakışlarının zevkenden gönlüm parça parça olsa buna şaşılır mı? Su da akarken duvarlarda yarıklar bırakır.

4-Yaralı gönül senin ok temrenine benzeyen kirpiklerinin ismini korkarak söyler. Nitekim hasta, yaralı olan da suyu korkarak, sakınarak içer.

5-Bahçıvan boşuna yorulmasın; gül bahçesini sele versin, mahvetsin. Çünkü bin gül bahçesini sulasa senin yüzün gibi bir gül açılmaz.

6-Hattatın bakmaktan kalem gibi gözlerine karasu inse, kör olsa, yine de gubâr yazısını senin yüzündeki tüylere benzetemez.

7-Yanağını andığımda kirpiklerim ıslansa, ağlasam şaşılır mı? Çünkü gül elde etmek dileğiyle dikene su verilirse boşa gitmez.

¹⁷⁹ Akar, s. 23-37.

8-Gamlı, acılı günümde hasta gönlümden kılıç gibi keskin bakışlarını esirgeme. Karanlık gecede hastaya su vermek hayırlı bir iştir, sevaptır.

9-Gönül! Sevgilinin ok temrenine benzeyen kirpiklerini iste, onun yokluğunda arzumu, hasretimi söndür. Susuzum, bu aşk çölünde bir kez de benim için su ara.

10-Ben sevgilinin dudağına susamışım, sofular ise kevser isterler. Tıpkı sarhoşa içki içmek, ayık olana da su içmek hoş geleceği gibi.¹⁸⁰

Diğer çevirmenlerde olduğu gibi Haluk İpekten de çevirisinde beyit numaralarını belirtmiştir. Dizeleri alt alta yazmasa da her dizeye karşılık gelecek bir dize yazmıştır. Kafiye düzeni olmayan çevirinin su redifini de barındırmadığını görmekteyiz. Başlık kullanan çevirmen, başlıkta Türkçe çeviriye gitmemiş “Kasîde der-Na’t-ı Hazret-i Nebevî” başlığını aynen aktarmıştır.

İncelenen tüm çeviriler biçim olarak benzer özelliklere sahiptir. Hiçbir çeviri, Su Kasidesi’nin biçim özelliklerini yansıtmamaktadır. Çevirilerde aruz vezni kullanılmamış, kafiye düzenine uyulmamış, su redifine yer verilmemiştir. Kasidenin biçim özelliği olan a a / b a / c a / d a kafiye düzenine uyulmamakla beraber bunun dışında herhangi bir kafiye düzeni de uygulanmamıştır. “s, ş, z, c, ç, j, h, t, k, f” seslerinin dizelere belli bir ahenkle dağıtılması Su Kasidesi’nin okunurken adeta şakımasını sağlarken çevirilerde bunun için özel bir çaba sarf edilmemiştir. Aruz vezninin uygulanmaması da "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbının da diğer kalıpların da kullanılmamasına sebep olmuştur. Çevirmenlerin biçim özelliklerine dikkat etmedikleri, yalnızca başlık ve beyitleri belirtmek için beyit numaraları kullandıkları tespit edilmiştir.

Çalışmamızın bu kısmında, çevirilerinin Şeyh Galip’in Mesnevisi’nin biçim özelliklerine ne kadar uyduğunu inceleyeceğiz. İki bini aşkın beytiyle Hüsn ü Aşk, divan edebiyatının en uzun nazım biçimi olan mesneviye göre yazılmıştır. Biz, Hüsn ü Aşk’ı temsilen hikâyeye giriş niteliğinde olan “Âgaaz-ı Dâstân-ı Benî Muhabbet” bölümünden on dört dizeyi ele alacağız.

¹⁸⁰ İpekten, s. 74-85.

Âgaaz-ı dâstân-ı Benî Muhabbet		
1. Dil-zinde-i feyz-i Şems-i Tebrîz	...-rîz	a
Ney-pâre-i hâme-i şeker-rîz	...-rîz	a
2. Bu resme koyup beyân-ı aşkı	...-ân-ı aşkı	b
Söyler bana dâstân-ı aşkı	...-ân-ı aşkı	b
3. Kim vardı Arab'da bir kabile	...-ile	c
Mustecmi'-i haslet-i cemîle	...-île	c
4. Ser-levha-i defter-i fütüvvet	...-et	d
Ser-hayl-i Arab Benî Mahabbet	...-et	d
5. Amma ne kabîle kible-i derd	...-erd	e
Bilcümle siyâh-baht u rû-zerd	...-erd	e
6. Giydikleri âftâb-ı temmuz	...-uz	f
İçtikleri şu-le-i cihân-sûz	...-ûz	f
7. Vadîleri rîk ü şîşe-i gam	...-m	g
Kumlar sağışınca hüzn ü matem	...-m	g
8. Hargehleri dûd-ı âh-ı hırmân	...-ân	h
Sohbetleri ney gibi hep efgân	...-ân	h
9. Her birisi bir nigâra urgun	...-un	ı
Şemşîr gibi dehânı pür-hûn	...-ûn	ı
10. Erzâkları belâ-yı nâgâh	...-gâh	j
Âteş yağar üstlerine her gâh	...-gâh	j
11. Ekdikleri dâne-i şîrâre	...-âre	k
Biçdikleri kalb-i pâre pâre	...-âre	k
12. Anlar ki kelâma cân verirler	...-rler	l
Mecnûn o kabîledendi derler	...-rler	l
13. Her kim ki belâya mürtekibdir	...-ibdir	m
Elbet ol ocağa müntesibdir	...-ibdir	m
14. Satdıkları hep metâ'- cândır	...-ândır	n
Aldıkları sûziş-i nihandır. ¹⁸¹	...-andır	n

¹⁸¹ Okay, Ayan, s. 47, 48.

Şeyh Galip

Hüsn ü Aşk beyitlerden oluşmaktadır. a a / b b / c c / d d / e e /... düzeniyle her beyit kendi arasında kafiyelenmiştir. Aruzun kısa kalıplarının tercih edildiği mesnevi biçimine uygun olarak "mefulü-mefailün-feülün" kalıbı ile yazılmıştır. Zor anlaşılan, muğlak ifadelerin, derin manaların ön plana çıktığı Sebk-i Hindî üslubuyla yazılan Hüsn ü Aşk, tasavvufî aşkı konu edinmiştir.

Orhan Okay'ın Hüsn ü Aşk çevirisi:

MUHABBET OĞULLARI DESTANININ BAŞLANGICI

²⁴⁰Şemsi Tebrizî'nin feyziyle gönlü hayat bulan, şeker döken ney parçası kalemim. ²⁴¹Aşkın sözlerini bu şekle koyup bana aşk destanını söylüyor. ²⁴²Arabistan'da güzel huyları kendisinde toplamış bir kabile vardı: ²⁴³Kahramanlık defterinin başlığı, Arap kavminin önde geleni Muhabbet oğulları. ²⁴⁴Fakat ne kabile, dert kiblesi. Hepsi kara bahtlı ve sarı yüzlü. ²⁴⁵Giydikleri temmuz Güneşi, içtikleri dünyayı yakan ateşi. ²⁴⁶Vadileri gamdan, kum ve camlarla ve kumların sayısı kadar hüznün ve matemle doluydu. ²⁴⁷Çadırları yokluk âhının dumanıydı. Sohbetleri ney gibi iniltiydi. ²⁴⁸Her biri bir güzele âşıktı. Ağızları kılıç gibi kanlıydı. ²⁴⁹Yiyecekleri ansızın inen belalardı. Üzerlerine her an ateş yağardı. ²⁵⁰Kıvılcım tohumu ekip, paramparça kalp biçerlerdi. ²⁵¹Söze can veren şâirler Mecnunun o kabileden olduğunu söylerler. ²⁵²Belaya uğrayan kim varsa mutlaka bu ocağa mensuptur. ²⁵³Muhabbetoğulları'nın sattıkları can malıydı. Aldıkları ise gizli bir yanıştı.¹⁸²

Orhan Okay çevirisi beyit düzeniyle yazılmamış hikâye türüne uygun olarak nesir şeklinde çevrilmiştir. Farklı bir türün tercih edilmiş olması mesnevinin biçim özelliklerinin yansıtılmamasına sebep olmuştur. Kullanılan açık ve duru Türkçeyle Sebk-i Hindî üslubu da aşılmıştır. Beyitleri açıklayan cümlelerin başında beyit numarası kullanılmıştır.

¹⁸² Okay, Ayan, s. 47, 48.

Abdülbaki Gölpınarlı'nın Hüsn ü Aşk evirisi:

Sevgigulları hikâyesinin başlangıcı.

1.Tebrizli Şemsin feyziyle gönlü diri olan, şekerler döken kamyş parçası kalem,
...kalem

2.Aşkı anlatmayı bu tarza döküp aşk destanını bana söyler.
...söyler

3.Araplarda bütün güzel huyları kendisinde toplamış bir kabîle vardı.
...-dı

4.Yiğitlik, erlik defterinin serlevhası, Arapların başı ve yücesi Sevgigullarıydı.
...-dı

5.Ama ne kabîleydi? Derd kiblesiydi; hepsinin bahtı karaydı, yüzü sapsarı.
...-ı

6.Giydikleri temmuz ayının gneşiydi; içtikleri âlemi yakan yalımdı.
...-ı

7.Ovaları kumluk, gam şişesinin kırıklarıyla dolu; kumlar sayısınca hüzün ve matem var
...var

8.Çadırları mahrûmiyet âhının dumanıydı; konuşmaları ney gibi feryattı.
...-tı

9.Ektikleri kıvılcım taneleri, biçtikleri paramparça kalpti.¹⁸³
...-tı

Gölpınarlı çevirisinde beyit düzeni görüntüsü vermiştir. Hece sayısı denk gelmese de bazı dizelerin sonunda bulunan ses benzerlikleri a a / b b / c c / d d / kafiye düzenini uygulamaya çalıştığını ya da en azından metnin orijinaline biçim olarak benzetmeye çalıştığının bir göstergesidir. Aruz vezni uygulanmamış, "mefl-mefailn-feln" kalıbı ile yazılmamıştır. Kaynak metinden farklı olarak on dört beyitlik bölümü dokuz beyte indirmiştir. evrilmeyen beyitleri göstermek için üç nokta işaretini kullandık.

¹⁸³ Gölpınarlı, s. 119.

Faruk Gürbüz'ün Hüsn ü Aşk çevirisi:

“Sevgi Oğulları.”

“Tebrizli Şems'in feyziyle gönül canlanmış ve çok trajik bir hayata mecbur olmuş bir topluluğun hikâyesinin verdiği acıyla, şeker saçan kalemim bile ney parçası hâlini almış, bir ney gibi ağlayıp inlemektedir. Asıl vatani kamışlık olan ve şeker saçan kamış kalem ne tuhaftır ki bu acıyla ellerde inleyip ağlayan bir ney parçası hâline gelmiştir. İçi artık acı ve keder dolmuştur. Bu yüzden bu kalem de artık aşkın bu trajik hikâyesini, bu acı tasvir içinde, kederlere boyayarak anlatmaya gayret edecek. Aşkın destanını bu acı üslûpla söyleyecek”

“Bu trajedi, Arabistan'da yaşayan ve bütün güzel huyları kendisinde toplamış fakat yaşadıkça her dakika kan kusan bir kabilenin hayat hikâyesidir. Öyle bir kabile ki kahramanlık defterinin başında isimleri yazılıydı ve Arap kavimlerinin en önde gelen bir kabilesi idi. Böyle bir kabileydi; ama dertlerin yöneldiği bir kible gibiydiler. Bütün inananların günde beş vakit kibleye yönelmeleri gibi, âlemdeki bütün dert ve kederler de daima bu kabileye yönelirdi. Hepsisi kara talihli, bahtları kara, elemelerden ve kederlerden ötürü de yüzleri sararmış solmuştu. Yüzlerinde bir sonbahar sarısı, bir ölüm sarılığı vardı.”

“Susuz ve çıplaktılar. Giyindikleri temmuzun o yakan Güneş'i, içtikleri dünyayı yakan ateşti. Vadileri böceğe, çiçeğe ve ağaca hayat vadeden ırmaqlarla dolup taşmıyordu. Gam ve kederden oluşan kum ve camlarla güzele sevdalı kumların sayısınca hüznün ve matemlerle dolup taşıyordu. Nehirlerin mecrası elem doluydu. Sığınacakları bir melceleri de yoktu bu kabilenin. Sığındıkları çadırları, yoksulluk ve mahrumiyetin verdiği acıyla çekilen bir âhın soğuk bir mevsimde çıkardığı dumana benzerdi.”

“Şen şakrak sofraları ve sohbet meclisleri yoktu. Yarenlikleri hep ney gibi figandı. Her ağızdan acı ve acıtan yanık bir inilti çıkardı. Her biri ağızları kılıç gibi kanlı bir güzele sevdalıydı ve ümitsizdiler. Açtılar, rızıkları ise ansızın gelen belalardan ibaretti. Gök yağmurunu kesmişti onlardan ve üzerlerine her an ateş yağardı. Tarlalarına kıvılcım tohumları ekerlerdi ve paramparça olmuş kalp ve hüsrana biçerlerdi. Hasatları hayal kırıklığıydı.

Söze can veren şairler Mecnunun bu kabileden olduğunu söylerler. Belaya uğrayan her kim varsa mutlaka bu ocağa mensuptur. Bu kabilenin alışverişleri de oldukça tuhaftı. Onlar can parçası, can metaı, can malı satarlardı ve karşılığında aldıkları ise içten içe, gizli bir yanış ve hasretti.”¹⁸⁴

Gürbüz’ün çevirisi “Tercüme ve Tercüme Prensipleri” adlı eserinde de belirttiği gibi, modern bir hikâyenin tasvirlerle dolu serim bölümü hâline dönüşmüştür. Nesir şeklinde yazılan çeviri de birkaç beyit bir araya getirilerek tırnak işareti içinde yazılmıştır. Günümüz Türkçesiyle süslü bir anlatıma sahip olan çeviri Sebk-i Hindî üslubundaki gibi mana zenginliği barındırmaktadır. Bu çeviride biçim özelliklerinden ziyade Hüsn ü Aşk’ın devrinde okuyucusuna verdiği gibi, çevirmen de kendi devrinin okuyucusuna edebî zevk yaşatmak istemiştir. Gürbüz de, Gölpinarlıda olduğu gibi bölüm başlığının sonunda nokta işareti kullanmayı tercih etmiştir.

Çeviri metinlerine baktığımız zaman mesnevi nazım biçimiyle yazılan Hüsn ü Aşk’a biçim özellikleri bakımından uyulmadığı tespit edilmiştir. Gölpinarlı’nın çevirisi nazım şeklindeki Okay ve Gürbüz’ün çevirileri nesir şeklinde olduğu için tür olarak da kaynak metinden ayrılmaktadır. Yapılan üç çeviride de başlık kullanımına bağlı kalınmıştır.

Çeviride anlamı ve biçimi aynı anda yansıtmak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bazı türler ve biçimler de ancak yazıldığı dillerde yaşayabilmektedir. Yani çevrildiği zaman büyük kırılmalara maruz kaldığından değerini yitirmektedir.

“Bende yok sabr ü sükûn sende vefâdan zerre

İki yoktan ne çıkar fikr idelim bir kerre”

Cevabı “Nâbî” olan bu muammanın “nâ” ve “bî” olumsuzluk eklerine sahip olmayan dillere çevrilmesi, erek dil okuyucusunun bahse yabancı kalması sonucunu doğuracaktır. İsme dayalı bilmece soran muamma, çevrildiği zaman biçim özelliklerini koruyamayarak kırılmalara uğrayan nazım biçimlerine bir örnek teşkil etmektedir.

¹⁸⁴ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 112, 113.

IV. 4. 2. Diller Arası

Şiirlerde, atasözlerinde, tekerlemelerde, manilerde ahenk ve biçim özellikleri bu türlerin temel unsurlarıdır. Diller arası çevirilerde kaynak metnin biçiminin erek dile yabancı olması mevzuu söz konusu olabilmektedir. Shakespeare'in soneleri Türk edebiyatı için yabancı bir biçime sahiptir. "Sone belli bir uyak ve ölçü kalıbına dayalı, on dört dizelik şiirdir. İngiliz yazınında, sonenin her dizesi genellikle beş "iamb" (ilki kısa ya da vurgusuz; ikincisi uzun ya da vurgulu; iki hecelik "ayak") den oluşur. Böylelikle, her dizede ortalama beş ayak, ya da on hece bulunur."¹⁸⁵

Sonnet 18

Shall I compare thee to a summer's day?	...ay	-a
Thou art more lovely and more temperate:	...ate	-b
Rough winds do shake the darling buds of May,	...ay	-a
And summer's lease hath all too short a date:	...ate	-b
Sometime too hot the eye of heaven shines,	...ines	-c
And often is his gold complexion dimm'd;	...imm'd	-d
And every fair from fair sometime declines,	...ines	-c
By chance, or nature's changing course untrimm'd;	...imm'd	-d
But thy eternal summer shall not fade,	...ade	-e
Nor lose possession of that fair thou ow'st,	...ow'st	-f
Nor shall death brag thou wander'st in his shade,	...ade	-e
When in eternal lines to time thou grow'st;	...ow'st	-f
So long as man can breathe, or eyes can see,	...ee	-g
So long lives this, and this gives life to thee.	...ee	-g

William Shakespeare

Shakespeare abab/cdcd/efef/gg uyak düzeninde her dizede on hece olmak üzere toplamda on dört dizelik sone yazmıştır. Son iki dize kendi içinde uyak düzeniyle diğer dizelerden farklıymış gibi satır başı hizasında onlardan ayrılmıştır. Sonesine başlık olarak özel bir ad seçmeyerek 18. Sone diye adlandırmıştır. Yapılan çevirilerin bu biçim özelliklerine sadakatlerini inceleyeceğiz.

¹⁸⁵ Saadet-Bülent Bozkurt, s. 7.

Saadet-Bülent Bozkurt'un 18. Sone çevirisi:

Tıpkı bir yaz günü gibisin, diyesim var ama sana,	...na	-a
Çok daha güzelsin sen, daha da ılımansın.	...ın	-b
Kaba rüzgârlar acımaz canım Mayıs goncalarına;	...na	-a
Üstelik kısa olur ömrü, hem de çok kısa, yazın.	...ın	-b
Gökkubbenin gözü, ısıtırken yakar bazen her yeri;	...i	-c
O altın yüzüne gölge düştüğü de çok olur.	...ur	-d
Zamanla gelir geçer her güzelin güzelliği;	...i	-c
Kimi mevsimle değişir, kiminin kısmeti yoktur.	...ur	-d
Oysa senin sonsuz yazın asla solmayacak;	...mayacak	-e
Kaybolmayacak güzelliğin, zaman geçse de.	...de	-f
“Gölgeme girdi artık,” diye Ölüm kabarmayacak,	...mayacak	-e
Sen zaman ötesine geçince şu dizelerde.	...de	-f
İnsanlar soluk aldıkça, gözler gördükçe,	...e	-g
Bu şiir yaşayacak ve yaşatacak seni de. ¹⁸⁶	...e	-g

Saadet- Bülent Bozkurt çevirisinde biçim özelliklerine itinayla uyulduğu görülmektedir. abab/cdcd/efef/gg uyak düzeniyle yazılan sone her dizesinde on hece olmak üzere toplamda on dört dizeliktir. Son iki satır başından içeriye girmiş şekilde diğer dizelerden ayrılmıştır. 18. Sone'ye başlık olarak özel bir ad verilmemiştir.

Sonelerin birden fazla çevirisini yapan Bülent-Saadet Bozkurt önceleri yapaylığa düşmemek için, uyak denkleştirme çabasına hiç girmediklerini belirttikleri “Soneler” kitabının ikinci basımındaki önsözünde şu noktalara değinirler.

Sonelerin ilk basım tarihiyle bugün arasında geçen süre içinde, yaptığımız çevirilerle sonelerin aslını biraz daha nesnel değerlendirme fırsatı elde ettik. Bu nedenle, yaptığımız değişikliklerin büyük bir bölümü sadeleştirme yönünde oldu. Ancak anlamda önemli değişikliklere gitmediğimiz gibi benimsediğimiz üslubu da değiştirmedik.

¹⁸⁶ Saadet-Bülent Bozkurt, s. 10.

Köklü değişiklikler yapmayışımızın bir nedeni de gerek okurlardan gerekse Shakespeare alanında bilimsel çalışma yapmış olanlardan gelen olumlu eleştiriler oldu.¹⁸⁷

Soneler kitabının ikinci basımında anlam ve üsluba olan sadakatlerini dile getirmektedirler. Bu sadakatleri de doğal olarak Shakespeare’le ilgili çalışmalarda çok işe yarayacaktır. Zaten çeviri sonucunda ya kaynak dildeki sanatçı görünür kılınacak ya da çevirmen ön plana çıkararak kaynak dildeki sanatkârın hissedilmemesine sebep olacaktır. “Çevirmen yazarı olduğu gibi bırakmalı, hatta alay konusu edilmesine neden olan hataları bile aynen çevrilmelidir.”¹⁸⁸ Bozkurt’lar bu çevirileriyle kendilerini görünmez kılıp okuyucuyu Shakespeare’le buluşturmayı amaç edinmişlerdir.

Aynı kitabın üçüncü basımındaki önsözündeki ifadeleri ise şöyledir:

Bu basımda bazı köklü değişikliklere gittik. Bunun gerekçeleri: Sonelerin kafiye düzenini de elden geldiğince çeviride yansıtmak; okuyanın anlayamayacağı veya Türkçeye uyamayacağı kaygısıyla (ya da deneyim, birikim, özen vb. yetersizliğinden) açıklama yoluna gittiğimiz kimi bölümleri aslına daha yakın bir biçimde aktarmak; sonuç olarak sonelerin Türkçesini, Shakespeare’in sonelerine biraz daha yaklaştırmaktı.

Daha önceki basımlarda kafiye denkleştirmeye çalışmamıştık.¹⁸⁹

Bozkurt’lar yukarıda gösterdiğimiz son çevirileriyle o zamana kadar üzerinde durmadıkları biçim özelliklerini de çeviriye yansıtarak Shakespeare’e daha çok yaklaştırmışlardır.

Talât Sait Halman’ın 18. Sone çevirisi:

Seni bir yaz gününe benzetmek mi, ne gezer?	...er	-a
Çok daha güzelsin sen, çok daha cana yakın:	...ın	-b
Taze tomurcukları sert rüzgârlar örseler,	...er	-a
Kısacıktır süresi yeryüzünde bir yazın:	...ın	-b
İşıldar göğün gözü, yakacak kadar sıcak,	...cak	-c

¹⁸⁷ Saadet-Bülent Bozkurt, s. 16.

¹⁸⁸ Rezan Kızıltan, “Tarihte Çeviri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 41, S. 1-2, Ankara 2002, s. 38.

¹⁸⁹ Saadet-Bülent Bozkurt, s. 17.

Ve sık sık kararır da yaldız düşer yüzünden;	...yüzünden	-d
Her güzel, güzellikten er geç yoksun kalacak	...cak	-c
Kader ya da varlığın bozulması yüzünden;	...yüzünden	-d
Ama hiç solmayacak sendeki ölümsüz yaz,	...az	-e
Güzelliğin yitmez ki asla olmaz ki hurda;	...rda	-f
Gölgesindesin diye ecel caka satamaz	...az	-e
Sen çağları aşarken bu ölmez satırlarda:	...rda	-f
İnsanlar nefes alsın, gözler görsün elverir,	...verir	-g
Yaşadıkça şiirim, sana da hayat verir. ¹⁹⁰	...verir	-g

Talât Sait Halman da Saadet- Bülent Bozkurt çifti gibi tür özelliğine uymakla birlikte biçim özelliklerinde de uyumu yakalamıştır. abab/cdcd/efef/gg uyak düzeniyle yazılan sone her dizesinde on hece olmak üzere toplamda on dört dizeliktir. Son iki satır başından içeriye girmiş şekilde diğer dizelerden ayrılmıştır. 18. Sone'ye başlık olarak özel bir ad verilmemiştir.

Oğuz Baykara'nın 18. Sone çevirisi:

Benzetsem mi acaba, bir yaz gününe seni,	...ni	-a
Hayır, çünkü sen ondan kat kat hoşsun, ılıksın.	...sın	-b
Dağıtır azgın yeller, mayıs çiçeklerini,	...ni	-a
Yazın vadesi dolar, ömrü biter ne yapsın!	...sın	-b
Cennetin nuru güneş, göklerde yansa bile,	...e	-c
Sık sık altın yüzüne çeker kara bulutu;	...u	-d
Zamanla her güzellik iner bir bir çirkin,	...e	-c
Kader, kısmet densede, doğal olan kural bu.	...u	-d
Fakat senin baharın sonsuzdur asla solmaz,	...maz	-e
Yok olmayacak senin o tatlı yaz mevsimin,	...min	-f
Azrail bile gelse senin canın'alamaz,	...maz	-e
Bu satırlarda çünkü, sana can veren benim.	...nim	-f
İnsanlar soludukça, okudukça sözlerim,	...lerim	-g
Seni sonsuz kılacaktır, benim bu dizelerim. ¹⁹¹	...lerim	-g

¹⁹⁰ Halman, s. 39.

¹⁹¹ Baykara, <http://www.ingilizedebyati.org/shakespeare/18-sone.aspx>

Oğuz Baykara da yaptığı sone çevirisinde sonenin biçim özelliklerine uymaya gayret göstermiştir. abab/cdcd/efef/gg uyak düzenine yaklaştırılan sone çevirisi her dizesinde on hece olmak üzere toplamda on dört dizeliktir. Son iki satır başından içeriye girmiş şekilde diğer dizelerden ayrılmıştır. 18. Sone'ye başlık olarak özel bir ad verilmemiştir.

Biçimde kırılmalar bahsinde sone, kaside ve mesnevi nazım biçimlerini incelemiş bulunmaktayız. Sone çevirilerinin üçünde de biçim özelliklerine uyulduğu ancak kaside ve mesnevi çevirilerinde biçim özelliklerinin göz ardı edildiği tespit edilmiştir.

IV. 5. Noktalamada

Yazı dilindeki ifadeyi açıklayan, metne duygu katan, okumaya yön veren noktalama yer aldığı her dilde değişik ve benzer şekil ve kullanımlarla yer almaktadır. Bu şekil ve kullanım farkları çevirmenleri bazı kırılmalar gerçekleştirmeye zorlamaktadır.

Yaşar Nabi Nayır çevirilerde üslup ve yazı tekniğine daha çok önem verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Biçim özelliklerine bağlı kalınmasını düşünmektedir. Ona göre konunun aktarılması çevirinin amaçlarından değildir.

“Tercümeden maksat bir eserin mevzuunu, o dilde okuyamayanlara anlatmak değildir, edebî bir eserin üslûbu ve yazı tekniği, o eserin mevzuundan çok daha ehemmiyetlidir. Onun içindir ki bu ayarda bir eser tercüme edilirken, kabil olduğu kadar hiç değiştirmemek, noktalara ve virgüllere varıncaya kadar dikkatle takip etmek ve bütün dikkatini, satırların cümle teşekküllerinin üzerinde toplamak gerekir.” der.¹⁹²

Çeviride konunun aktarılması mümkünse yapılmalıdır. Ancak anlam ve üslup aktarımı bizce de önem sırasında daha üst yerlerde. Bir filmi izlemekteki, bir kitabı okumadaki maksadımızda onun konusunu öğrenmek son sıralarda gelmektedir. Beğendiğimiz kitapları tekrar tekrar okumamızdaki amaç onun konusunu öğrenmek değildir. Çünkü kitabı ilk okuyuşta konuyu ve olay örgüsünü zaten öğrenmiş olmaktadır. Kaldı ki okumaya başlamadan da onun hakkındaki duyularımız ya da kitap arka kapağı bize bu bilgiyi sunmaktadır. Filmlerin tanıtımları da filmin konusunu ve olaylarını bize söylemektedir. Ancak biz gene de filmi izleriz. Hatta konuyu bize söylemekteki maksat zaten izleyiciyi filme çekmektir. Yani konu genellikle sonda değil başta haberimiz olan bir unsurdur. Konunun amaç olmadığını yüzyıllardır aynı konuların eserlerde işlenmesinden çıkarmaktayız.

¹⁹² Özcan, s. 23.

IV. 5. 1. Dil İçi

Şeyh Galip	Amma ne kabîle kible-i derd Bilcümle siyâh-baht u rû-zerd
Orhan Okay	Fakat ne kabile, dert kiblesi. Hepsi kara bahtlı ve sarı yüzlü. ¹⁹³
Abdülbaki Gölpınarlı	Ama ne kabileydi? Dert kiblesiydi; hepsinin bahtı ka- raydı, yüzü sapsarı. ¹⁹⁴
Faruk Gürbüz	Böyle bir kabileydi; ama dertlerin yöneldiği bir kible gibiydiler. Bütün inananların günde beş vakit kibleye yönelmeleri gibi, âlemdeki bütün dert ve kederler de daima bu kabileye yönelirdi. Hepsi kara talihli, bahtları kara, elemelerden ve kederlerden ötürü de yüzleri sarar- mış solmuştu. Yüzlerinde bir sonbahar sarısı, bir ölüm sarılığı vardı. ¹⁹⁵

Kaynak metinde içinde î (uzun i) geçen bazı sözcükler bulunmaktadır. Bunların günümüz Türkçesine çevirisinde günümüz yazım kuralları dikkate alınmalıdır. Örneğin kabile sözcüğü Gölpınarlı'nın çevirisinde "kabîle" şeklinde geçmektedir. Dert sözcüğü de "derd" şeklinde geçmektedir. 1985 basımı olan "Şeyh Galib'den Seçmeler" kitabından aldığımız bu çeviri o yılların yazım kuralları için geçerli olabilmektedir. Çünkü 1992 basımlı Orhan Okay ve 2009 basımlı Faruk Gürbüz çevirilerinde böyle bir durumla karşılaşmamaktayız. Orhan Okay çevirisinde "Fakat ne kabile, dert kiblesi." şeklinde geçen cümle tamamlanmamış cümle olmasına rağmen noktayla sonlandırılmıştır. Türkçede tamamlanmamış cümlelerin sonuna üç nokta (...) konulmaktadır. Kaynak metinde bu kural uygulanmamış olsa bile çeviri metinlerde noktalama işaretlerinin kullanımına dikkat edilmelidir. Ayrıca bu beytin yer aldığı bölümde "Âgaaz-ı dâstân-ı Benî Muhabbet" başlığı Gölpınarlı çevirisinde "Sevgioğulları hikâyesinin başlangıcı." şeklinde çevrilmiştir.

¹⁹³ Okay, Ayan, s. 47.

¹⁹⁴ Gölpınarlı, s. 119.

¹⁹⁵ Gürbüz, *Tercüme T. P.*, s. 112.

Metnin orijinalinde nokta işareti olmadığı ve Türkçede başlıklarda ve tamamlanmamış cümlelerde nokta kullanılmadığı hâlde Gölpınarlı bölüm başlıklarında nokta işaretini kullanmayı tercih etmiştir.

IV. 5. 2. Diller Arası

William Shakespeare	Shall I compare thee to a summer's day? Thou art more lovely and more temperate:
Saadet-Bülent Bozkurt	Tıpkı bir yaz günü gibisin, diyelim var ama sana, Çok daha güzelsin sen, daha da ılımansın. ¹⁹⁶
Talât Sait Halman	Seni bir yaz gününe benzetmek mi, ne gezer? Çok daha güzelsin sen, çok daha cana yakın. ¹⁹⁷
Oğuz Baykara	Benzetsem mi acaba, bir yaz gününe seni, Hayır, çünkü sen ondan kat kat hoşsun, ılıksın. ¹⁹⁸

Shakespeare'in 18. Sone'sindeki dizelerde geçen "summer's day" tamlamasındaki 's takısı Türkçedeki ilgi eki olan "-ın, -in" e karşılık gelmektedir. Türkçede "-ın, -in" eki özel isimlere gelince kesme işaretiyle ayrılırken cins isimlere geldiklerinde kesme işaretiyle ayrılmamaktadır. Elimizdeki üç çeviride de "yaz günü" olarak çevrilmiş Türkçenin noktalama kurallarına uygun davranılmıştır. Ayşelerin Ayshe olarak yazılmasından sonra diğer dillerin Türkçeye uymayan noktalamalarının Türkçenin mevcut yapısını bozmasına müsaade edilmemelidir.

William Shakespeare	Nor shall death brag thou wander'st in his shade, When in eternal lines to time thou grow'st;
Saadet-Bülent Bozkurt	"Gölgeme girdi artık," diye Ölüm kabarmayacak, Sen zaman ötesine geçince şu dizelerde. ¹⁹⁹
Talât Sait Halman	Gölgesindesin diye ecel çaka satamaz Sen çağları aşarken bu ölmez satırlarda. ²⁰⁰
Oğuz Baykara	Azrail bile gelse senin canın'alamaz,

¹⁹⁶ Saadet-Bülent Bozkurt, s.

¹⁹⁷ Halman, s. 39.

¹⁹⁸ Baykara, <http://www.ingilizedebiyati.org/shakespeare/18-sonne.aspx>

¹⁹⁹ Saadet-Bülent Bozkurt, s.

²⁰⁰ Halman, s. 39.

Bu satırlarda çünkü, sana can veren benim.²⁰¹

Shakespeare'in sonesinde fiilleri geçmiş zamanlı yapmak için eski dönemlerde kullanılan 'st ekini görmekteyiz. Şimdilerde kesme işaretiyle ayrılmadan "-ed" olarak kullanılan ekin önceki dönemlerde kesme işaretiyle ayrılarak "st" şeklinde yazıldığını görmekteyiz. Oğuz Baykara'nın çevirisinde canın' almak fiili ses düşmesinde kesme işareti kullanımıyla dikkat çekmektedir. Görünüş olarak da kaynak metinde sıkça geçen kesme işaretlerine benzetme amacıyla kullanılmış diye düşünmekteyiz. Oğuz Baykara'nın çevirisinde "çünkü" sözcüğünden sonra virgül kullanıldığını görmekteyiz. Türkçede bağlaçlardan sonra virgül kullanımı bulunmamaktadır. Bu kullanım İngilizcede vardır. Çevirmenlerin diğer dillerdeki noktalama kurallarını Türkçenin noktalamasını bozmamak için dilimize yansıtmamaları gerekmektedir.

Çeviri sırasında kaybolan unsurlardan birine de çeviri dilin noktalaması diyebiliriz. Burada dikkat edeceğimiz husus ise noktalamanın çeviriyi ne düzeyde etkilediğidir. Türkçe, Almanca, İngilizcede hitaplardan sonra virgül konurken (Sevgili kardeşim,) İspanyolcada hitaplardan sonra iki nokta üst üste konulmaktadır. İspanyolcadan dilimize yapılan bir çeviride hitaplardan sonra gelen iki nokta dilimizdeki kullanımına uygun olarak virgüle dönüştürülerek çevrilmelidir.

Türkçeye İngilizcenin noktalama farkını "kısa çizgi"nin kullanımıyla örnekleyebiliriz. İngilizcede "brown-eyed, broken-hearted, bad-looking, ex-husband" gibi kelime gruplarında kısa çizgi kullanılabilir. Bu ifadelerin Türkçe karşılıklarında ise kısa çizgi kullanılmamaktadır. Çünkü Türkçede sıfat tamlamalarının arasına kısa çizgi de herhangi bir noktalama işareti de girmez. "Kahverengi gözlü, kederli, kötü görümlü, eski koca" şeklinde araya hiçbir noktalama işareti koymadan yazmaktayız. İngilizcede, vurgunun ilk kelimedede olduğu tamlamalarda kelimelerin arasına kısa çizginin girdiğini görmekteyiz. "A paper-shop" tamlamasında vurgu "paper" sözcüğü üzerindedir. Kısa çizgi koymak vurgunun ilk kelimedede olduğunu belirtmektedir. Türkçe ise vurgusu çoğunlukla sonda olan bir dildir ve vurguyu belirtmek için kelime gruplarında kısa çizgi kullanılmamaktadır. İngilizcede "bookshop book shop, book-shop" gibi farklı kullanımlara da rastlamak mümkündür. Tüm bun-

²⁰¹ Baykara, <http://www.ingilizedebyati.org/shakespeare/18-sones.aspx>

larla beraber kısa çizginin kullanımının yeterince açık olmaması sebebiyle az kullanma eğilimi vardır.

Diller arasındaki farklılık sözcük düzeyine çıkmadan ünlemlerde bile kendini göstermektedir. Bir iki sestem oluşan ünlemler dahi dilden dile değişiklik göstermektedir. Örneğin İngiliz “wow” derken Türk insanı “vay” demektedir. Şimdilerde “wow” Türk insanı tarafından konuşma dilinde yerini almaya başlamıştır. Ancak yazı diline aynen geçmesi mümkün görünmemektedir çünkü Türkçede çift dudak v’si bulunmamaktadır.

İngilizcede “-da, -de” ekinin anlamını veren “at” sözü “et” diye telaffuz edilmektedir. Aynı telaffuza sahip olduğu için @ işaretinin Türkçedeki “-da, -de”nin yerine kullanıldığını görmekteyiz. “Hotmailde, gmailde” anlamına gelen “at hotmail, at gmail” telaffuzları kullanılmaktadır. Son zamanlarda özellikle genç kesimin bu sembolün kullanımını genişleterek @Ankara, @home, @airport gibi şekillerde kullandıklarını görmekteyiz.

Noktalama işaretlerinin yanlış kullanımını yanı sıra çeviri, dilimizde olmayan sembol ve işaretleri de dilimize sokmaktadır. İngilizcede iki kelimeyi birbirine bağlayan, “ve” bağlacını karşılayan & işareti çeviri yoluyla zaman zaman dilimize girmektedir. Dilimizde olmayan işaretlerin gelip dilimizi yıpratmasına ve çevirilerin noktalamasını kendi dilimize göre yapmaya dikkat etmek gerekmektedir. Bu işaretinin dilimize girmesi kendi noktalama işaretlerimizin ve eklerimizin kullanımını azalttığı gibi Türkçenin kendine has yapısını da bozmaktadır.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dil içinde ve diller arasındaki iletişimi ve etkileşimi sağlayan çeviri, metinleri zamana ve mekâna uygun hale getirmektedir. Çeviri, iki dili de incitmeden işini yapmaya çalışırken bazı problemlerle karşılaşmaktadır. Çalışmamız sırasında elimizde bulunan çeviri metinleri dikkate alarak tespit ettiğimiz kırılmaları ve bunlara çözüm önerilerimizi sunacağız.

1. Çeviriyi yapacak kişi öncelikle amacı belirlemelidir. Amaç bilgiyi aynen vermekse anlam aktarılmalı, amaç edebî zevk uyandırmaksa estetiğe önem verilerek imkânlar seferber edilmelidir.
2. Çeviri için seçilecek metnin kaynak dilde önemli bir yere sahip olması gerekmektedir. Eğer kaynak dilde iyi işlenmemiş bir metin seçilirse bu metnin çevirisi, kaynak dili erek dile yanlış tanıtacaktır. Bunun yanı sıra kalitesiz bir metin çevirmenin işini de zora sokacak, belki de yanlış anlaşılmalara sebep olacaktır. Bu tür sorunlarla karşılaşmamak için öncelikle çevrilecek metnin kaynak dili iyi işlemiş bir metin olmasına dikkat etmek gerekir.
3. Amaç ve metin belirlendikten sonra yazarın mı yoksa çevirmenin mi üslubunun konuşacağı belirlenmelidir.
4. Dillerin ve kültürlerin denk olmaması sebebiyle çeviride ilave ve atlamalar kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu da kırılma, sapma ve başkalaşmalara sebep olmaktadır.
5. Okumadaki zorluk ya da kolaylık düzeyi aslınıki gibi olmalıdır. Dil içi çeviride çevirmenin yaşadığı devirde yazılmış gibi okunmalıdır.

6. Çevirmenin işini başarılı bir şekilde yapması için kaynak dile ve erek dile hâkim olması gerekmektedir. Kaynak dilde veya erek dildeki bilgi eksikliği yanlış veya eksik çeviriyle kırılmalara sebep olmaktadır.
7. Çevirmen, kaynak metnin yazarı ve konu hakkında da bilgi sahibi olmak zorundadır. Yazarın metinde ne anlatmak istediğini çevirmen ancak yazarı ve konuyu iyi bildiğinde anlayabilmekte ve anlatabilmektedir.
8. Kaynak dilde geçen bir kavramın erek dilde tam bir karşılığı yoksa o kavramın kullanımı dipnotta anlatılmalıdır. Bu kavrama halkın rahatlıkla tercih edebileceği, Türkçemizde en iyi karşılığı yerleştirmek için gayret edilmelidir.
9. Sözcük gruplarının meydana geldiği kelimelerin dışında anlamları olabilmektedir. Bu noktaya dikkat etmek gerekmektedir. “Anaokulu” ana ve okul sözcüklerinden oluşmaktadır ancak anaların gittiği bir okul değildir. Bunun gibi sözcük gruplarının çevirisine dikkat etmek gerekmektedir.
10. Kaynak metinde eskiden kullanılıp da çeviri döneminde kullanılmayan kavramlar, terimler varsa günümüzde kullanılan şekli eski kullanımının yanında yay ayraç içinde gösterilmeli ya da dipnotta bu durum izah edilmelidir.
11. Çevirmenlerin kaynak metnin ne zaman yazıldığını, yazıldığı dönemin edebî ilkelerini, yayınevlerinin, kuruluşların ya da çeviri metnin sunulacağı kitlenin beklentilerini bilmesi, toplumun edebî beğenilerinden haberdar olması gerekmektedir.
12. Metnin türü ve biçim özellikleri konusunda da çevirmen kaynak metne sadık kalmaya özen göstermelidir. Edebiyat çevirilerinde bu zor olsa da bunu gerçekleştirmek gerekmektedir. Çünkü edebiyat estetik üzerinde şekillenmiş bir sanattır ve bu sanatta içeriğin estetiği kadar biçim özellikleri de önemlidir.

- 13.** Her milletin kendine özgü sosyal ve kültürel özellikleri vardır. Kültür kavramı çok geniş bir alana sahiptir. Çeviriyi yapacak kişi kaynak dildeki ve erek dildeki kültürü bilmek zorundadır. Kültür çevirisi çevirmenin, üzerinde hassasiyetle duracağı önemli bir konudur. Ayrıca çeviri metni okuyacak kişinin de kaynak dilin kültürünü bilmesi gerekir, bilmiyorsa da çeviri metinde geçen kültür öğeleri hakkında araştırma yapmalı, böylece metni en üst düzeyde anlamalı ve anlatmalıdır.
- 14.** Erek dilin cümlelerinin söz dizimine uygun olarak çevirisi yapılmalı. Kaynak dilin söz dizimi erek dile yansıtılmamalıdır.
- 15.** Türkçeye yapılan çeviriler Türk milletinin yadırgamayacağı bir mantık içinde okuyucuya sunulmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKAR, Metin; *Su Kasidesi Şerhi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994.
- AKPINAR, Meriç; “Deyim ve Atasözlerinin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanımı Üzerine Bir Araştırma”, (Danışmanı: Doç. Dr. Fatma Açık), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Eğt. Bilimleri Enst., Ankara 2010
- AKSAN, Doğan, *Türkçenin Gücü*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1993.
- AKSÖZ, Filiz; “Almanca Teknik Metinlerin Türkçeye Çevirisinde Ortaya Çıkan Çeviri Güçlükleri ile Teknik Çevirinin Çeviri Eğitimindeki Yeri ve Önemi”, (Danışman: Vural Ülkü), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2005.
- AKTAŞ Ş., GÜNDÜZ O.; *Yazılı ve Sözlü Anlatım Kompozisyon Sanatı*, 5. basım, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- AKTAŞ, Tahsin; *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*, Orsen Matbaası, Ankara 1996.
- AKÜNAL, Dündar; “Çeviri ve Batılılaşma”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1985.
- AKYÜZ K., BEKEN S., YÜKSEL S., CUNBUR M.; *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- ARGUNŞAH, Mustafa; *Sözüm Türkçe Üstüne*, Kesit Yay., İstanbul 2008.
- ATEŞ, Süleyman; *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri 1*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988.
- AYDIN, Yavuz; “Ermeniceden Türkçeye Yapılan Çevirilerde Karşılaşılan Çeviri Sorunları”, (Danışman: Doç. Dr. Birsen Karaca), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
- BAŞKAN Özcan; “Dilde Çeviri İşlemi”, *Türk Dili*, S. 322, Ankara 1978.
- BAYKAN, Ali; “Sosyal-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.144, 2005.
- BAYRAKDAR, Füsün; “Kültür Aktarımında Çeviri Stratejileri: Yüksel Pazarkaya’nın Türkçe Almanca Çeviri Örneğinde Bir Araştırma”, (Danışman: Ali

Osman Öztürk), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2008.

BEKTAŞ, Selçuk; “Diliçi Çeviride Kültürel ve Dilsel Değişimden Kaynaklanan Çeviri Sorunları”, (Danışman: Doç. Dr. Muharrem Tosun), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2008.

BERK, Özlem; *Kuramların Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*, Multilingual, İstanbul 2005.

BİLGİN, Abdülcelil; “Kur’an’daki Deyimler ve Zemahşeri’nin Keşşaf’ı”, (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Paçacı), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Tefsir A.B.D., Ankara 2007.

_____; “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 33, Erzurum 2010.

BOZKURT, Saadet-Bülent; *William Shakespeare: Soneler*, 14. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010.

BOZKURT, Sinem Sancaktaroğlu; “Translation of Text As Translation of Culture: A Study of The Turkish Translations of John Fowles’s The French Lieutenant’s Women, Jeanette Winterson’s Oranges Are Not The Only Fruit, and Julian Barnes’s England”, (Danışman: Prof. Dr. Himmet Umunç), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Edebiyatı, Doktora Tezi, Ankara 2010.

CARY, Edmond; *Çeviri Nasıl Yapılmalı*, İnsan Yay., İstanbul 1996.

CÜNDİOĞLU, Düccane; *Bir Mabel Bekçisi*, Kapı Yay., İstanbul 2010, s. 161.

ÇORAYLI, Oya; “Farklı Metin Türlerinin Çevirisinde Karşılaşılan Sorunlara Eleştirel Bir Bakış”, (Danışman: Prof. Dr. İlyas Öztürk), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2008.

ÇOYMAK, Nigar; “Modernlik ve Çeviri Şiir Çevirileri Bağlamında Can Yücel’in Çeviri Anlayışı ve Modernlikle İlişkisi”, (Danışman: Prof. Dr. Ali Turgay Kurultay), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

DAVUTOĞLU, Ahmet; “Medeniyetlerin Ben-idraki”, *Dîvân*, 1997/1, S. 3.

- DEMİRKOL, Neslihan; “Can Yücel’in Shakespeare Çevirilerinde Sadakat”, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Laurent Mignon), Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2006.
- DİVLEKÇİ, Celalettin; “Anlam-Üslûp İlişkisi Bağlamında Kur’an’ın Üslûp Analizi (Fâtiha Sûresi Örnekleme)”, (Danışman: Prof. Dr. Salih Akdemir), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- ERSOY, Mehmet Âkif; Kur’an Meâli, (Hızl.: Prof. Dr. Recep Şentürk, Yrd. Doç. Dr. Âsım Cüneyt Köksal), Mahya Yay., İstanbul 2012.
- ERUZ, Sakine; Çeviriden Çeviribilime, Multilingual Yay., İstanbul 2003.
- _____ ; "Duraksız Kültürler Diyarı: Fablların Gizemli Yolculuğu ve Çevirmenler- Çevirmenin Notu", *Çeviri Edebiyat Dergisi*, Sayı 7, 2009.
- GÖKTÜRK, Akşit; *Çeviri: Dillerin Dili*, 8. basım, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki; *Şeyh Galib'den Seçmeler*, Ankara 1985.
- GÜNAY, Doğan; *Metin Bilgisi*, 2. bs., İstanbul 2003.
- GÜNGÖR, Erol; *Şahıslararası İhtilafların Çözümünde\ Hallinde Lisanın Rolü*, Ötüken Yay., İstanbul 1998.
- _____ ; *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, 5. basım, Ötüken Yay., İstanbul 2003.
- GÜRBÜZ, Faruk; “Türk Dilini Koruma ve Geliştirmede Mutabakat Noktaları”, *Turkish Studies*, cilt 3\2, Bahar 2008.
- _____ ; *Tercüme ve Tercüme Prensipleri*, 1. basım, Simurg Yay., İstanbul 2009.
- _____ ; *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İnsan Yay., Nisan 2004.
- HACİMÜFTÜOĞLU, Halil; “Türkçe Kur’an Tercümelerinde Metot Sorunu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- HALMAN, Talât Sait; *William Shakespeare'den Soneler*, Yeditepe Yay., İstanbul 1964.
- İPEKTEN, Halûk; *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*, 5. basım, Akçağ Yay., Ankara 2005.
- KARAHAN, Leyla; *Türkçede Söz Dizimi*, 9. basım, Akçağ Yay., Ankara 2005.

- KARATAŞ, Turan; *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- KILIÇ, Orhan; “Çeviri Yoluyla Popüler Bilim: Tübitak Yayınları Örneğinde Türkiye’de Popüler Bilim Alanında Çeviri Yaklaşımları ve Sorunları”, (Danışman: Prof. Dr. Ali Turgay Kurultay), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- KIZILTAN, Rezan; “Tarihte Çeviri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 41, S: 1-2, Ankara 2002.
- KÖKSAL, Aydın; *Dil ile Ekin*, Toroslu Kitaplığı, İstanbul, 2003.
- KÖKSAL, Dinçay; *Çeviri Kuramları*, Nehir Yay., Ankara 1995.
- _____; *Çeviri Eğitimi: Kuram ve Uygulama*, 2. bs., Nobel Basımevi, Ankara 2008.
- KURAN, Nedret Pınar; “Çağdaş Alman Çeviribilimcilerin Yaklaşımları”, *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*, (Yayına Hazırlayan: Mehmet Rifat), Düzlem Yay., İstanbul 1995.
- MARAL, Nurdan; “Tiyatro Metin Çevirilerinde Çeviri Sorunları”, (Danışman: Prof. Dr. Gülperi Sert), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- MAZIOĞLU, Hasibe; *Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1986.
- MERİÇ, Cemil; *Bu Ülke*, 30. basım, İletişim Yay., İstanbul 2008.
- _____; *Umrandan Uygarlığa*, 18. basım, İletişim Yay., İstanbul 2011.
- MOWAFI, M.I. *A Dictionary of English Idioms (English-Arabic)*, Librairie de Liban, Beyrut 1989.
- OKAN, O., AYAN, H.; *Hüsn ü Aşk Şeyh Galip*, 2. Bs., Dergah Yay., İstanbul 1992.
- OKUYAN, Sibel; “Çeviri Tarihinin Bugünün Çeviri Bakış açısıyla İncelenmesi”, (Danışman: Prof. Dr. İlyas Öztürk), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviri Bilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- ÖZCAN, Mustafa; “Yaşar Nabi Nayır’ın Çeviriye Dair Görüşleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.16, Güz 2004.

ÖZDİNGİŞ, Vildan; “Bir Dersin Notu(Hüsn ü Aşk Mesnevisi)”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 29, Hüseyin Ayan Özel Sayısı, Erzurum 2009.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri; *Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe çeviri)*, 119. basım, Yeni Boyut Yay., İstanbul 2000.

PALMER, Frank Robert; *Semantik- Yeni Bir Anlam Projesi*, (Türkçeye Çev.: Ramazan Ertürk), Kitâbiyât Yay., Ankara 2001.

SERTABIPOĞLU, Süha; “Çeviri ve Çevirmenlik Üzerine Tezler”, *Cumhuriyet Kitap*, S: 841, 2006.

SUÇİN, Mehmet Hakkı; “Arapça Çeviride Sözcük ve Kalıplaşmış İfadeler Düzeyinde Genel Eşdeğerlik Sorunları”, (Danışmanı: Prof. Dr. Azmi Yüksel), Doktora Tezi, Gazi Üniv. Eğt. Bilimlri Enst. Yabancı Diller Eğt. A.B.D., Ankara 2004.

_____ ; *Öteki Dilde Var Olmak*, Multilingual Yay., İstanbul 2007.

TOKLU, Osman; “Kültürel Art Alanın Şiir Çevirisine Getirdiği Güçlükler”, *Ege Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi IV*, Edebi Çeviri ve Kültür Transferi Özel Sayısı, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S: 4,

ÜLKEN, Hilmi Ziya; *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, Ülken Yay., İstanbul 1997, s. 7. İzmir 2002.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi; *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Huzur Yay., İstanbul 2005.

YETKİN, Suut Kemal, *Edebiyat Üzerine*, Yenilik Yay., İstanbul 1952.

YILLIK, Murat Ersin; “Çevirmen Odaklı Çeviri Modeli”, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Dilara Demirbulak), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Dil Öğretimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

YÜCEL, Faruk; *Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edimi*, Dost Kitabevi, 2007.

ZÜLFİKAR, Hamza; *Doğru yazma ve Konuşma Bilgileri 1, 2. bs.*, Zerpa Yay., Ank. 2008, s. 663.

http://www.tdkdergi.gov.tr/TDD/1978s322/1978s322__04_O_BASKAN.pdf
(20.07.2011)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Eski_%C4%B0ngilizce (30.09.2012)

<http://www.ingilizedebyati.org/shakespeare/18-sone.aspx> (30.09.2013)